

**BİR BİLGİ KAYNAĞI OLARAK SEZGİ VE SEZGİ
TÜRLERİNİN EĞİTİMDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ganime AKGÜN

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

2021

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ BİLİM DALI

**BİR BİLGİ KAYNAĞI OLARAK SEZGİ VE SEZGİ TÜRLERİNİN
EĞİTİMDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

(Intuition as a Source of Information and Evaluation of The Types of Intuition in Education.)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ganime AKGÜN

Danışman: Prof. Dr. Zübeyir SALTUKLU

Erzurum
Mayıs, 2021

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Ganime AKGÜN tarafından hazırlanan “Bir Bilgi Kaynağı Olarak Sezgi ve Sezgi Türlerinin Eğitimde Değerlendirilmesi” başlıklı çalışması 14 / 06 / 2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

Erzurum Teknik Üniversitesi

Aslı ıslak imzalıdır

Danışman: Prof. Dr. Zübeyir SALTUKLU

Atatürk Üniversitesi

Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi: Dr. Öğ. Üyesi Esra YILDIZ TURAN

Atatürk Üniversitesi

Aslı ıslak imzalıdır

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Tezi olarak sunduğum “Bir Bilgi Kaynağı Olarak Sezgi Ve Sezgi Türlerinin Eğitimde Değerlendirmesi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

26/ 04 / 2021

Aslı Islak İmzalıdır

Ganime AKGÜN

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim de tecrübe ve bilgileri ile bana rehber olan, araştırmamın her adımında görüş ve düşüncelerinden faydalandığım, desteğini ve varlığını her zaman hissettiğim değerli danışman hocam Prof. Dr. Zübeyir SALTUKLU'ya sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım. Araştırmama katılan ve emeği geçen bütün öğretmen arkadaşlarıma teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim boyunca manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim sevgili eşim Suat AKGÜN'e ve çocuklarım Eylül AKGÜN ve Kağan AKGÜN'e bana göstermiş oldukları anlayış, ilgi ve sabır için teşekkürlerimi sunarım.

Ganime AKGÜN

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ BİR BİLGİ KAYNAĞI OLARAK SEZGİ VE SEZGİ TÜRLERİNİN EĞİTİMDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ganime AKGÜN

Mayıs 2021, 107 Sayfa

Amaç: Bu çalışmada eğitim ve öğretim ortamlarında bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin; öğrenci, öğretmen ve ders müfredat ve kazanımlar açısından kullanılıp kullanılmadığını görebilmek amacıyla değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yöntem: Araştırmada nitel bir araştırma modeli olan durum çalışması kullanılmıştır. Sezgi ve sezgi türlerinin eğitim de değerlendirmesini yapabilmek için katılımcılara; resim yorumlatma, film izletme, matematiksel problem çözme, edebiyat ve tarih üzerine kitap okuma ile ilgili problem çözmeye dayalı sorulardan oluşan örnek etkinlikler uygun örneklem ile seçilen katılımcılara uygulanmıştır. Sezgiyle ilgili öğretmen görüşlerini alabilmek için öğretmenlere soru formu oluşturularak görüşleri alınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığının yayınlamış olduğu ortaöğretim dersi müfredat ve kazanımlarında sezgi kavramı doküman incelemesi yoluyla yapılmıştır. Uygulamalar esnasında yapılan gözlemler, görüşmeler ile toplanan veriler ve dokümanlar derinlemesine analiz edilmiştir.

Bulgular: Uygulanan etkinliklerin değerlendirmeleri sonucunda öğrencilerin bilgi birikimlerine bağlı olarak var olan sezgilerini, sezgi türleri açısından ortaya koymuş oldukları görülmüştür. Öğrenciler aklî muhakeme yapmışlar ve zihinlerinde bulunan kurucu bilgi öğelerini sezgi yolu ile açığa çıkarmışlardır. Öğrencilerin matematiksel sezgilerini kullandıkları görülmektedir. Hızlı tahminler yapmışlar sezgisel düşünmüşlerdir. Sezginin akıl yürütmelere hareket noktası verdiği, düşünceye temel teşkil ettiği söylenebilir. Bazı öğrencilerin sezgilerinin geliştiğini ve bu doğrultuda sayısal problemleri başarı ile çözdüğü de görülmektedir. Okutulan “yorgun savaşçı” kitabı sayesinde zihinlerinde sezginin ihtiyaç duyduğu kuluçka döneminin oluştuğu görülmüştür. Öğretmenlerin görüşlerinin değerlendirilmesiyle; eğitim sürecinde sezginin bir bilgi kaynağı konusunda bilgilerinin olmadığı ve böyle bir konunun kendilerine verilmediğini ve genelde sezgi çeşitleri hakkında bir bilgi sahibi olmadıklarını söyleyebiliriz. Milli Eğitim Bakanlığının 2009-2020 yılları arası yayınlamış olduğu ortaöğretim dersi müfredat ve kazanımlarında sezgi kavramının çok az derslerde kullanılmış olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Sonuç: Eğitim ve öğretim ortamlarında bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin; öğrenci, öğretmen ve ders müfredat ve kazanımlar açısından kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilmesinin sonucunda öğrencilerin sezgilerini kullandığı görülmüştür. MEB müfredat ve kazanımlarında sezgi kavramının çok az yer aldığı görülmüştür. Öğretmenlerin, okulların ve müfredat geliştiricilerin, öğrencilerin sezgisel yetenekleriyle daha iyi bağlantı kurabilecek öğretim uygulamalarını geliştirmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: sezgi, sezgi türleri, sezgisel öğrenme, sezgi-beyin ilişkisi.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

INTUITION AS A SOURCE OF INFORMATION AND EVALUATION OF THE TYPES OF INTUITION IN EDUCATION

Ganime AKGÜN

May 2021, 107 Pages

Purpose: In this study it has been evaluated whether intuition and intuition types are used as a source of knowledge in education and training settings. In terms of student, teacher, course curriculum and achievements.

Method: The case study, which is a qualitative research model was used in this study. In order to evaluate the effects of intuition and intuition types in training sample activities consisting of problem solving questions such as picture interpretation, watching a movie, solving mathematical problems, reading books on literature and history were applied to the participants selected with an appropriate sample. To get teachers' opinions about intuition a questionnaire was created and their opinions were received. The concept of intuition in MEB (Ministry of National Education) secondary education textbooks and achievements was made through document review. Interviews made during the process, the data and documents collected through the observations have been analyzed thoroughly.

Findings: As a result of the evaluations of the activities it was seen that students exhibited their intuitions depending on their accumulation of knowledge in terms of intuition types. Students made inferences and they revealed the elements of found knowledge through intuition. It is seen they use their mathematical intuition. They made quick predictions and thought intuitively. It can be said that intuition gives them a starting point to ratiocination and constitutes the basis for thoughts. It is seen that some students' intuition has developed and accordingly they have successfully solved numerical problems. As a result of making them read the book "The Tired Warrior" it is seen that the incubation period that intuition needs in their minds has occurred. By evaluating teachers' opinions we can say that they do not have any knowledge; their intuition is an information source and such an issue isn't given to them and they generally do not have any knowledge about intuition types. In the secondary education curriculum and acquisitions we can see that the concept of intuition is rarely used in lessons.

Result: As a result of the evaluation of whether the intuition and intuition types are used by teachers, students and in terms of curriculum and achievements, it is seen that the students use their intuition. It has been observed that the concept of intuition has little place in the curriculum and achievements of the MEB (Ministry of National Education). It has been concluded that teachers, schools and curriculum developers should develop teaching practices that can establish better connect with the students' intuitive abilities.

Keywords: intuition, types of intuition, intuitive learning, intuition-brain relationship.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iii
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Sezginin Sözlük Anlamaları.....	2
Sezginin Sınıflandırılması.....	2
Beyin-Sezgi İlişkisi	17
Bilginin Kaynağı Problemi	18
Araştırmanın Amacı	29
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	30
Araştırmanın Sınırlılıkları	30
Varsayımlar	31
Terim ve Tanımlar.....	31
İKİNCİ BÖLÜM	33
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar.....	33
Sezgi-Öğrenme İlişkisi	33
İlgili Araştırmalar.....	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	39
Yöntem	39
Araştırma Yöntemi.....	39
Çalışma Grubu	40
Veri Toplama Araçları	40
Süreç/Uygulama.....	42
Veri Analizi	46
Araştırmacı Rolü	47

Geçerlik ve Güvenirlik	47
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	49
Bulgular ve Tartışma	49
Resim Yorumlama-Tartışma Etkinliği	49
Film İzleme Etkinliği	54
Matematiksel Problem Çözme Etkinliği	63
Edebiyat ve Tarih Üzerine Kitap Okuma Etkinliği	68
Öğretmenlerin Sezgi Hakkındaki Görüşleri	76
Ortaöğretim Derslerinde Kazanım ve Müfredat Programlarında Sezgi Kavramına Yer Verilmesi	86
BEŞİNCİ BÖLÜM	89
Sonuç	89
Öneriler	90
KAYNAKÇA	91
EKLER	95
ÖZ GEÇMİŞ	96

KISALTMALAR DİZİNİ

ÇEV	: Çeviren
E1	: Erkeklerin sayısı
EBA	: Milli Eğitim Bakanlığı eğitim ve bilişim ağı
K1	: Kızların sayısı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Hayatın her alanında bilimde, sanatta, metafizikte sık sık sezgiye başvururuz. Büyük icatların birçoğunun kaynağında sezgilerimiz yer alır. Sezgi anlaşılması zor, kaynağı karanlıkta kalan ve anlaşılması imkânsız bir bilme yolu değildir. Somut olarak yaşanmış tecrübelerin yani hayatın içinden çıkar. Öyleyse sezgi zaman ve mekân içindeki gerçek hakkında hakiki bir bilme davranışdır (Gündoğan, 2013, ss.91-92). Düşünen ve davranan herkesin sezgisi vardır. Sezgilerimiz olmadan etkili bir şekilde çalışmamız imkânsız gibi görünmektedir. Sezginin, bireyin problem çözümünde, problemi kavrama ve çözümü görme aşamalarında rehberlik ettiğini söyleyebiliriz. İnsanların bir şeyi sezgisel anlamda tanımlaması, problem öncesi ve sonrası motivasyon aşamasında ve aynı zamanda problemleri çözme davranışına rehberlik noktasında önemlidir. Bu tanımlama bir nevi tanı koyma, farklı sınıfların ayırmasına varılması ve her birinde aynı zaman da farklı bilişsel süreçlerle tanımlanması kontrol edilmesi noktasında da önemlidir (Metcalf & Wiebe, 1987, s.238). Öğretmenlerin, okulların ve müfredat geliştiricilerin, öğrencilerin sezgisel yetenekleriyle daha iyi bağlantı kurabilecek öğretim uygulamalarını geliştirmesi bu açıdan önem teşkil etmektedir.

Gestalt kuramı öğrenmede içgörü başlığı altında sezgisel öğrenmeye yer vermektedir. Gestaltçılar insanın karmaşık bir çevrede yaşadığını ve çok yanlı bir yapıya sahip olduğunu bundan dolayı da öğrenmenin çok karışık ve çok etmenli olduğunu savunurlar. İçgörü, ani bir algılayış, insan görüşünün yeniden örgütlenmesir (Baymur, 1994, s.169). Medawar sezgi için; beyindeki bir esin ürünü, tahmin veya çakan bir şimşek, bir sezgi alevinin sonucudur. “Bu içsel bir durumdur” demektedir (Medawar, 2018, s.107). Bu durum sezgi, deney ve düşünmenin belli bir birikimi sonucu birdenbire gerçekleşen bilme olayıdır diyebiliriz.

Bilgi felsefesinde bilginin kaynağı olarak akıl, duyular ve sezgiler yer almaktadır. Fakat bilginin öğretilmesi ve kaynağı konusunda sezginin geri planda kaldığı görülmüştür. Bundan dolayı bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde çalışılmasının gerekli olduğu görülmüştür.

İnsan dünya hakkındaki bilgilerini nasıl elde etmektedir, kaynakları nelerdir? İnsan bilgiye duyuları, akli ve sezgileri ile sahip olmaktadır. Sezgiyi bir bilgi kaynağı olarak

eğitimde değerlendirmesini yapabilmek eğitim sürecine dahil edebilmek önem teşkil etmektedir. Eğitim sürecinde öğretmen merkezde yer almaktadır ve eğitimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Sezgi gücünü geliştiren ve ortamlar hazırlayan öğretmenlere eğitim öğretim ortamlarında ihtiyaç duyulmaktadır. Müfredat ve ders kitaplarının içeriklerinde sezginin yer alması öğrencilerin sezgilerinin gelişmesine fayda sağlayacağı öngörülmektedir.

Bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde değerlendirmesini yapabilmek için bu bölümde sezginin sözlük anlamları ve bilgi felsefesinde yer alan insan bilgisinin kaynaklarına yer verilecektir.

Sezginin Sözlük Anlamları

Sezgi, bilincin her hangi bir bilgiye ulaşmak istediğinde araçsız olarak içsel kavrayışıdır, diyebiliriz. Sezginin birçok tanımının yapılmış olduğunu görmekteyiz.

Şemseddin Sami'nin Kamus-i Türki'de; sezgi, dolayısıyla anlama, derk, sezme ve seziş. Sezinmek; anlayıp ses çıkarmamak. Sezme; dolayısıyla anlama, his, derk, seziş. Sezmek; dolayısıyla ve zımnen anlamak, hafif surette hissetmek. Sezdirmek; dolayısıyla anlatmak, hissettirmek. Sezilmek; dolayısıyla anlaşılma, hasrolunmak (Sami, 2015, s.1076).

Felsefe sözlüğünde sezgi; bir şeyin birden açılması, bir bütünün bir bakışta dolaysız kavranması, bir anda yakalama, sezip keşfetme anlamlarına gelmektedir (Akarsu, 1998, s.158). Fransızca ve İngilizce, 'intuition' kelimesine karşılık gelen sezgi; deney ve düşünmenin belli bir birikimi sonunda birden bire gerçekleşen bilme anlamına gelmektedir (Hançerlioğlu, 1994, s.366). Etimoloji sözlükte sezgi; sez kökünden seziş, idrak, mükâşefe anlamındadır. Sezgisel, sezik, sezin, sezinlemek, sezmek hep sez kökünden türetilmiştir.

Yine bir başka Etimoloji sözlükte sezgi, dilimizde hafifçe duymak (hissetmek) ve kapalıca (zımnen) anlamak anlamlarını dile getiren sezmek eylemliğinden türetilmiştir. Avrupa dillerindeki karşılığının kökeni 'bakmak' ve 'korumak' anlamlarını dile getiren La. 'tueri' sözcüğüdür, ilgiyle bakmak anlamını dile getiren La. 'tueri' deyiminden türemiştir. Eğitim Terimleri Sözlüğünde sezgi kavramı; açık bir kanıt olmaksızın, olmuş ya da olacak bir şeyi kestirme anlığı; deney yapmadan bir kavramı, bir genellemeyi doğrudan doğruya anlayıverme olarak tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, 1994, s.368).

Sezginin Sınıflandırılması

Bugüne kadar ortaya konmuş olan sezgi anlayışlarından yola çıkarak sezginin farklı türlere ayrılmış olduğu görülmektedir. Cevizci ve Topçu'ya göre sezgi hemen hemen aynı başlıklar altında ele alınmış ve incelenmiş olduğu görülmüştür. Bunlar ise şöyledir: Akli sezgi, matematiksel sezgi, keşfedici sezgi, estetik sezgi, psikolojik sezgi, metafiziksel sezgi,

mistik ve duyu sezgisi şeklinde sınıflandırılmıştır. Bunların yanın da yapılan literatür çalışmalarında sezginin yine farklı bölümlere ayrılmış olduğu görülür. Bunlar felsefi ve psikolojik köken olarak ikiye ayrılmaktadır. Aşağıda sezgi türlerine yer verilmiştir.

Akli Sezgi

Akıl insandaki kavrama, bağlantı kurma, soyutlama yapabilme, benzerlik ve farklılıkların farkına vararak çıkarımlarda bulunabilme yetisidir. Akıl sayesinde kavramlar oluşturup, yargılarda bulunup doğru kararlar veririz. İnsanın düşünebilmesi, olay ve nesnelere anlam verebilmesi, iyiyi kötünden ayırma gibi seçimler yapabilmesi onu hayvandan ayıran akıl sayesinde mümkün olmaktadır. Bu durumda akıl bilme yetisi ile kavramlar oluşturabilme ve yargıda bulunma gücüdür. Akli sezgi, aklın en yalın doğruları öncesiz ve sonrasız bir biçimde bir anda kavramasını sağlayan yetidir. Bu yeti bilgi edinme sürecinde ilk ve en temel bilgileri bize sunar. Akıl varlığa yöneldiği zaman, sezgiyi varlığın tek bir bölümü üzerinde yoğunlaştırarak kullanır ve böylece kendini akla bir anda ve açık seçik bir biçimde sunan kurucu bilgi öğelerini edinir (Savran, 1977, s. 160). Cevizci'ye göre akıl; “apaçık doğruları ya da soyut nesneleri, özleri, tümelleri, doğrudan ve araçsız bir biçimde sezme melekesidir.” Matematiğin aksiyomlarını, ahlaki yaşamın değişmez doğrularını doğrudan ve araçsız bir biçimde kavramanın, aklın özünde var olduğunu öne süren sezgi türüne akılcı ya da entelektüel sezgi adı verilmektedir (Cevizci, 1999, ss.28,771). Akıl sezgi ilişkisinde sezgi aklın bir işlevi olarak ele alınmaktadır. Sezgiye iç görüş diyen Necati Öner'e göre üç çeşit sezgiden biri aklın sezgisidir. Bu iç görüş türleri; duyuların, aklın ve metafiziğin sezgisidir. Duyu organlarımızla renkleri, şekilleri ve sesleri doğrudan doğruya kavramamızı sağlayan duyuların iç görüşüdür. İlişkileri doğrudan kavramamızı sağlayan aklın iç görüşüdür. Örneğin üçgenin kare olmadığını bilmemiz, benzerlikler, ayrılıklar, aksiyomlar ve bütünün parçadan büyük olduğunu doğrudan bilmemiz akli iç görüşün gücüdür. Yine genel kavramları yani tümelleri bilmemizde akli iç görüşe örnektir. Özlerin doğrudan doğruya kavranması ise metafiziksel iç görüştür. Allah'ın ve 'Ben'in kavranması buna bir örnektir (Öner, 2018, s.23). İkeada “akıl sezginin işlevini varsaydığı, sezgi ise akıl tarafından düzeltildiği ve berraklaştırıldığı ölçüde birbirini tamamlar” diyerek aklın sezgi sayesinde gelen bilgeliği düzene koyarak ve aydınlattığını ifade eder. Akıl karmaşık konuları ve bunları oluşturan basit elemanları açıklarken genel olarak analitik bir yaklaşım sergiler. Sezgi ise bütüncü bir yaklaşım ile konuyu bütün olarak kavramaktadır (Akt., Saltuklu, 2019, s.34). Sezgi, akıl sayesinde vardır. Akıl sezginin verdiği bilgiyi değerlendirir. İnsanın bilmediği bir nesneyi, bilgi birikimleri ve yoğunlaşarak aniden bir sıçrama ve bir çağrışımla bilmesi sezgi sayesinde olur. Sezgi, akıldan daha üstün değildir. Sezgi bilinçaltındaki bilgilerden yola çıkarak

akıl sayesinde ani sıçrama ve kavrama ile bilgiye ulaşır ya da bir problemi çözer. Bu bilgi bir teorinin keşfi veya bir fikrin icadı olabilir. Buna sezgisel akıl demektedir (Atay, 2013, s.35).

Akılcılık ve sezgisellik birbirini tamamlayan kavramlardır. Bunlardan birinin olmaması düşünce sürecinin eksik olacağı anlamına gelmektedir. Burada önemli olan hangisinin kullanılacağı değil sezgiselliğin ve akılsallığın uyum içerisinde nasıl kullanılacağıdır. Nasıl ki duyu algıları insandan insana değişiyor ise sezgilerimizin gücü ve kapsamı da kişiye göre değişebilmektedir. Sezgisel kavrayışın günlük yaşamdaki tutum ve davranışımıza yansması bir dönüşüm sayesinde gerçekleşmektedir. Bu dönüşüm akılsallık yoluyla oluşmaktadır. Fakat bütünüyle akıla kapılarak kavrayıştan uzaklaşmamak gerekir. Bu nedenle sezgiler ile kavranan gerçeklik akılcılık yoluyla günlük yaşama dönüştürülmesi yine sezgisellik ile test edilmesi gerekir. Bu ikisi tıpkı bir çember üzerinde dönen iki renk iplik gibi birbirini izlemeli birinin sonucunu diğeri kontrol etmelidir. Bu benzetmeyle ip yumağı haline gelen sezgi ve akıl tek başlarına değildir (Titiz, 1996, ss.175-176).

Sokrates: “Benim tek bildiğim, bir şey bilmediğimi bilmektir” (Platon, 1998, s.20). Sözü ile şunu kanıtlamak ister, insan mutlak anlamda hiçbir şey bilme bile belli başlı şeyleri bildiğini hisseder yani sezgi gücü ile kesin bilgilerden emin olabilir (Dürüşken, 2010, s.249). İdealizme göre insanı insan yapan onun özü, manevi yönü ve aklıdır. Ruhun özü de akıl ve düşünmeden meydana gelmektedir. İdealizmin bilgi görüşü aklın oluşturduğu bir zemin üzerinden yükselir. Hakikatin bilgisine akılla ulaşılır. İdealist eğitim görüşünün hedefi de insandaki manevi gücün entelektüel potansiyelin geliştirilmesidir. Bu doğrultuda da adaletli bir toplumun inşa edilmesidir. İdealist eğitim felsefesinin uygulamasında sokratik yöntem ve akıl yürütme metodu esas alınmaktadır. Sokrates’e has olan bu sokratik yöntem diyalektik bir sorgulama yöntemidir. Bu yöntem doğrulama ve doğurtma anlamlarında da kullanılmaktadır. Antik Yunan filozofu olan Sokrates’in annesi ebedir. Onun annesi var olan bebekleri doğurtulmasını sağlar. Sokrates de insanların zihinlerinde, akıllarında bulunan bilgileri doğurtur. Sokratik yöntem öğrencinin zihninde daha önceden var olan bilgilerin soru-cevaplar ile sorgulanıp bu bilgilerin doğruluğu test edilir (Cevizci, 2019, ss.27-30). Sokratik yöntemdeki sezgi gücü ile öğrenci kendine dönecek, ruhundaki hakikati su yüzüne ve ya bilinç düzeyine çıkmasına yardımcı olacaktır. İdealizmin eğitim metodunda öğretmenin rehberliğinde öğrenci hakikati diyalog yöntemi ile ortaya çıkaracaktır. Sokrates’in öğrencisi olan Platon MÖ 387’de tarihin tanıdığı ilk üniversite olan Akademide öğretim metodu olarak soru-cevap tekniği, diyalog yöntemi ve sağlam bir argümantasyondan ile derslerini yürütmüştür. Platon da eğitimin temelinde iyilik ideası ve adalet ilkesi vardır. Eğitim bu iyilik ideası ve adalet ilkesini inşa eder (Cevizci, 2019, s.36). Onun sabit ve değişmez olarak kabul ettiği ideaların bilgisine akıl yoluyla ulaşılır. Düşünme ve akılla bildiğimiz bu idealar sahip

oldukları özellikleri iyi ideasından alırlar. *Devlet* adlı eserinde iyi ideasını mecazi olarak güneşe benzetir (Platon, 2005).

“Güneş görülür olana sadece görülme yeteneği vermekle kalmaz, kendisi oluşup değişmemekle birlikte, ona oluşma, (değişme) büyüme ve besin de sağlar. ...Güneş ışığı ile duyuşal dünyadaki nesneleri aydınlatıyorsa, iyi ideası da akılla ideaları aydınlatır... Akıl iyi ideasını bilginin ve hakikatin nedeni olarak kavrar” (508e-509b).

Öyleyse bilginin nesnelere (konularına) iyi tarafından sadece bilinebilirlik özelliği verilmez, ondan varoluş ve (varlıksal) öz de alır. Bu nesneler varlıkların ötesinde bulunan iyi ideası akılla anlaşılan nesnelerin varlık ve realitelerinden sorumludur. Onun bilgiye yasladığı eğitimin temelini ideaların bilgisi oluşturmaktadır. Platon iyi ideasını uzun süre matematik ve diyalektik yöntemle uğraştıktan sonra mistik bir tecrübe ile özel bir sezgi ile tanır. Sezgiyle iyi ideası idealardan aldığı pay ile varlıkların olduğu gibi anlaşılmasını sağlar (Hüsmüllü, 2017, s.1). Platon’ un yer aldığı idealist eğitim teorisi karşılığını daimicilik kuramında bulmaktadır. Daimicilik “bireylere hemen her yerde kalıcı bir önem ve değere sahip şeylerin öğretilmesi gerektiğini savunur” (Cevizci, 2019, s.27). Bu kurama göre insanları meslek sahibi yapmadan önce insani değerlerin öğretilmesi, nasıl insan olması gerektiği bilgisi ve gelişim ilkeleri verilmelidir.

Aristoteles’in ilk ilkelerin bilgisini elde eden ‘nous’ sezgisel bir yetidir. İlk ilkelerin bilgisi doğrudan sezgisel bir kavrayış ile gerçekleşmektedir. ‘Nous’ terimi sezgisel akıl, sezgisel kavrayış olarak değerlendirilmektedir. Aristoteles ‘ikinci analitikler’ eserin de “...biz ilmin dışında başka hiçbir doğru bilgi cinsine sahip değilseniz, ilmin ilkesi ancak sezgi olabilir. Sezgi de ilkenin kendisinin ilkesidir ve bütün ilmin durumu nesnelerin bütünü karşısında, sezginin ilkeler karşısındaki durumu gibidir” (Aristoteles, 1989, ss.133-136). Aristoteles’e göre bilgelik, bilgi formlarının en son bilge kişi sadece ilkelere dayanarak bilmez, ilkeleri de bilir. Bu nedenle de bilgelik, bilimsel bilgiyle birleşen sezgisel akıl niteliği göstermektedir. Ona göre temel kavramları ve öncülleri sezgi ile kavrarız. Sezgi ile kavranan bu öncüllerden geçerli sonuçlar çıkarabilme yeteneği bizi bilime götürmektedir. Akıl, sezgi ve tümdengelimli akıl yürütmenin birleşimi ile bilgi sistemleri oluşturur. Doğru bilgiye sezgi ile ulaşılır, “doğru olan şeyler, hakikatler vardır ki bunlar, yanılmaz, hataya düşmez bir sezgi ile elde edinilirler.” Bilim bununla ve buradan başlar (Atademir, 1974, s.71). Sezgisel akıl, bilimin ilk öncüllerini yani tümellerin kavrayışını bilimden daha yüksek bir yeti ile kavramaktadır. Descartes’e göre akıl yetimiz yanılığa uğrama korkusu duymadan bilgiye erişebilir. Bu yol sezgi ve tümdengelimlidir. “Aklın yönetimi için kurallar” adlı eserinde sezgiyi şöyle ifade eder (Descartes, 2004).

“Sezgi derken kastettiğim şey, duyuların değişken tanıklığı ya da düzensiz bir doğaya sahip olan hayal gücünün aldatıcı yargısı değil, dikkatli bir zihnin anladığı şeye dair hiçbir kuşku bırakmayacak kadar belirgin ve net kavrayışıdır. Bu düşüncemizi aynı anlama gelecek şekilde şöyle de açıklayabiliriz: Sezgi, sağlıklı ve dikkatli bir zihnin açık algısıdır; yalnızca aklın ışığından doğmuştur ve yukarıda da belirttiğim gibi, başarısız olunması mümkün olmayan tümdengelimden bile daha basit olduğu için daha güvenilirdir. Bu nedenledir ki herkes sezgisel olarak, var olduğunu düşündüğünü, bir üçgenin en fazla üç çizgiden oluştuğunu, yuvarlak bir cismin sadece bir yüzeye sahip olduğunu ve basit şeylere dikkat etmeye tenezzül etmediği için genel anlamda sandığından çok daha başka şeyleri görebilir” (3. Kural, s.8).

Descartes’e göre zihinde kendini birdenbire gösteren sezgi, kesin, basit ve apaçık bir ilkedir. Dikkatli zihnin hiçbir şüpheye düşmeden açık seçik bir anlık kavrayışıdır. Sezgi aklın ışığından doğar ve basit olarak görüldüğü için tümdengelimden daha kesindir.

Ona göre sezgi, bilgi edinmenin temel yöntemi olarak, saf ve dikkatli bir zihnin çıkarıma dayanmayan, doğrudan kavrayışı; zihnin, kişiyi anladığı şey üzerinde, hiçbir kuşkuyla yer bırakmayan, açık seçik ve kolay kavrayışıdır. Saf ve dikkatli bir zihinde, yalnızca aklın ışığı ile meydana gelen, kişiye kendisinin var olduğu bilgisini veren sağlam kavrayış anlamına gelir. İnsan sezgisini kullanarak aklın yardımı ile net, açık ve kesin bilgiye ulaşabilir. Descartes’e göre bize en kesin ve doğru bilgiyi akıl sağlayabilir. O, bilginin kaynağı olarak sezgiyi ve doğuştan bilgiyi akli bilgi olarak kabul eder. Bazı kavramlar ve ilkeler bize doğuştan gelir ve bunları da sezgi ile bilebiliriz. Sezgi doğrudan kavrayış demektir. Bilme tarzı olarak akli muhakeme ve duyu verilerinden bağımsız olarak hakikati doğrudan ve araşsız olarak biliriz. Yine Descartes’e göre Tanrı, töz, özdeşlik ve nedensellik gibi kavramlar bize doğuştan verilmiştir. Biz bunları sezgi ile bilebiliriz. Descartes’in ünlü ‘düşünüyorum o halde varım’ önermesi ile ifade ettiği varoluşumuza ait bilgiyi biz sezgisel yani doğrudan kavrayış ile bilebiliriz (Yalçın, 2016, ss.12-13). Sezginin belirleyici özelliklerinden biri de, kavradığı bilginin kuşku götürmez bir apaçıklık taşıması, bu biçimde edinilen bilgi türünün doğrulanamaz ve yanlışlanamaz olmasıdır. Yani sezgi ile elde edilen bilgiler apaçıktır. Sezginin işleyişi anlık ve dolaylımsızdır diyebiliriz. Descartes gibi Spinoza da sezgiyi bilgiye ulaşmada bir araç olarak görmüştür. Spinoza, akli ikinci bilgi türü olarak görmüş ve bütün varlıkların ve Tanrının özünü kavramamızı sağlayan sezgiye, üçüncü bilgi türü dediği “sezgili bilim” adını vermiştir. Üç tür bilgiden bahseder. Birincisi duyusal bilgidir. İnsanın dış dünyadaki cisimsel maddeler tarafından etkilenecek elde ettiği bilgilerdir. Buna duyuların ve imgelemelerin getirdiği ideler ya da fikirler demektir. Bu bilgiler özlerin içeriklerine upuygun bilgileri veremedikleri için bilimsel değildir. İkincisi akıl ile ulaşılan bilimsel bilgilerdir. Spinoza’ya göre ikinci düzey, akıl bilgi türü de en yüksek ve tam bir

bilgiye ulaştırmaz. Üçüncü bilgi türü ise onun en yüksek dediği sezgisel bilgidir. Sezgisel bilgiyle insan kendini ve özlerin dünyasını kavramaktadır. İnsanın kendi özünü tanıması Tanrının özünü tanımasıdır. Sezgi aşaması ile insan önce dış cisimlerin özünü sonra kendi özünü, en önemlisi ve en sonunda Tanrının özünü bilir (Spinoza, 2011, s.114).

Matematiksel Sezgi

Bir diğer sezgi türü ise matematiksel sezgidir. Matematiksel sezgi, matematiğin konusunun sezgi yoluyla bilinen kavramlar olduğunu ileri süren görüştür. Matematiğin ilk ve temel konusu doğal sayılardır. Bunlar zamanın akışına ilişkin dolayımssız kavrayıştan yani sezgiden hareketle oluşturulmuş kavramlardır (Cevizci, 1999, s.771). Kavram ve çıkarımlara somut içerik sağlayan sezgi, matematiğin tek geçerli yöntemi olarak sayan matematiksel sezgiciliktir.

L. E. J. Brouwer tarafından savunulan görüşe göre, deneye başvurmada sadece zihni faaliyet neticesi olarak matematiğin birçok hakikatlere eriştiğini kabul ediyorlar. Bu olay insan zihninin deneyden ayrı bir gerçeği bulma kudreti olduğunu ispat ediyor. Sırf zihin faaliyeti ile deneye dayanmadan, matematik meseleler üzerine çalışan iki matematikçi birbirinden habersiz olarak aynı sonuçlara varabiliyorlar. Bu olay bütün insanları hakikate götüren bir zihnin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Kant'ın da dediği gibi insanlarda deney öncesi (a priori) bazı kategoriler vardır. Bunlar doğuştan gelir ve deney ile yani yaşantı ile ortaya çıkarlar (Topçu, 2015, s.64). Yıldırım'a göre matematik ile ilgili sezgisel kavramlar zihnin bir yetisidir, diyebiliriz. Sezgiyi matematiğin tek geçerli yöntemi olarak gören matematiksel sezgiciliğe göre kavram ve açıklamalara somut içeriği sezgi sağlamaktadır. İnşaa yöntemi ile sezgicilik sonlu adımda sezgisel olarak bildiğimiz doğal sayılar üzerine kurulabilmektedir. Buna göre çıkarımların ve kavramların tam olarak ortaya konması gereği üzerinde durulur (Yıldırım, 2019, ss.138-141).

Ünlü matematikçi ve fizikçi Blaise Pascal (1623-1662) aklı; matematiksel ve sezgisel akıl olmak üzere ikiye ayırır. Matematiksel akıl şöyle açıklar: Bu akıl büyük bir ilkeler bütününü kavrayabilir ve de birbirinden ayırabilir. Matematiksel akılda aklın sınırları geniştir. Sezgisel akıl ise derin ve hızlıdır. İlkelerden sonuçlara giderken doğru ve dikkatlidir. Bu akıl hassas olduğu kadar güçlüdür. Matematiksel ve sezgisel akıl arasındaki fark, matematiksel akılda ilkeler açıktır, alışılmışın dışında ve herkesin kullandığı bir akıl değildir. Sezgisel akıl ise ilkelerin alışılagma olmuş kullanımındadır ve herkesin gözü önündedir. Sezgisel akılların matematiksel olamama nedeni zihinlerini matematiğin ilkelerine uygulayamamaları yani kavrayamamalarıdır. Matematikçilerin ise sezgisel olamamalarının nedeni gözlerinin önünde olan şeyi görememeleridir. Pascal'a göre içgüdüsel olan akıl yürütme sayesinde insan bilgiye

ulaşır. Birçok kez aklın payına matematik denk geldiği gibi, akıl yürütmenin payına da sezgi denk gelmektedir (Akt., Saltuklu, 2019, s.76).

Kronecker ise doğal sayıların matematiğin en sağlam temeli olduğunu ve sezgisel olarak olduğuunu savunur. Bir diğer sezgici Henri Pioncare’e göre matematiksel kavramlar açık bir tanımlamaya elverişli olmalıdır. Matematiksel kavramların zihinsel bir etkinlik olması onların sezgisel veriler ile inşaa etme metodunda aranmalıdır (Akt., Saltuklu, 2019, s.78). Ona göre sezgiler bilimde ki yargılar kadar güvenilirdir. Matematiksel sezgi; bizlere gizli ilişkileri gösteren, onların arasındaki uyumu keşfettiren bir duygudur.

Piaget’e göre sezgisel dönem ise; 5-7 yaş aralığını kapsar. Bu evrede ocuk mantıksal kurallara uygun düşünme yerine akıl yürütmeleri sezgilerine dayalıdır ve problemleri sezgileri ile çözmeye çalışırlar (Koç, Yavuzer, Demir & alışkan, 2001, s.84).

Keşfedici Sezgi

Keşif: “meydana çıkarma, ama” anlamlarına gelmektedir. Bir durumu ortaya çıkarmak, bilmek, bulup çıkarmaktır. Bir gizlin ya da sırrın bir insana gösterilmesidir (Sami, 2016, s.638). Keşfetmek bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarmak, var etmek demektir. Keşiflerin de sezgilerimiz sayesinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Genellikle matematik bilimlerinde kendini gösteren keşfedici sezgi pratik veya zihni bir sorununun çözümünü aradıktan sonra kendiliğinden içten gelen bir aydınlanma ile çözüme ulaşmaktır. Sanatta, bilimde ve birçok alanda kullanılan bu sezgi düşünmeden akıl yürüterek bir anlamda keşfetmektir. Yani Newton’un ağaçtan elmanın düşmesi ile yerçekimini bulması keşifsel sezgiye örnek olarak gösterilmektedir (Topçu, 2015, s.66). Gerçekte sezgi ve akıl yürütme düşüncenin birçok işlevinde birbirini tamamlayarak kaynaşır. Sezgi akıl yürütmeden önce gelerek, onu hazırlamaktadır. Keşif ve icat sezgi ile gerçekleşir, ancak akıl yürütme ile ispat olunur. Sezgi gerek tmdengelimde gerek tümevarımda da hatta matematik de bile akıl yürütmelere hareket noktası hizmeti görür. Düşünce sürekli bir biçimde ya bir sezgi ile veya bir akıl yürütme ile işe başlar. Düşünceye temel teşkil eden açıkçası sezgidir (Kz, 2005, s.39). nl bilim insanı Einstein; aklın keşif yolunda yapacak çok az şeyi vardır. Nasıl veya neden olduğunu bilmediğiniz bir sezgi ile bilinçte oluşan sıçramayla çözüm size geliyor (Sadler-Smith, 2008, s.145). Diyerek sezginin önemini belirtmiştir. Neredeyse her keşif insan bilgisine yapılan bir ilavedir ve gerçeğin ortaya çıkarılmasında bir önsezi ile başlar. Yaratıcı olan bu önsezi beynin herhangi bir yaratıcı faaliyeti kadar zordur ya da kolaydır. Beyindeki bir esin ürünü, tahmin veya akan bir şimşek, bir sezgi alevinin sonucudur. Bu içsel bir durumdur (Medawar, 2018, s.107). Bu nsezi beynin yaratıcı bir faaliyetidir.

Eytişimsel özdekçi (dialectical materialism) sezgiciliğe göre sezgi, ne Tanrı vergisidir ne de bir doğaüstü bilgidir. Sezginin bilimsel bilgi sürecinde önemli rol oynadığını savunan bu görüş “birçok gerçek deney ve düşünmenin belli bir birikimi sonucunda sezgiler ile göze çarpmış, soyut düşünme aşamasına yükselmiş, mantıksal olarak tanıtlanmış ve pratikte doğrulanmıştır”. Bilgi çeşitli süreçlerden geçer, bir anda oluveren bir olgu değildir. İnsan üretim etkinliklerinde nesne ve olgulara dair bilgileri adım adım edinir ve belleğine bu bilgi izlenimlerini yerleştirir. Bu izlenimler çok yönlü ve karmaşık birikimler sayesinde sezgileşir. Bunun sonucunda insan nesne ve olgulara ait sezgilerini soyut düşüncesine duyuları yoluyla yerleştirir. Fakat bu sezgiler bir bilgi olma konusunda yetersizdir. Örneğin hayatında ilk defa elektrik lambasıyla karşılaşan biri, gaz lambasındaki sezgisel izlenimini bu duruma aktaracak ve bir fitil arayacaktır. Zamanla elektrik hakkında bilgi sahibi olan insan bu yöndeki sezgisel izlenimlerini geliştirecektir (Hançerlioğlu, 1994, s.368). İşte keşifsel sezgilerde durduk yere, konu hakkında bilgi sahibi olmadan ortaya çıkmamaktadır. Sezgilerin edinilen izlenimler sayesinde insan düşüncesinde bir kuluçka evresi süreci yaşamaktadır. Keşifler de bu doğrultuda gerçekleşmektedir diyebiliriz. Geleneksel öğretimde öğrenciler hazır bilgiyi aldıkları ve yeni bir şey üretmedikleri için oldukça pasif bir rol almaktadırlar. Oysa keşifsel öğrenmede öğrenci aktif bir rol üstlenir ve kendi bilgi tabanını kendisi oluşturur. Böylece keşfin yolu deneyimle açılmış olmaktadır. Deneyim ise büyük bir öğretmendir. Deneyimler sezginin kuluçka sürecidir. Bilinçaltında keşifle de mayalanan fikirler, karşılaşılan problemler karşısında aniden çözümün görülmesi sezgilerin ortaya çıkmasını sağlar diyebiliriz.

İnsan sezgisel gerçeğe yoğun akılcı bir düşünme ile ulaşır. Bu durum rastlantı ile ulaşılan bir sezgi değil, akılcı bir sezgidir. Bilim insanlarının bilinçaltındaki deneyimleri o konuyla ilgili sezgisel kavrayışı ortaya çıkarır. Toynbee’ye göre bilinçaltı bu sezgilerin kaynağıdır. Akılcı düşüncelere ilham veren bilinçaltı, ancak bilinç düzeyinde ortaya çıkar ve bunun içindir ki akılla erişilemeyen sezgilerin kaynağıdır (Akt., Saltuklu, 2019, ss.121-122). Aklımıza parlak bir fikir geldiğinde onun sezgiyle geldiğini biliyoruz fakat açıklayamıyoruz. Bazı insanların geliştirdikleri düşünce alışkanlıkları sayesinde beyinlerinin yeni fikirler üretme konusunda diğerlerinden daha iyi olduğu görülmektedir. Aslında kendilerine farklı düşünmenin nasıl olduğunu öğretiyorlar. Bilim, beyinde buna benzer şeylerin olduğunu desteklemektedir. Bunlardan biri sezgidir. Eğitim ve öğretim ortamlarında fikir üretme konusunda diğerlerinden farklı olan öğrenciler teşvik edilmelidir. Onların problemlere getirdikleri farklı bakış açıları sezgilerinden kaynaklanmaktadır. Bazı öğrenciler bilinçaltı deneyimlerini iyi bir şekilde harmanlayıp problemlere ani çözümler getirebilmektedir. Keşfetmeyi seven, ilgi duyan öğrencileri teşvik etmeliyiz ve imkân vermeliyiz. Zira keşif sezgiyi geliştiren, besleyen bir güçtür. Osho, akıl zekânın sadece bir parçasıdır diyerek sezgiyi

keşfin merkezine koymaktadır. Akıldan çok daha fazla şey barındıran zekâ büyük bir olgudur. Zekâ sezgiyi de barındırır ve birçok büyük keşif akılla değil sezgiyle gerçekleştirilmiştir (Osho, 2015, s.61).

Psikolojik Sezgi

Psikolojik sezgi, bireyin psikolojik ve deneysel manada yaşamakta olduğu ruhsal olayların kendisi tarafından tanımlanmasıdır (Topçu, 2015, s.65). İnsanın kendini idrak etmesi, kendi kendisini bilmesi gibi doğrudan bir sezgisi vardır. İnsanın toplum içerisinde kendisini hem fiili hem de potansiyeli konusunda bilme hissi ve sezgisi yer almaktadır. Buna pratik sezgi de denebilir. Bu sezgi, insanın toplum içerisinde statüye sahip olmak, ona tutunmak, yerini bilmek biçiminde davranışlarının farkına vardırıran sezgidir. Bu farkındalık insanın duygusal dünyasında anlam kazanır. Pratik yaşamda insan değer görmüşse mutlu olmuş, yok eğer istediği mevkiyi hak edememiş ise mutsuz olmuştur. Bu duygu sezgisi pratik hayatta olduğu gibi, bilimde, sanatta, siyasette, bürokratik ve hukuki alanlarda da ortaya çıkmış olduğu görülür. İnsanın, evren içerisinde yaşadıklarının farkında olması, akılın ve sezgilerin sayesinde kendini bilmesine bilinç diyebiliriz. Bilincin veya isteğin yöneldiği, içsel eğilim ve varlığın bilincinde olmakta sezgidir. Aslında sezgi, bilinçaltında geçen uzun ve meşakkatli bir hazırlanışın bilince yükselen neticesidir (Eroğlu, 2012, s.100). Bergson'a göre sezgi içgüdüsel, çünkü doğuştan gelir ve zamanı gelince kendini gerçekleştirir. Burada içgüdü'nün psikoloji bilimine göre tanımı ise şöyledir. İçgüdü: Öğrenilmeden yapılan ve nedeni bireyin kendisi tarafından bilinmeyen kalıtsal davranışlar olarak tanımlanır. İçgüdü türün bütün bireylerinde görülen otomatik davranışlardır. Zamanı gelince kendi kendine gerçekleşir. Örneğin arıların bal yapması gibi (Baymur, 1994, s.149). Bu bağlamda Bergson başka bir tanımında; sezgi zihne değil içgüdüye ait olan bir anlayış ve kavrayış gücüdür. Zira içgüdü, gerçeğin kendisini yaşar. Yaşayan bir hayat olarak içgüdü'nün kendisi bir gerçekliktir (Sena, 1974, s.215). Sezgi, içgüdü ve anlağın birleşimidir, gerçeği birden kavramada içgüdüden yararlanır, anlık da içgüdü de uyku halinde olan bilinci uyandırır. Onu tutkularından kurtarır (Akarsu, 1998, s.158). Sezgi içgüdü'nün farkındalık oluşturup kendisini bilmesidir diyebiliriz.

Psikoloji alanında ise Carl Gustav Jung (1875-1961) sezgiye temel psikolojik işlev olarak bakmaktadır. Bilinçdışı bir işlev ile algılara eşlik eder. Sezginin nasıl meydana geldiğini açıklayamayız ama sezginin taşıdığı anlam yükü bir bütün olarak ortaya çıkar. Sezgi ne olursa olsun içgüdüsel bir kavramdır. Aklı aşan, akıl dışı olmayan bir algılama işlevi olan sezginin özünde bir kesinlik ve inanç vardır. Jung sezginin nesnel ve öznel olabileceğini savunur. Nesnel, insanın nesne ile ilgili algılamalarıdır. Bunların bıraktığı izler, hissetme ve

düşünceler veri algıları olarak sezgiye temel teşkil eder. Öznel olan ise insandan kaynaklanan bilinçdışı psişik yani ruhsal verileri algılamaktır. Sezgi somut ve soyut formlarda da ortaya çıkabilir. Somut sezgi nesnelerin yada şeylerin gerçeklikleri ile ilgili algılarda yer alır. Soyut sezgi ise düşünceyle ilgili bağlantılarda algılara yardımcı olur (Akt., Saltuklu, 2019. s. 86).

Psikiyatri alanında da sezginin metot olarak kullanılması olasıdır. Hastalıkların teşhisinde bilimsel olarak gözlem ve deney kullanılmaktadır. Fakat bunların yanın da felsefi olarak akıl yürütme, mantıksal çözümleme ve sezgiyle harmanlayarak tüm bu yöntemler hastalıkları daha iyi bilmemize yardımcı olabilir (Özdemir, 2012, s.284).

Tyonbee bilinçaltındaki sezgilerin kaynağı için şöyle demektedir. “Akılcı düşünceler ilham verebilen ancak akıl faaliyetlerini sadece bilinç düzeyi ile sınırlandıran ve bu nedenle akla erişilemeyen sezgilerin kaynağıdır” (Akt., Saltuklu, 2019, s.86). Sezgilerimiz duyumlarda olduğu gibi çocukluğun ve ilkel psikolojinin göze çarpan özelliğidir. Çocuğun ve ilkelin güçlü izlenimlerini, fikirlerin öncüsü mitolojik imgelerin algılanmasına aracılık ederek dengeler. Sezgi Jung’a göre bilinçte değil bilinçaltındadır. Bilinç, dış dünyayı algılama, farkında olma durumudur. Bilinci yönlendiren bilinçaltıdır. Sezgilerimizde bilinçaltı ile ilgili algılarımızdır. Bunun nasıl gerçekleştiğini bilemiyoruz. Sezgilerin birden bire bilinmeyen bir şeyi bildiğini açıklayamıyoruz. “Sezgilerimiz çok doğal bir işleve sahiptir. Bütünüyle normal ve yararlıdır. Nesnelerin ötesinden bize ışık tutmaktadır” (Akt., Saltuklu, s.89). Karmaşık problemlerle karşı karşıya kalan öğrencilerin sezgiye çok ihtiyacı olduğunu söyleyebiliriz. Bazı öğrencilerin sezgilerini çok iyi kullanarak bilinçaltındaki deneyimlerini çözüme çok iyi yansıtarak sezgisel olarak problemleri çözdüğü söylenebilir. Eğitim ve öğretim ortamlarında öğrencilere sezgilerini geliştirecek imkânlar tanınmalıdır. Sezgileri güçlü olan öğrenciler desteklenmeli ve cesaret verilmelidir. Çünkü Jung bazı insanların sezgisel tipler kategorisinde yer aldığını savunur. Jung, insanların zihinsel süreçleri açısından dört ana tipe ayrıldığını kabul eder. Bu dört zihinsel süreç; duyum, duygu, düşünme ve sezgi süreçlerinin insanlarda birinin birinden ağır bastığı kişilik tipleridir. Sezgi yetisinin ağır bastığı tipler içe dönük ve dışa dönük sezgici tipler olarak ayrılmaktadır. Dışa dönük sezgici tipler; dış dünya ile daha ilgili, gerçekçi tiplerdir. Olandan çok olabilecek şeylerle ilgilenirler. Kalıplaşmış, bilinen ve güvenilir şeylerden hoşlanmazlar. Kurallar onların özgürlüğünü kısıtlar. İçe dönük sezgici tipler ise daha çok tecrübelerin arka planı ile ilgilenirler. Sezgilerin yoğunlaşması, şiddetinin artması bu tipte gerçeklikten uzaklaşılmasına neden olur. Bu tiplerin çevreleri tarafından anlaşılmadığı da görülür (Akt., Saltuklu, s.90). Jung’ a göre yaratıcı bir süreç olan sezgi bilinçdışı gerçeklerin algılanmasıdır. Ne zaman bir bilinmeyen olsa sezgi devreye girerek

esinlenme yoluyla çözüme doğru ilerler. Sezgiyi sadece sıradan insanlar değil mucitler, bilim insanları, iş adamları, generaller, hâkimler de kullanmaktadır.

Estetik Sezgi

Estetik sezgi neredeyse tüm sanat dallarında konum işleyiş ve algılayışını belirleyen şeyin sezgisel algı veya bilgi olduğunu savunmaktadır (Cevizci, 1999, s.68).

Bergson ise sezgiye içgüdüsel bir bilgi anlamı yüklemiştir. Nesneyi içten kavrayan, ona bağlanmayı sağlayan sanatsal bir anlam da katmıştır: Bir nesnenin içine nüfuz ederek onun sahip olduğu biricik ve dolayısıyla anlatılması olanaksız şeyle özdeşleştirmeyi sağlayan zihinsel sempati türüne sezgi denir (Bozkurt, 1998, s.41). Sezgi kendi bilincine varmış içgüdüdür diyebiliriz. Bergson, “Sanat sezgiden doğar çünkü bütün yaratma edimleri sezgiseldir. Sanatın konusunun doğa olduğunu ifade etmektedir” (Eroğlu, 2019, s.146).

Doğadaki denge ile insandaki bilinçli zekâ sanat eserinde birleşmekte ve böylece doğa ile düşünce idea ile gerçek arasında uyum oluşturmaktadır. İşte bu uyumu meydana getirmek için benliğin doğa ile bütünleşmesi estetik sezgiyi ortaya çıkarmaktadır (Topçu, 2015, s.68).

Sanat düşünce ve duygu arasındaki iç içe geçmiş karşılıklı bağlantıyı sağladığı için eğitim ve gelişim sürecine yardımcı olabilir. Duygu ve düşünce arasındaki uyum aslında eğitiminde bir amacı değil midir? Sanatın eğitimde yer alması, tüm eğitim süreçlerini etkili kılabileceği söylenebilir. Sanat eğitimi denince eğitim ve öğretimi yenileyen ve onları kapsayan bir ilke anlaşılmalıdır. Sanat eğitimi manevi eğitimin temeli ve genel eğitimin bütünleştirici ve birleştirici amacını güder. Aynı zamanda bireyin kişiliğinin uyumlu ve bütünleştirici bir gelişimini sağlayarak, yaratıcı ve üretici yetilerin gelişmesinde rol oynar. Yaratıcı düşünme bir sezgi surecidir diyebiliriz. Eksik öğeleri, boşlukları sezip varsayımlar kurmak, sınamak ve bunları değiştirip yeniden sınamaktır. Yaratıcılığın içinde özgünlük, imgelem, buluş ve merakın olması onun yeteneklilik, sezgi, içgörü gibi zeka anlamında da kullanıldığı görülmektedir. Yaratıcı etkinliğin büyük bir bölümü sezgisel yolla olmakta ve esinlenmeyle bir fıskırma ile meydana gelmektedir. Sanat icra eden çocuk veya yetişkin renklerin ahengini, parçaların ve nesnelerin düzenlenmelerini son derece akılcı bir biçimde planlayarak yapar. Fakat akıl bir ölçüye kadar yeterlidir. Asıl esinlenmeyi sağlayan sezginin iş başında olduğu unutulmamalıdır (San, 1979, ss.3-18).

İtalyan filozof ve 20. yüzyılın ilk yarısının estetik düşünürlerinden biri olan Benedetto Croce (1886-1952) estetiğinde sadece felsefi değil metafiziksel bir yol da açmaktadır. Sezgi onun estetiğinde önemli bir yer tutar ve sisteminin yapı taşlarından biridir. Sezgi estetiğin esas kavramıdır. Sanatçıda ortaya çıkan sezgi bilmesi ilk ruhsal (tinsel) etkinliktir. Bu sezgisel

etkinlik diğ er ruhsal etkinlikleri zorunlu kılar. Estetik olgunun gerçekleşmesi tinin ilk basamağı olan sezgi sayesinde. Croce bunu şöyle ifade eder:

“...tabiat dünyasının, eylemsizlik dünyasının üzerinde algı ve salt izlenimler ve duyumlar dünyasının üzerinde, asıl tinsel (ruhsal) bilgi eylemi alanı yükselir. Bu temel bilgi eylemi sezgi yani expression (ifade) dir. Sezgi ancak ifade halinde opjektivleşir (nesnelleşir); sezgi bir pasif algıyı işlemekle ifade haline gelir. Buna göre sanat eylemi veya estetik eylem dediğimiz eylem, bir sezgi eylemidir, bir ifade eylemidir” (Croce, 1969, s. V).

Croce’nin ifade dünyası dediğı sezgisel dünyanın üzerinde zihni yani mantıki bilme dünyası yükselir. Sezgi bilmesi zihni dünyamıza bağı değıldir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse kavramlar olmadan sezgilerimiz olabilir. Fakat ifade ve sezgi olmadan kavramın olmayacağıdır. Croce mantıksal alan ile sezgisel alanı birbirinden ayırmak istemiştir. Yine Croce de estetik, pratik alanın dışındadır. Estetik içsel bir şeydir ve sezgidir, ilhamdır. Croce’ye göre bilginin sezgi bilgisi ve mantık bilgisi olmak üzere iki türü vardır. Günlük hayatta sezgi bilgisini görmek mümkündür. Kesin olarak hakikat hakkında bilgi verilemeyeceğı asıl hakikati sezginin kavrayıp vereceğı söylenir. Yine bir iş adamı zihninin çıkarımlarından ziyade sezgilerine dayanarak yaşadığını ifade eder. Sezgi günlük hayatta gördüğü ilgiyi teori ve felsefe alanında görememektedir. Eski olan bir zihin bilimi vardır. O da mantık bilimidir. Bu bilim herkes tarafından itiraz edilmeden kabul edilir. Fakat sezgi bilgisi bilimini herkes kabul etmez. Aslan payını mantık bilgisi bilimi almıştır. Sezgi bilgisinin payına ise az bir yer layık görülür. Sezgi k r olarak görülse de, zihin ona göz sağılamaktadır. Sezgi bilgisinin hiç kimseye dayanma ihtiya ı yoktur. Onun gözleri alınıdadır. Kavramlara ihtiya ı yoktur. Kavramsal bilgi nesnelerin kendi aralarındaki ilgilerinin bilgisidir. Bir zihin işlemi olan bu nesnelerin birbiri arasındaki ilgi kavramsal bilgidir. Bundan dolayı kavramsal bilgi bir zihin işlevidir veya mantık bilgisidir (Tunalı, 1989, s.29).

Mistik Sezgi

Mistik sezgi, varlıkla doğırudan bir ilişki içerisine girdiğini, sezginin zamanın ötesinde ya da öncesi olmayan ve sonsuz olduğı ileri sürülen bir şeyin normal deneyimin açığa vuramadığı bir şeyin olduğunu öne süren sergiciliktir (Cevizci, 1999, s.771).

Bergson sezgiyi mistik sezgi olarak da değılendirmekte aynı zamanda sezgi daha ileri götürülürse mistik sezgi ile karşılaşılmakta olduğunu ifade etmektedir (Eroğlu, 2019, s.167).

Gazali de ise mistik sezgiyi üst âleme ait bilgileri doğırudan doğıruya ve vasıtasızca sezgi ile elde edilebileceğini görmekteyiz. Gazali, sezgisel bilgiyi herkesin elde edemeyeceğini, esasında bu sezginin herkeste var olduğunun ancak bu bilgiye ulaşmak için; insan nefsinin temizlenmesi, terbiye edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumda

sezginin gerçekleşmesi için bir takım verilere ihtiyaç olduğunu görmekteyiz. Bunlar Gazali'ye göre; bütün bilimleri elde etmek ve bunları idrak edip nasibini almak, nefsin isteklerini kırmak, Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmek ve tefekkür etmek gibi. Ona göre hikmet sahibi kimseler fazla çaba harcamadan, zihinlerinin duruluğu sayesinde sağgörüleri açılır ve Allah'ın bilgisini ve bu dünya ve de öbür dünya bilgisini sezgisi ile kavrar idrak eder (Ağırman & Türkmetin, 2012, ss.200-201).

Metafiziksel Sezgi

Metafizik, var olanlarla ilgili bir araştırmadır. Varolanın varoluşu ile ilgili genel bir anlayış geliştirmeye çalışırken; neyin gerçekten varolduğunu göstermeyi amaçlar. Neyin var olduğu sorusundan yola çıkarak görünüş ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır. Metafiziksel sezgide ise, tüm bir gerçekliğin en son ve en yüksek kaynağını, kavramları ve duyuları kullanmadan araçsız olarak bilebilmekten, sezmekten söz edilir (Cevizci, 1999, ss. 591-770). Gerçeği doğrudan yani duyuları ve kavramları kullanmadan sezebilmektir. Bergson 'düşünmek ve olmak' kitabında metafizikle ilgili şöyle demektedir.

“Bir gerçekliği nispi bir biçimde tanımak yerine ona mutlak olarak sahip olabilmenin, ona dair muhtelif bakış açıları benimsemektense onun içine girip yerleşebilmenin, onu analiz etmek yerine onu önceden sezebilmenin, kısacası onu bütün açıklamaların, tercümelerin veya sembolik tasvirlerin dışında kavrayabilmenin tek bir yolu varsa eğer bu metafizikten başkası olmayacaktır. Dolayısıyla metafizik, semboller olmaksızın da idare edebilme iddiasında bulunan bir bilimdir” (Bergson, 2019, s.195).

Bergson da metafizik diğer bilimlerden farklı olarak sembollerin yani somut olanın ötesinde var olabilme alanıdır.

Bergson'a göre sezgi, içgüdü ile zekanın sempatisi olan zihinsel bir duyumdur. Bu duyumdur zihnin belli bir düşünme alışkanlığından dolayı kolay gerçekleşmez. Zihnin alışkanlığı kavram ve semboller ile düşünmesidir. “Oysa içgüdü ve zekânın sempatisinde zihin bizzat varlığın, evrenin sürekliliği içerisine yerleşir ve bu sürekliliği kendi alışkanlığı içerisinde dolaysız olarak kavrar.” Felsefe yapmak bu alışkanlığı tersine çevirmektir. Metafizik bize göreceli ve kavramsal bilginin daha ilerisinde olan mutlak bilgiyi verecektir. Fakat metafiziğin anahtarı bu alışagelmiş zihnin, fikri alışkanlıklarından kurtulması gerekmektedir. Metafiziğin mutlak bilgiyi bulması, evrene ait sembolik, kavramsal, soyut bilgiler değildir. Varlığın en iç özüne ait bilgilerdir. Bergson' da zekâdan farklı olarak bir bilme yetisi vardır o da sezgidir. Bergson, sezgi metodu ile bütün bir evrenin, hayatın, oluşun akli aşığı ve evrimin nitelik halinde bir çoklukta gerçekleştiğini söylemektedir (Gündoğan, 2013, s.72). Bergson'a göre sezgi hayata, zekâ ise cansız varlıklara yönelmiştir. Zekâ ile sezgi bir bütündür. Sezgi bir zekâ hareketidir. “Fakat bu kendi eseri olmayanı yakalamak için tabii

hareketinin tersine çevrilen ve kendine kıvrılan bir zekânın hareketidir” (Saltuklu, 2019, s.100). Sezgiyi zekânın derin hareketlerinden biridir diyebiliriz.

Ahlaki Sezgi

Sezgici ahlak, gerekli kavrayışa sahip herkesin doğru ahlaksal değerlere, ahlaki genellemelere sahip olduğunu ve bu değerlerin tüm mümkün dünyalar için doğru olduğunun anlaşılabilirliğini savunan görüştür. Ahlaki değerlerin nesnel ve evrensel olarak bütün insanlarda var olduğunu, bu değerlerin insan da doğuştan olduğunu ve sezgi yoluyla kavrandığı ifade edilir. Sezgici ahlak, ahlaki ilke ve değerlerin doğal olgu ve olaylardan türetilmediğini doğuştan basit, doğru, apaçık olduklarını savunur. Ayrıca sezgici ahlak insanda düşünme, dil ve eylemin akıldan ziyade sezgilere dayandığı için bilimsel deney ve önermeler gibi rasyonelleştirilemeyeceğini ifade eder. Sezgi ahlakında bazı temel doğruların ve değerlerin doğru olduğunu sezgiyle bilinebileceğini iddia eder (Cevizci, 1999, s. 770). Bu temel değerlerin insanda doğuştan gelen sezgi yetisi ile doğruluğundan emin olmaktayız. Bilinç tarafından doğrudan ve araçsız olarak algılanan ahlaki temel değerler ve doğrular, sezgi yoluyla doğuştan ve basit, doğru ve açık bir şekilde kavranmaktadır.

Ahlaki sezgi ile ilişkilendiren savunan çağdaş İngiliz filozof G. E. Moore’ye göre, ‘iyi’ kavramı deney ile çözümlenemez ve tanımlanamaz. ‘İyi’ kavramı duyularla belirlenemeyen, ahlaki sezgi ile bilinebilen bir özellik taşır. Ona göre sezgi ahlaki bir ilkenin doğru veya yanlış olduğunu anlamam için bir ölçüdür ve mantıksal akıl yürütmeden ziyade doğrudan bir kavrayıştır. Moore’nin asıl tezi iynin sezgi yoluyla keşfedilen doğal olmayan bir özellik taşımasıdır (Akt., Saltuklu, 2019, ss.204-205).

Duyu Sezgis

Bu sezgi türlerinin yanında sezgi ile ilgili açıklamalar yapan Kant’ın sezgisinden de bahsetmek gerekir. Kant sezgiyi duyumlama, bir duyuma sahip olma, duyusal bir nesneyi idrak etme süresi olarak tanımlamaktadır (Cevizci, 1999, s.770). Bu sezgi türü duyu sezgisidir.

Kant’ta sezgi bilgi sürecinin hem başlangıç, hem de varış noktasıdır. Nesneler bize duyarlılık yani duyularımız aracılığı ile verilir; sezgiler bize duyarlılıktan gelir. Fakat bu nesneleri düşünen anlıktır ve kavramlar anlıktan doğar. Anlık duyudan ve istençten ayrı olarak var olan bilme yetisidir (Bozkurt, 1998, s.40). Kant sezgiyi uzay ve zamanın biçimleri olarak görmektedir. “Arı usun eleştirisi” kitabında bunu şöyle ifade eder.

“Uzay ve zaman yalnızca duyusal sezginin biçimleridir ve böylece yalnızca görüngüler(duyular ile algılanabilen) olarak şeylerin varoluşu için koşuldurlar. Dahası kavramlara karşılık düşen sezginin verilebilir olması dışında hiçbir

anlak kavramımızın ve dolayısıyla şeylerin bilgisi için hiçbir ögenin olmadığıdır. Buna göre bir nesnenin kendinde şey olarak değil ama ancak duyuşal sezginin nesnesi olarak, görüngü olarak bir bilgisinin taşınabilmesidir” (Kant, 1993, s. 35).

Kant, duyular ile akıl arasındaki sınırı bilgi tahlilinde ortaya koymuştur. Duyular, izlenimleri veya verileri alır ve onları apriori formlar olan zaman ve mekândan geçirir onları düzenler ve sezgi haline getirir. Akıl ise sezgileri bir araya getirir, akıl yürütür ve hüküm vermektedir (Öktem, 2000, s.171). Kant’a göre, sezgi duyulara aittir fakat duyulardan gelmez. Bütün bilgiler sezgi ve kategoriler sayesinde meydana gelir. Zihne ait olan a priori (deneyden önce verili olan) kategorilerdir. Sezgi a priori form değildir. Kant bu süreçte zaman ve mekân diye iki ilkeyi kabul eder. Zaman ve mekân bütün duyuların imkânını sağlayan saf sezgidir. Bu saf sezgi de tamamen duyulur şeylere aittir (Köz, 2005, s.26).

Literatür taramalarında sezginin yukarıdaki sınıflandırmaların dışında farklı bölümlere ayrılmış olduğu görülmektedir. Bunlar ise aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

Klasisizm ve Etkileşimcilik, Geçmiş ve Bugün. Sezgi kavramı, sezgisel zihnin kökenine ve işlevine odaklanan güçlü bir tartışmanın olduğu felsefe disiplinde başlayan uzun ve tartışmalı bir tarihe sahiptir. Spinoza ve Bergson ile özdeşleştirilen klasik görüş, sezginin bilinçli düşünceden ayrı bir tür entelektüel süreç olduğunu savunuyor ve bu bilinçli zihnin açık muhakemesinden niteliksel olarak farklı bilgiler verir. Bu görüşle, sezgi, bir gerçeklik deneyimi sağlayan özel bir insan kapasitesidir. Aklın önlediği nihai gerçeğe bir bakıştır. Dilthey ve Wittgenstein klasikçilere karşı çıkan etkileşimcilerdir. Onlara göre sezgi, kavramsal olarak akıldan farklıdır, ancak sezgiyi kişinin sosyal dünyayla etkileşimine yerleştirirler. Bu görüşe göre, bireyin sezgisel olarak geldiği yer, sosyal olarak paylaşılan bilgi ve beceri esaslarına dayanır (Toff & Sternberg, 2001, s.5).

Birincil ve İkincil Sezgisel Kavramlar. Birincil sezgisel kavramlar, insan türü için evrensel olan doğuştan belirtilen bilgi veya bilgi yapıları olarak tanımlanır. İnsanın, bilinçli farkındalığının dışında çalışan genetik olarak tanımlanmış donanım kısmıdır. İkincil sezgisel kavramlar, öğrenen ortamından kaynaklanan bilgi veya bilgi yapılarını içerir. Etkileşim ve dolayısıyla onları üreten sosyo-kültürel koşullara özgüdür. İkincil sezgisel kavramlar kültürel mirasımızın bir parçasıdır. Bireylerin çevrelerindeki dünyayla bağlantı kurduğu, çevreleme işlemlerinin bilinçdışı kısmıdır (Toff & Sternberg, 2001, s.7).

Birincil yani doğuştan getirdiğimiz sezgisel kavramlar, ikincil yani sonradan dış çevre faktörü ile bağlantı içerisinde. Birincil sezgisel kavramlar ikincinin üzerine inşa edilmektedir. Bu inşa kültürel-sosyal etkileşim ile gerçekleşmektedir diyebiliriz. Fakat bu etkileşim eğitim ortamlarında gerektiği kadar rol almamaktadır diyebiliriz.

Diğer yandan birincil sezgiler klasik görüşe karşılık gelirken, ikincil sezgisel kavramlar etkileşimci görüş ile aynı görüşü paylaştıkları görülmektedir diyebiliriz. Araştırmamız da sezginin beyin ile olan ilişkisi de gerek görülmüş ve aşağıda yer verilmiştir.

Beyin-Sezgi İlişkisi

Sezgisel düşünmeyi sağlıklı ve ruh sağlığı yerinde olan bir insan için ele aldığımızda beyin yapılarında yer almaktadır. Sezgisel düşünmenin insan zihninin işleyişi ve beyin yarım kürelerinde de yer aldığı yapılan araştırmalarda görülmektedir. Sezgisel bilgi sağ yarım kürede oluşur. Sağ yarım küre büyük düzeni görme konusunda uzmandır. ‘bilgi metni’ ve konuşulan kelimeler sol yarım kürece düzgün bir şekilde ele alınırken, esas anlamda bağlantı kuracak bir sağ yarım küre olmaz ise, kaybolur gider. Sol yarım küre tahlil, dil ve muhakeme olgularına zemin teşkil eder. Eşyayı bütünüyle aynı anda görme, alansal algı ve hareket gibi olgularda sağ yarım küre etkindir (Ornstein, 2004, ss.33-140). Sezgisel düşünme de bütünü görmek, olayları bütün olarak algılamak, ani kavrayışlar da bize yardımcı olmaktadır diyebiliriz. Ancak bütüne yönelik algı eksikliğini eğitim de de görebiliyoruz. Edinilen bilgi ile gerçek yaşantı arasında doğal olarak bağlantı kurmakta da zorlanmaktayız. Bu durumdan öğrenci ve öğretmenlerin de memnun olmadığını görmekteyiz. Nobel ödüllü fizikçi Murray Gell-Mann şunları söyler

“Eğitimin ‘şimdiye kadar’ insan beyninin çalışmasını etkilemesi dolayısıyla dar anlamda okuma, yazma ya da aritmetikle sınırlı ilköğretim müfredatının, bireyin yüksek düzey gücünün yarısını okullaşmamış bırakıp esas itibarıyla tek yarım küreyi eğittiğini görebiliyoruz. Toplumumuz tahlilci tavra ilişkin değerleri ya da mantıksal akıl yürütme olgusunu aşırı vurgulama eğiliminde mi yoksa? Eğitim dizgemizde doğal tarih konusunu belki çok az vurguluyoruz”. (Akt; Ornstein, 2004, s.182).

Bu anlayışadır ki, tarihte çığır açmış bilim insanlarını ortaöğretim okullarımızda, üniversitelerimizde ve kullanageldiğimiz tüm sınamalarda zekâ tetkik yöntemlerinde yetenekli insanları yeteri kadar aramak, bulmak ve teşvik etmek gerekir.

Diğer taraftan beyin yarım kürelerimizin başka özellikleri de vardır. İnsanların sol beyinlerinin düzeni sevdiğini ve arzuladığını söyleyebiliriz. Sol beyin mantıksaldır, gerçekçidir, dilbilimseldir ve çizgiseldir. Sağ beynimiz bütüncüldür, fakat sözel değildir. Sağ beyin “iletişim kurmamızı sağlayan; yüz ifadeleri, göz teması, ses tonu, duruş pozisyonu, jest ve mimikler gibi işaretleri alır ve gönderir”. Bu beyin yaşananların anlamlarına ve yarattığı hislere önem vermektedir. İmge, duygu ve kişisel anıda uzmanlaşmıştır. Sağ yarım küremizden bizlere, “içten gelen sesler” veya “içgüdüsel duygular” gelmektedir. Sol beynimiz bir kelimenin ilk okunduğundaki anlamıyla ilgilenirken sağ beynimiz ise ilişki ve duygular da yaşanan deneyimlere önem verir (Siegel & Bryson, 2020, ss.34-35).

Özel bir sağ beyin eğitim programı oluşturmak tabi ki de doğru bir yol değildir. Basit bir şekilde ‘büyük resmi’ öğrencinin önüne koyarak eğitmemiz gerekir. Sağ yarım küre, sol yarım kürenin oluşturduğu küçük anlam parçalarını çerçeveleyip düzenlediğini gösteren birçok araştırmanın olduğu görülür. Sezgisel kavrayış büyük görünün bileşenleri ile alakalıdır diyebiliriz. Sağ yarım küre; beynin tüm potansiyelini ihtiva eden girift bir süreç ile bize seçme ve eleme ihtimalleri sağlar. Bu süreç sezgisel düşünme yani sağduyudur (Ornstein, 2004, s.189).

Bilginin Kaynağı Problemi

Bilgi sorunu ve konusu, felsefe tarihinin en erken dönemlerinden bu tarafa felsefenin en temel konu ve sorunları arasında yer almıştır. Bilen ile bilinen arasındaki ilişkiye bilgi denir. Bilen özne, bilinen ise nesnedir. Bilgi var olanları tanıma, onların bilgisine ulaşmaktır. Bilgi nedir? Bilginin kaynağı nedir? Bilgiyi meydana getiren unsurlar nelerdir? Bilginin değeri nedir? Bilginin sınırları nedir? Gibi sorular bilgi kuramı, epistemoloji, bilgi felsefesi gibi değişik adlarla anılan felsefe disiplini içerisinde işlenir. Bilgi sorunu felsefe kitaplarında üç ana başlık altında incelenmiş olduğu görülür. Öner’e (2008) göre bu şöyledir;

1. Dış dünyanın varlığı
2. Bilginin değeri
3. Bilginin kaynağı (s.2)

1. Dış dünyanın varlığı; gerçekçilik ve idealizm olan felsefî görüşlerdir. Gerçekçilik insan bilinci dışında gerçek bir dünyanın var olduğunu savunurken, idealizm; gerçeğin özünü cisimler dünyasında değil, maddi olmayan varlıkta yani düşünce dışında nesnel gerçekliği kabul etmeyen felsefî görüştür. 2.Bilginin değeri; bilginin doğruluğu, imkânı konusunda şüpheyi düşen septikler(şüpheciler) ve bilginin elde edilebileceğini savunan dogmatiklerdir. 3. Bilginin kaynağı; deneyimcilik, akılcılık ve sezgicilik olarak gösterilmektedir. Deneyimcilik, doğru bilgiye deneyim ve tecrübeler ile ulaşılabilirliğini savunurken akılcılık, bilginin doğuştan geldiğini iddia eder. Diğer taraftan zihnin özel bir faaliyeti olan sezgi(içgörü) ile bilgilerin oluştuğunu savunan sezgiciliktir (Öner, 2008, s.2). Bu görüşler detaylı olarak aşağıda ele alınmıştır.

Empirizm (Deneycilik). Bu akıma göre doğru bilginin kaynağı deneyim ve tecrübelerdir. İnsan duyu verileri sayesinde dış dünyayı algılar ve bilgiye dönüştürür. Önemli temsilcileri olarak, John Locke, George Berkley ve David Hume’yi sayabiliriz. J. Locke’e (1632-1702) göre rasyonalistlerin iddia ettiği gibi doğuştan düşünceler, her tür bilginin kaynağı deneyim ve tecrübeye dayanır. Onun felsefesinin merkezinde bulunan ide kavramı

algılanan ve düşünölen her türden zihin içeriği anlamında kullanılır. J. Locke, “İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme” adlı eserinde ide; “zihnin kendisinde algıladığı ya da algının, düşünöenin ya da anlığın dolaysız nesnesi olan her şeye ide diyorum; zihnimizde herhangi bir ide üretme gücünü de, gücün bulunduğu nesnenin niteliği diyorum”. Şeklinde ifade etmiştir. Zihnin konusu olan “ide”yi “kavram” veya “tasarım” anlamında kullanır. İde; bilinç içeriği, tasarım, düşünce, algılama anlamlarına gelmektedir. Locke insan zihnin de doğuştan gelen idelerin bulunmadığını ve bilginin sonradan edinilen deneyim algılarına dayandığını savunur. Bu durumu “bellekte doğuştan ideler yoktur. Bellekte bulunmayan bir şey, hiç bir bakımdan zihinde de bulunmaz ve hiç bir zaman orada bulunmamış gibidir ”demektedir (Locke, 1992, ss.108-79). Locke rasyonalistlerin, insan zihninde doğuştan düşöncelerin, bilgilerin geldiği savına karşı çıkar. Bunu “tabularasa” dediği yani anlığımız başlangıçta düz beyaz bir kâğıt, boş bir levhadır. Tüm idelerimiz deneyden çıkar, deneye dayanır ve deneyden gelir. İdelerimizin kaynağı olan deney; dış deney(dış duyum) ve iç deney(iç duyum) olarak ikiye ayrılır. Dışımızda algılanabilen nesneler dış deneyin konusu; ruhun içinde olup bitenler, ruhun işlemleri ise iç deneyin konusudur. İç deneyle kendi psişik hallerimizi, dış deneyle nesneleri tanırız. Akıl yürütme, düşünme, algılama, bilme, şüphe etme, inanma psişik eylem türünden etkinliklerimizdir. İşte Locke’ye göre bütün idelerimiz yani tasarım ve kavramlarımız bu iki deney kaynağından doğar (Gökberk, 1996, s. 334). Kavramların bir gerçekliği yoktur ve anlığımızın ürünüdürler. Onlar ad olarak değeri taşırlar. Kavramlar bir soyutlama edimi olarak, tekiler arasındaki benzerlik ve ortaklıklardan bir genele yükselme ürününden başka bir şey değildir. Bilgilerimizin kaynağı olan duyumlar nesnelerin üzerimizdeki etkileridir, kopyaları değildir. (Özlem, 1996, s.44). George Berkeley (1685-1753) de kendisinden önce yaşamış olan L. Locke gibi zihnimizde doğuştan düşönceler bulunmadığını tüm idelerimizin algısal deneyin sonucu olduğuğunu ve sahip olduğuumuz bilgilerin idelerimizden türediğini savunur (Cevizci, 1999, s.117). “Var olmak algılamış olmaktır” diyerek insan bilgisinin temelini algıya bağlamaktadır. Ağaçların, ırmakların, toprağın... Kısaca dış dünyanın varlığı insan zihninin onları algılamış olmasıyla vardır. Dışardaki nesnelerin varoluşlarını düşünmeye uğraşmakta, incelediğimiz yine kendi idelerimiz, tasarımlarıdır. Böylece Berkeley maddi bir dış dünyanın varlığını ortadan kaldırarak Locke’nin dış deney dediği nesnelerin varlığını da ortadan kaldırır. Fakat Berkeley dış dünyanın varlığının garantisini Tanrıda bulmaktadır. Onun ‘evrensel ruh ’dediği ideleri algılayan ruhlar ile ayrı ayrı ruhlardaki duyumları birbirine bağlayarak objeler haline getiren, böylelikle düzenli ve yasalı bir doğa tasarımını oluşturan Tanrıdır (Gökberk, 1996, s.340). Ona göre dış dünya Tanrı tarafından algılanan, tecrübe edilen izlenimler(ideler) toplamıdır. Bizler dış dünyayı algıladığımızda Tanrının zihninde bulunan izlenimleri algılamış oluruz diyebiliriz. Deneyimciliğin son sözcüsü olan David

Hume (1711-1776) bilinci ‘izlenimler’ ve ‘ideler’ olarak ikiye ayırır. İzlenimler, Hume’nin duyular ve duygulanımlar dediği; iştirken, görürken ya da nefret eder ve severken, arzularken, isterken duyduğumuz canlı izlenimlerdir. İdeler; hatırlama ve hayal gücü tasarımlarıdır ve izlenimlere göre daha solukturlar. Herhangi bir izlenime yönelip üzerinde durduğumuzda idelerin farkına varabiliriz. Bütün idelerimiz izlenimlerin cansız ve soluk kopyalarıdır (Gökberk, 1996, s.346). O halde bildiğimiz her şey kendi izlenimlerimizden ibarettir. Hume ‘yanılma problemi’ de şöyle çözmektedir; izlenimler bellekte ideler olarak kaydedilir. İdelerin çağırılma olayı ‘hatırlama’ ile gerçekleşmektedir. Hatırlama ise daha öncesinden edinilmiş idelerin soluk halleridir canlılığını yitirmiştir. İşte bu hatırlama, yanılığa yol açar. Fakat bellekteki bilgiyi getirmede asıl rolü oynayan hayal gücüdür. Sonuç olarak yanlış bir hatırlama bellekteki bir idenin hiç ilgisi olmayan bir ide ile eşleştirilmesidir. Ona göre doğruluk algılar arasındaki doğru bağlantıların ve çağrışımların kurulmasıyla olmaktadır. Çağırışım mekanizmalarını bilmek, doğruya giden yolu bilmektir diyebiliriz.

Akılcılık (Rasyonalizm). Deneyimciliğin karşıtı olan bir akımdır. Bu akımı savunan felsefecilere göre bilginin kaynağı duyu verileri ve algılar değildir. Onlar kesin bilginin temeline akıllı koyarlar ve gerçekliğin akıl yoluyla kavranıp şekilleneceğini düşünürler. Rasyonalist düşünürlerden Platon, Aristoteles, Rene Descartes, Baruch Spinoza, Gottfried Wilhelm Leibniz, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Farabi, İbn Sina’yı sayabiliriz. Platon’a (MÖ 424-348) göre duyu deneyimlerinin bize sunduğu gerçeğin bizzat kendisi olmayıp görünüşüdür. Çünkü onlar bize değişen ve değişebilen nesneleri verirler. Geçerliğin bilgisini her tür deneyimden bağımsız akıl verecektir. Bilinmesi gereken şey her tür değişimden bağımsız olan bir varlık olmalıdır. Kesin ve mutlak olan bir bilgiye ulaşmak istiyorsak eğer dünyada kalıcı, sabit ve değişmez varlıklar olmalıdır. Platon bu sabit, kalıcı ve değişmez dediği varlıklara “idealar” adını verir. Ona göre bilgi değişen ve tikel olanın beş duyu ile kazanılanın değil, değişmez ve tümel olanın, akıl yoluyla kazanılan genel kavramların bilgisidir (Cevizci, 1999, s.686). Platon’un en önemli öğrencilerinden biri olan Aristoteles ise “Metafizik” adlı eserinde “insanlar doğal olarak bilmek isterler. Duyumların verdiği zevk bunun bir kanıtıdır” derken insanın bilme edimini sorgulamış ve insanın neyi, nasıl bilebileceğini felsefi olarak incelemiştir. Doğaları gereği hayvanlar duyuma sahiptir. Fakat onlar deneysel bilgiden çok az pay alırlar. “Buna karşılık insan türü sanat ve akıl yürütmelere kadar yükselir”. Duyumlarımızın hiç birine bilgelik gözüyle bakamayız. Onlar bize tek tek nesnelerin bilgisini verirler. Örneğin ateş neden sıcaktır? Bunun nedenini vermezler, sadece sıcak olduğunu saptarlar. Sıcaklığın asıl tanımını ve özünü akıl verir. Akıl bilgideki temel rolü oynar. Her şeyin bilgisi, zorunlu olarak en yüksek ölçüde tümelin bilgisine sahip olana aittir

(Aristoteles, 1996, s.75). Aristoteles'e (MÖ 384-322) göre tek tek olgulardan tümel kavramlara, genel olgulara yükselen bilginin oluşumu hep duyu algısıyla başlamaktadır. Böylece deneyin verileri ile ulaşılan tümevarım, tümdengelim veya mantık(akıl yürütme) için hazırlıktır. Bilgi tümel olandan tikelin bilgisine akıl yürütmeyle ulaşmaktır. Bilgide asıl rolü tümdengelimsel akıl yürütme belirler. Deneyden türetilen doğrular rasyonel bir temele dayanmazlar, tek başına kesinlikten yoksundurlar. Bilgi de belirleyici olan akıldır (Cevizci, 1998, s.116). Rasyonalizmi on yedinci yüzyılda devam ettiren Descartes (1596-1650) ise akılcılığı temellendirirken iki sav kullanır. Apaçık doğruların deneyden gelmeyip “doğuştan” olduğu; diğeri ise algılarımızın bize verdiklerinin bilgi olamayacağı ve bunun yine doğuştan gelen düşüncelerden yola çıkarak akıl tarafından düzeltilip doğru bilgiye ulaşılacağıdır (Dankel, 1998, s.20). Descartes ünlü “düşünüyorum o halde varım” önermesi ile içine düşmüş olduğu kuşku ile tanırız. O bu kuşkusunda bilinç ile bilincin dışındaki dünyayı birbirinden kesin olarak ayıramamış ve “metot üzerine konuşmalar” eserinde şöyle anlatmıştır (Descartes, 2010).

“...Sonunda uyanırken zihnimde bulunan bazı düşüncelerin, hiçbirisi doğru olmamakla birlikte, uyurken de aklıma gelebildiğini görerek, o zamana kadar zihnimde girmiş olan tüm şeylerin düşlerimdeki yanılsamalar kadar doğru olabileceğini varsaymaya karar verdim. Ama hemen sonra, böylece her şeyin yanlış olduğunu düşünmek istediğim sırada, bunu düşünen ‘ben’ in zorunlu olarak herhangi bir şey olması gerektiğini gördüm. Düşünüyorum öyleyse varım doğrusunun kuşkucuların tüm aşırı varsayımlarıyla sarsılmayacak kadar sağlam ve güvenli olduğunu belirlerken, bu doğruyu, araştırdığım felsefenin ilk ilkesi olarak hiçbir kuşkuya düşmeden alabileceğime karar verdim” (s.21).

Descartes ifade ettiği gibi, doğruluğundan hiçbir şekilde emin olmadığı, her şeyden şüphe duymaya karar vermiştir. Bu kuşku sürecinde kuşku duyabilmesi için öncelikle kendisinin var olması gerektiği sonucuna varmış ve her şeyden kuşku duyan insan, kuşku duymakta olduğundan kuşku duyamaz. Böylece, kuşku duyan “ben ”in varlığını açık seçik olarak bilir, bilgisine ulaşır. Bilginin kaynağını akılda arayan bir diğeri filozof Spinoza (1632-1677) ise Descartes’ten farklı olarak şüpheyi değil Tanrıyı temele almıştır. Tanrının varlığından şüphe etmeye gerek olmadığını doğadaki nesnelliğin bizi Tanrıya götürdüğünü ifade eder. Etika adlı eserinde “özü varlığı kuşatan, başka deyişle tabiatı ancak var olarak tasarlanabilecek olan şeye, kendi kendisinin nedeni (causamsui) diyorum” (Spinoza, 2011, s.31) demektedir. Tanrı bütün var olanları değişmez ve belli bir düzene göre kendi özünden türetmiştir. Tanrı idesi bütün bilgilerin kaynağıdır. Nesnelerin çeşitli şekiller alması ve bütün var olanların olabilirliği Tanrıda bulunan öz sayesinde gerçekleşir (Gökberk, 1996, ss.294-296).

Leibniz (1646-1716) ise deneyimci akımın aksine insan zihninde doğuştan fikirler olduğunu savunur. Ona göre, bu fikirler duyularımızdan gelmiş olamaz. Ruhumuzun tüm edimleri ya da tüm düşüncelerimiz zihninin kendi ile şeylerdir. Zihnimizdeki fikirler önceseldir. Ancak biz onları gözümüzün önündeymiş gibi bir çırpıda göremeyiz. Ruhumuzun fikirleri de ruhumuz gibi doğuştandır. Locke'nin "tabularasa" dediği gibi insan zihni doğuştan boş değildir. Ruh ayrı ya da seçik varlığı ile fikirleri kendinde taşır. Buna karşın dış dünya bilgileri hiçbir şey değildir ve dış dünya da vardır. Tüm algılarımız dünyadadır ve deyimine dayanır. Fakat deney bize hiçbir zaman kesin bilgiyi sağlamaz. Hayvanlar tümüyle deneyiseldir. Onların dünyasında akıldan değil de aklın gölgesi gibi bir şeyden söz edebiliriz. Oysa kesin bilgileri ortaya koyan insandır. Duyumdan gelen bilgiler bizde sağlam dayanaklar oluşturmazlar. Bu da bizde doğuştan fikirler olduğunu kanıtlamaktadır. Zihnimizde var olan temel bilgiler duyumlardan geçmezler. Bu temel bilgiler usavurmalarımızın kaynağını oluştururlar ve aynı zamanda duyu verileri ile ilgili olarak olası önermeler oluşturmamızı sağlarlar (Leibniz, 2010,s.14). Akıllı savunan bir diğer filozof Hegel (1770-1831) ise aklın dünya tarihini ve dünyayı yönettiği düşüncesindedir. "Tarihte akıl" adlı kitabında, aklın kendini kendisi için malzeme yaptığını ve kendi kendisini beslediğini, işlediğini söyler. Ayrıca akıl doğa ve ruhsal evrenin görünüşü olduğu gibi kendisinin ön koşulu, varmak istediği mutlak son ve gayedir. Dünya tarihinde her şey akla uygundur ve akıl dünyaya egemendir (Hegel, 1991, ss.31-32). Hegel tek insan bilincinin gelişmesi ile insanlığın gelişiminin aynı yoldan geçtiğini ifade eder. İnsanın bireysel yaşamında geçirdiği soyunun geçirdiği gelişme ile aynıdır. İnsanlık tarihinde ki gelişmeyi doğanın gelişmesine de uygular. Hegel'in mantık sistemi bütün nesneler dünyasını bütün gerçekliği içine alır. Felsefe sistemini mantık olarak adlandırmasının nedeni onun dünya görüşü ile bağlantılı olmasıdır. Onun istediği evrendeki bütün olayların mantıksal bağlantılarını ortaya çıkarmaktır. Çünkü Onun temel tezlerinden biri de bu evrendeki sınırlı olaylar arasında gerçekten mantıksal bağlantının bulunduğu düşüncesidir. Evren de ancak mantıksal gelişmeler vardır. Kör bir rastlantı yoktur. Bu mantıksal bağlantının içinde her gerçek olan şey bir şekilde yer alır. Bu evrenin bütününtün mantıksal gelişmesinde, her gerçek olan şey bir evreyi dile getirir ve bu mantıksal sistem içinde zorunlu olarak gerçek olması gerekir. Her akılsal olan gerçektir (Akarsu, 1998, ss.71-72). İslam felsefesinin en önemli kurucu filozoflarından biri olan Farabi'nin felsefe sisteminde sonsuz ve hakiki varlık Allah vardır. Varlığını kendisinden alan Allah doğrudan bir varlık yaratır. Akıl Allah'ın yarattığı ilk varlıktır. Çokluğun olduğu akıl hem Allah'ı hem de kendini bilir. O halde bilmek aklın kendisinde olan bir şeydir. Akıl sırayla son olarak yaratılandır. Doğuştan bazı bilgileri getiren akıl, aslında pasiftir. Fakat deneyimle karşılaşınca aktif hale gelir. Bilgilere duyular ve mantıksal çıkarımlar ile ulaşılır. Doğru ve yanlış olabilen

bu bilgiler daha sonra akıl “tasdikat”(doğrulanmış bilgiler) dediği doğru bilgiye ulaşır. Farabi de duyu, akıl ve nazar (derinliğine düşünme) bilginin kaynağını oluşturur. Duyu ve akıl doğrudan, nazar ise dolaylı bilgiyi verir. Yaratılıştan bilme yetisi ve bilgiyi oluşturabilme yetisi akla verilmiştir (Bolay, 2010, ss.77-78). Farabi de bilgi probleminin iki temel boyutu psikoloji ve mantıktır. İnsan zihninde de gerçekleşen bilgi, çeşitli aşamalardan geçen psikolojik bir süreçtir, akıl ve nefis kavramları çerçevesinde temellenir. Varlık ve düşünce arasında ki bağı kuran, uyumu sağlayan surettir. Suret, tanım anlamında kullanılır ve türsel ayrımı ifade eder. Biz bir nesnenin tanımını yaparken onun suretinden hareket ederek tanımlarız. Yani nesnenin(var olanın) zihnindeki, düşüncedeki karşılığı surettir. Suretin iki tür varlığı söz konusudur. Birincisi; suretin nesnede bulunması ve doğal varlık alanında her şeyin bir suretinin olması. İkincisi ise üç şekilde; duyuda, hayalde ve akılda olmak üzere ortaya çıkar. Sözelimi “şu çiçek”, “şu at” ve “Mehmet” gibi tikel varlıkların algılanması duyu aşamasıdır. Hayal gücünde tam olarak bir soyutlama gerçekleşmez. Tikel nesneler türsel boyutları ile idrak edilir. Akıl son aşamada suret olarak tikel özelliklerinden arındırılmış ve ya soyutlandırılmış bir tümel olarak tasavvur edilir. Farabi de bilme, duyu ve hayal gücünden geçerek akılda gerçekleşen soyutlama işlemidir (Aydın, 2004, ss.6-7).

Eleştiri Felsefesi (Kritisizm). Bilginin kaynağı konusundaki eleştiricilik yani kritisizm bilginin deneyim ve aklın sentezi ile oluştuğunu savunan bir diğer akımdır. Bu akıma göre bilgi ne sadece deneyimlerin ne de sadece aklın bir ürünü hatta ikisinin de eşit katkısıyla oluşur. En önemli temsilcisi Immanuel Kant’tır. Kant bilginin oluşumunun deneyim ile başladığını akıl yoluyla temellendirilip geliştiğini söyler (Cevizci, 2018, s.43). Kant’a (1704-1804) göre “bütün bilgi tecrübe ile başlar; fakat tecrübeden doğmaz” (Mengüşoğlu, 1958, s.97). Diyerek akıl ve deneyimin birlikteliğini vurgular. Kant’tan önce rasyonalistler kavramlar üzerindeki çalışmayı bilgi olarak anlıyorlardı. Bunların karşısındaki İngiliz felsefe geleneğinde, Locke ’la birlikte bilmenin temeli duyu verileri, duyulara dayanan algılar olarak görülüyordu. Kant ise yeni bir tez ortaya atmıştır: Bütün bilgi de en yalınından en soyutuna kadar iki ayrı yan vardır. Kavram ve algı, bir yanda bizim somut olarak kavradığımız duyular, öte yanda düşünce ile bağ kuran anlama yeteneğimizdir. Kant bu durumu şöyle ifade eder: “Algısız kavramlar boş; kavramsız algılar kördür”. Hiçbir bilgi sağlamayanlar çıplak algılarımızdır. Somut algıların bilgiyi meydana getirilmesi gerekir. Aynı şekilde duyu verileri, verilerin bir yığını olarak, algılarda da kendi başlarına bize bilgi sağlayamazlar. Düşünce bağlarıyla bağlanması gereken tam bir bilgi olması gerekir. Bilgiyi de düşünceyle, nesneler ya da olaylar bir birine bağlanırlar kavranan şeyler yorumlanır, anlaşılır bir hale getirilir. Bunu yapan anlama yetisinin işidir. Ancak, duyu verilerinin göstermek istedikleri ‘obje’ anlama yetisinin işe karışmasıyla görülebilir. Anlama sayesinde insan düşünür, kavramlar kurar ve

yargılama gücüne ulaşır. Duyu verilerini işleyen anlama yani aklımız kavramlar oluşturur bilgiyi inşa eder (Heimsoeth, 1993, s.79).

Sezgicilik (Entüisyonizm). Bilginin sezgi ile elde edilebileceğini savunan öğretilerin genel adına sezgicilik ya da Bergsonculuk adı da verilmektedir. Henri Bergson’a (1859-1941) göre sezgi, içgüdüden doğar ve içgüdü onu geliştirir. İçgüdü bir sempatidir. Sezgi bilinçte önce kavramları sonra kavramların oluşturduğu hayalleri kullanır ve böylece hızlı kavrayan yaratıcı bir hal alır. Sezginin gölgesi bir hayaldir, ondan yola çıkan bir gerçekliğin doğrudan bilgisini sezgi sayesinde kazanırız. Sezgi saf ve katıksız, doğuştan gelen bir yetidir. Zekâ nesneleri analiz eder, bölümlere ayırarak bilgi elde eder. Oysaki hayat bir bütündür. Uykuda çalışan şuurumuz akar, bu akışın bilgisini zekâ bize veremez. Sezgi ise bir bütünü bozmadan parçalara ayırmadan bir anda doğru bilgiyi yakalar (Bolay, 2010, s.84). Sezgi nedir? Bergson bunu bir örnekle açıklar: Doktor hastasına teşhis koymak istiyor. Hastayı haftalarca denetim altında tutuyor. Analizler yapıyor, özenle inceliyor. Doktor bütün belirtileri sıkı sıkıya araştırıyor. Fakat bilimsel veriler tek başına yeterli olmuyor. Geriye bir şey kalıyor “bir anda yakalama, “kavrama”, “sezip bulgulama”, “sezme” kalıyor. Bazı taşra doktorları birkaç belirtiyile güvenle tanı koyabilmektedir. Doktor bir yerde, bir sıçrama, atılım yapmak zorundadır. Bir anda kavramak, bir güce kendini bırakmak ve yakalamak, sezme zorundadır. Bergson işte buna “sezgi-intuition” demektedir. Yabancı dil öğrenirken de aynı şeyin söz konusu olduğunu görürüz. İnsan bir dilin dilbilgisini ve sözcüklerini çok iyi öğrenebilir. Fakat yine de dile yabancı kalır. Dilin yaşandığı ülkeye gidip insanlarla konuşup, sözcükleri sevgi ve mutlulukla içten yaşarsa o dili gerçekten tam olarak kavrar. İşte sezgi de böyle bir kavramdır. İçgüdü ve anlığın(zihnın) birleşimi Bergson’da sezgidir. İçgüdü anlaktan yararlanır. Anlak içgüdüyü tutkularından arındırır ve içgüdü de uyku halinde bulunan bilinci tam olarak uyandırır. Bu bağlamda “sezgi kendi bilincine varmış içgüdüdür”. Gerçeğin de kavranması sezgi sayesinde olmaktadır (Akarsu, 1994, ss.43-44). Bergson ayrıca sezgiyi, önsezi olarak şöyle ifade eder. (Bergson, 2019):

“Önsezi her şeyden önce içsel bir süreye dayanmaktadır. O, birbiriyle çakışmayan bir ardışıklığı, içten gelen bir gelişimi, geçmişin geleceğe taşın bir şimdide aralıksız bir biçimde sürüp gidişini kavrar. Bu zihnın, zihin tarafından doğrudan doğruya görülmesidir”(s.31).

Bergson sezginin geçmiş ile gelecek arasındaki, şimdide gerçekleştiğinin ifade eder. Bunu yaparken zihinsel olarak süre dediği hayat akışında, atılımında gerçeği tam olarak kavrar bilgiye ulaşır. Yine Bergson bilme durumunu şöyle ifade eder (Bergson, 2019):

“Düşünmek genellikle olgulardan kavramlara değil, kavramlardan olgulara gidilmesine dayanır. “bilmek” kelimesinin olağan anlamıyla bir gerçekliği bilmek, hazır bir halde önümüzde bulunan kavramları anlamak, onları en

sonunda gerçeğin tatbiki bir eş değerini elde edene kadar birleştirmek demektir (s.212).

O halde Bergson da bilmek insan anlayışında yani zihninde olgulardan önce bulunan kavramları anlamak ve gerçeğin bilgisine tam olarak ulaşmaya çalışmaktır. Bergson'a göre hayal gücümüzü kullanarak bir nesneyi veya bir olayı sezgi yoluyla kavramak kendimizi nesneyle özdeşleştirmemiz demektir. Böylece nesneyi ne ise o şeklinde içten kavrarız. Yani herhangi bir bakış açısından değil. Akıl yürütmeler her zaman belli bir bakış açısıyla bize sadece nesnenin bir parçasını bir cephesini veya sınırlı bir görüntüsünü verir. Bunun aksine sezgi bize tam olarak nesneyi bütünlüğü içerisinde verebilir (Yaren, 2003, s.32). Gazali'de (1058-1111) ise sezgi daha çok mistik bir tarzdadır. Sezgisi daha çok mistik bir sezgidir. Ona göre üst âleme ait bilgiler doğrudan doğruya ve vasıtasızca sezgi ile elde edilebileceğini görmekteyiz. “Safsatadan bu ayrılış, bir delil yardımıyla değildir. Allah Teâla'nın kalbime attığı bir ışık ve nur ile olmuştur. Bu nur birçok bilgilerin anahtarıdır” (Gazali, 1972, s.30). Diyerek, Gazali içine düşmüş olduğu şüpheyle birlikte yanlış çıkarsamalardan sezgi sayesinde kurtulduğunu ifade eder. Gazali, sezgisel bilgiyi herkes elde edemeyeceğini esasında bu sezginin herkeste var olduğunu ancak bu bilgiye ulaşmak için; insan nefsinin temizlenmesi, terbiye edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumda sezginin gerçekleşmesi için bir takım verilere ihtiyaç olduğunu görmekteyiz. Bunlar Gazali'ye göre; bütün bilimlere elde etmek ve bunları idrak edip nasibini almak, nefsin isteklerini kırmak, Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmek ve tefekkür etmek gibi. Ona göre hikmet sahibi kimseler fazla çaba harcamadan, zihinlerinin duruluğu sayesinde sağgörülerini açılır ve Allah'ın bilgisini ve bu dünya ve de öbür dünya bilgisini sezgisi ile kavrar idrak eder (Ağırman & Türkmecin, 2012, ss.200-201).

Olguculuk (Pozitivizm). Doğru bilgiyi deneysel bilimlerin sağlayabileceğini ve bu tür bilgiye olayların incelenmesiyle ulaşılabilceğini ileri süren bir felsefe sistemidir. Olguculuğun kurucusu olan Auguste Comte, (1798-1857) insan zekâsının her çağdaki gelişimini inceleyerek üç hal yasası dediği bir kanun bulduğunu ifade eder. Bu kanun geçmişin dikkatle incelenmesinden elde edilecek, iç dünyamız hakkındaki bilginin verdiği akla uygun kanıtlar ve doğrulamalar üzerine oturtulacaktır. Comte bu yasayı “pozitif felsefe dersleri” yapıtında üçe ayırır (Comte, 2014).

- 1) Teolojik veya hayali aşama
- 2) Metafizik veya soyut aşama
- 3) Bilimsel veya pozitif aşama (s.217)

Comte teolojik aşamada, insan zekası olayları yaratan bir veya bir çok tabiat üstü etkenin aralıksız ve doğrudan doğruya müdahale ettiğini yani olguların tanrısal güçle

açıklandığını ifade etmektedir. Metafizik aşama da tabiatüstü etkenlerin yerini soyut kavramlar ve güçler alır. Pozitif aşamada insan zekâsı olayların iç sebeplerini, evrenin nereden gelip nereye gittiğini aramaktan vazgeçer. Yalnızca gözlem ve muhakemeler yardımı ile olaylar arasındaki yasalar, değişmez bağlantılar araştırılır. Bilimlerin tarihinden çıkarılmış sayısız çözümlerle bu yasa desteklenir (Akarsu, 1998, s.102). Bu desteklemeyi Comte, şu sözleri ile ifade eder. “Amacımız olayların hangi koşullar altında meydana geldiklerini incelemek, onları tabii benzerliklerine ve ardarda gelişlerine göre birbirlerine bağlamaktır” (Comte, 2014, s.223).

Analitik Felsefe. Çözümleyici felsefe anlamına da gelen bu akım dil çözümlerini ile gerçeğin bilgisine ulaşılabilirliğini ileri sürer. Modern mantığı kullanmışlar ve böylece mantık ve matematik araştırmaları gittikçe önem kazanmıştır (Bolay, 2010, s.83) Önemli temsilcilerinden Ludwig Wittgenstein (1889-1951) dilin sınırlarını ve kapsamını belirlemek istemesi düşüncesinin merkezinde yer almıştır. İnsanları diğer varlıklardan ayıran dili kullanma ve anlama insan yaşamının özünü oluşturan bir dokudur. Bu bağlamda dilin düşünceyle olan ilişkisi neden meydana gelmektedir? Dilin dünya ile olan ilişkisi nedir? Gibi sorular onun gündemine gelmiştir (Cevizci, 1999, s.904). Wittgenstein eseri “tractatus” da dilin sınırlarını ve nasıl gerçekleştiği teorisini ortaya koymaya çalışır. Bu eserinde, insani konuşma sınırlarını ve dilin formlarını tıpkı Kant’ın aklın sınırlarını çizme denemesi gibi çizmek istediği görülür. Ona göre: “Dilimin sınırları dünyanın da sınırlarıdır.” “Düşünce anlamlı bir tümecedir.” “Tümceler toplamı dildir.” “Bir tümce bizim kendi içimizde imgelediğimiz, düşündüğümüz gibi gerçekliğin bir modeli ve resmidir.” Dil dünyayı temsil ederek resmeder. Düşüncelerimiz anlamlı birer önermelerdir. Dış dünyayı olgusal dilin önermeleri resmeder. Dilin ve dünyanın mantıksal yapısının araştırılması mantık sayesinde gerçekleşir. Mantık dünyanın sınırlarını ortaya çıkarmanın yoludur, dünyayı anlamaktır (Wittgenstein, 2013, ss.45-133).

Faydacılık (Pragmatizm). Amerika ve İngiltere’de ortaya çıkmış bir düşünme ve bir yaşam biçimi olan pragmatizm 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başına denk gelmektedir. Willam James (1842-1910) adı neredeyse pragmatizmle özdeşleşmiş olan bir filozoftur. James’e göre pragmatizm, düşüncenin nereden ve nasıl türediğini sormak yerine, düşüncenin sonuçlarını incelemiş ilk nesnelerden, kategorilerden, ilkelerden öteye, son nesnelere yönelmiştir. İnsan yaşamını şimdi ve yakın gelecekte doğrudan etkileyen güç ve eylemler ile hayatı doğrudan ilgilendiren somut olgulara eylemlere önem vermiştir. Ona göre pragmatizm bir yöntemdir ve insan yaşamının bir amacıdır (Cevizci, 2010, s.1012). pragmatik bakış açısından doğruluk insani bir ögeye dönüşmüştür. “Doğru düşünceler, özümseyebildiklerimiz,

geçerli kılabilirdiklerimiz, kanıtlarla destekleyebildiklerimiz ve doğruluğunu ortaya koyabildiklerimizdir.” Yaşamsal ve tarihsel bir vaka olan doğruluk bir süreç dâhilinde insan tarafından adım adım şekillendirilip bir düşüncenin başına gelir. James’in ifadesi ile doğruluk “paha biçilmez eylem araçlarına sahip olmak” demektir. Doğruluk, yaşamın ve deneyim sürecinin bir parçasıdır. Başarılı deneyimler doğrulama sürecine karşılık gelmektedir (James, 2015, s.27). John Dewey (1859-1952) göre doğru bilgi doğa bilimlerinin yöntemleriyle elde edilen deneysel bilgidir, aşkın fikirleri bir kenara atıp deneye yönelmek gerekir. İnsan bilgiyi elde etmeye maddesel alanla karşılaştığında başlar. Bu nedenle düşüncenin sadece bir araç olarak değeri vardır. Düşünce deneysel olan madde alanında hareket ederek her şeyin bilgisini aynı zamanda her şeyin değişmekte olduğunu da insana verir. Bilgiyi pratik deneyimler sonucu oluşan fayda sağlayan bir etkinlik olarak görmüştür (Bochenski, 1997, s.148).

Özbilim (Fenomenoloji). Çağdaş Alman filozof Edmund Husserl (1859-1938) fenomenolojiyi özü araştıran bir yöntem olarak kurmuştur. Bilincin duyusal, ahlaki, estetik ve dini deneyimlerini analiz edip, betimleyen felsefe yaklaşımına fenomenoloji denir (Cevizci, 1999, s.342). O, zaman ve mekân dışı olan zihin ve en genel ilkelerin birer öz olarak mevcut olduğu tezinden hareket eder. Husserl’e göre, “doğal olmayan, fenomenolojik yani refleksiyonlu bir tavırla, varlığın içinde bulunduğu doğal şartları, evreni, paranteze alarak, salt bilinç alanına yönelir, böylece, salt özün, salt fenomen ‘in bize kendisini arz edeceğini ümit ederiz. Fenomen şuurun özü kavraması olayıdır. Şuurun varlığından dış dünyanın varlığı çıkarılır (Öktem, 2005, s.34) Bunu yaparken, tarihi araştırmaları ve duyulardan gelenleri her şeyi paranteze alır. Sonunda duyuları aşan ve indirgenemez olan öze, saf bene ulaşır. Özün çözümlenmesi ile bilgisine ulaşılır. Bu saf özler, algılanan, düşünülen ve hatırlanan bir şeye aittir. Örneğin bir sandalyeyi düşünelim; sandalyenin rengini, şeklini atarsak bilincimizde onu sandalye yapan “saf özü, idesi” kalır. İşte bu özler ölçüye ve tartıya gelmeyen zaman ve mekândan bağımsız betimlemelerdir. Mantığın ve matematiğin kavram ve ilkeleri bu tarzda saf özlerdir (Bolay, 2010, s.86). Husserl’in bir yöntem olan fenomenolojisi geniş bir ufuk açmış ve birçok filozofu etkilemiştir. Nicolai Hartmann, Martin Heidegger, Max Scheler, Jean Paul Sartre gibi filozoflar fenomenolojiyi kendilerine göre uygulamışlardır.

Yeni varlık biliminin kurucusu olan Nicolai Hartmann’da (1882-1950) bilgi ve varlık felsefesi karşılıklı ilişki içindedir. Bilginin ve nesnenin varlığı ontolojik(varlık) olarak anlaşılabilir. “Bilgi ilişkisi de bir varlık ilişkisidir; bilenle bilinen, özneye nesne arasında kurulan, kurulmakla varlığa gelen bir ilişkidir.” Bilgi, bilincin gerçek dünya ile kurduğu isteme, eyleme, umut etme gibi birçok ilişkiden biridir. Bu bilgi temel ya da ilk ilişki değildir. Yalnızca bilincin kurduğu bağlantılardan biridir. Bir şeyi yalnızca bilinç bilebilir. Bilgiyi

ortaya koyan yeti ve bilinç bir var olandır (Hartmann, 1998, s.vii). Hartmann'a göre bilgi her zaman bir nesnenin kavranmasıdır. Bilincin kendi dışına çıkıp, kendini aşması ile nesneleri kavrar. Bilgide öznenin karşısında bir dış dünya, bir bilinç ötesi dünya bulunmaktadır. Gerçeğe sokulmak için, bilgiyi aşan yaşanmış edimler bize üç geniş yol verir. Bu edimlerin hepsinde ortak olan bir şeyin bize *karşı olma* durumudur. Bunu üç maddeyle açıklayacak olursak; 1. Katı gerçeklik ile karşı-karşıya olma durumudur. Bu bir şeye maruz kalmaktır. Bir şeye uğramak, bir şeyi yaşamak bu tarz edimlerdir. 2. Eyleme götürücü edimler ya da etkin olan duyusal edimlerdir. Bunlar bizi dış dünyaya karşı koymaya götürür. Çalışmak, karar vermek, savaşmak, istemek eylemde bulunulan karşı konulan edimlerdir. 3. Geleceğe yönelik duygusal edimlerimizdir. Umut etmek, beklemek, hazır olmak, ürmek vb. planlama edimleridir. Bu edimler ile geleceğe bir atılışla gerçek olan bir şeyi bekleriz. Gerçeğin bize nasıl baskı yaptığını ölümün ve yaşlılığın nasıl acımasızca geldiğini gösterir. Hartmann'ın varlık katmanlarını dört boyutta ele aldığı görülür. Birinci katmanda; varlığı ikiye ayırır. Real ve ideal varlık alanları olarak. Matematik ve mantık ideal varlık alanında bulunur. İkinci katman; varlıktaki varoluşu ve özü bir birinden ayırır. Varlığın önce varoluşu vardır. Bir de varlığın özce belirlenmiş oluşu, özü vardır. Varoluş ve öz içiçe ve birbirine bağlıdır. Üçüncü katman da ise; varlık modusları(kipleri) yani var oluş biçimleri vardır. Var olanın ne biçimde olduğu ile ilgilidir (Akarsu, 1998, s.177-178).

Varoluş felsefesinin önde gelen isimlerinden biri olan Alman filozof Martin Heidegger (1889-1976) “varlık ve zaman” adlı eserinde, insan ve insan yaşamını konu alır. İnsanın varlık ve zamanda nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu sorgular. O, insanı “varlığa atılmış”, “varlığa terkedilmiş” olarak tanımlayarak insanın kendisinin seçmediği bir hiç içine düşmüş olan olarak anlatır. İnsan yapısı gereği varlığın ne olduğunu soruşturur. Var olana atılmışlığının farkına varan insan atılmışlığını soruşturan bir konuma sahiptir (Hühnerfeld, 1994, ss.68-72). Varlıkla bağlantısı bulunan ve sorgulamaya yetkili tek ve biricik var olan insandır. İnsan sorgulama ile varlığını var etmektedir. Dağılan, parçalanan insan bu dünyaya bağlı olduğu için bir kaygı durumu içinde bulunmaktadır. Heidegger için dış dünyanın varlığını kanıtlamak boşuna bir çabadır. Onun için dış dünya var mıdır? Diye bir soru yoktur. İnsanın varoluşu dünya için de olmasıdır, dünyada olmaktır. İnsan bir iş yaparak, üreterek, kurarak, yenileyerek kaygılanarak dünya ile karşılaşır. Bu dünyanın içinde olmak uzayla ilgili bir belirlenim değil, varoluşça bir belirlenmedir (Bozkurt, 1998, ss.108-109).

Max Scheler (1874-1928), Husserl'den sonra Alman görüngübilimcilerinin (fenomenoloji) en önemli filozofudur. Husserl'den etkilenen filozofun felsefesinin merkezini insan sorunu, insan kişiliği oluşturur. Ona göre insanı insan yapan sadece akıl değil tin(geist)

dir. Bu dünyada güç ve etki hiyerarşinde yukarıdan aşağıya doğru değil, aşağıdan yukarıya doğrudur. En yüksek olan güçsüz, aşağıda olan ise güçlüdür. Dinler ve metafizik bu dünyanın yapısını tersine çevirmektedir. Her şeye gücü yeten Tanrıların arkasında saklanan insanın korkusu ve nihilizm vardır. Metafizik dayanak arayan insanın korku ve zayıflığını, muhtaçlığını karşılayan bir sigorta kurumu değildir. Metafizik insanın güçlü ve cesur olmasını ister. Tarihteki insan başarıları, insanın dayanağı olmalıdır. İnsanın kozmostaki yeri bütün varlık basamaklarını kendisinde toplaması ve insan olmayı başarabilmesidir (Scheler, 1988, s.7). Scheler “insanın kozmostaki yeri “ eserinde bu durumu şöyle anlatır (Scheler, 1988).

“...İnsan genel olarak, varlığın bütün basamaklarını, özellikle hayatın basamaklarını kendisinde toplar ve bütün doğa onda en azından öz alanları bakımından bir araya getirilmiş en yoğun varlık birliğini bulur” (ss.20-21).

Scheler insanın anlamını belli bir hayvan türü olan insan değil de, tinsel-yaşamsal varlığı olan, kendisinin, doğanın ve Tanrının bilincine varmış, tarihsel insanı göz önünde tutmuştur. Özünün bütün olanaklarını içinde taşıyan insan tam insandır.

Jean Paul Sartre (1905-1980) varoluşçuluğun belki de en iyi tanınan filozofudur. Varoluşçuluk öğretisi sadece felsefesinde değil birçok eserinde, deneme, roman, dram ve eleştirilerinde etkili olduğu görülür. O, Husserl ve Heidegger’in fenomenolojik metodunu felsefesinde bir yöntem olarak benimsediği görülür (West, 1998, s.191). Sartre’nin varlık görüşünde “insan ne ise o’dur”, “insan kendisi için varlık” olarak ve “özü varoluştan önce” gelen varlık olarak tanımlanır. O, insan-öz ilişkisini “varoluşçuluk ”da şöyle anlatır (Sartre, 2009).

“...eğer Tanrı yoksa hiç olmazsa “varoluşçu özden önce gelen” bir varlık vardır. Bu varlık, bir kavrama göre tanımlanmazdan, belirlenmezden önce de vardır. Bu varlık insandır. Varoluş özden önce gelir, iyi ama ne demektir bu? Şu demektir: İlk insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır” (s.40).

Satre’ye göre insanın önceden belirlenmiş bir özü yoktur. İnsan bilinci ve iradesi ile kendi özünü, özgürce yaratacak, her ne ise o olacaktır. İnsan dünyaya atılmış bir varlıktır. Sartre’nin Tanrıtanımazlığı “varlığın akıldışı veya saçma olduğuna” götürür. Anlamdan uzak olan bu saçma dünyada insan başkaldırıp, bunalımlara girerek hayatına anlam yüklemeye çalışacaktır, kendini var edecektir. Bundan dolayı Sartre’nin felsefesi bir başkaldırı felsefesidir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada ortaöğretim kademesinde okuyan öğrencilerin bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitim öğretim ortamlarındaki durumunu değerlendirmek

amaçlanmaktadır. Bu değerlendirmede ön yargısız ve peşin hükümsüz araştırma bulgularından hareket etmek suretiyle aşağıdaki alt problemlere cevap aramak amaçlanmaktadır.

1-Bilgi kaynakları nelerdir ve bir bilgi kaynağı olarak sezgi nedir?

2-Sezginin anlamları nedir ve sezgi türleri nelerdir?

3-Beyin sezgi ilişkisi nedir?

4-Öğrenme-sezgi ile ilişkisi nedir?

5-Eğitim-öğretim ortamlarında öğrenciler karşılaştıkları problemlere dayalı sorularda sezgilerini kullanabiliyor mu?

6-Eğitim-öğretim ortamlarında öğretmenlerin sezgiye dair görüşleri nelerdir?

7-Ders müfredatlarında kazanımlarda sezgi kavramı yer alıyor mu?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Bu çalışmada sezginin, bireyin problem çözümünde, problemi kavrama ve çözümü görme aşamalarında rehberlik ettiğini söyleyebiliriz. İnsanların bir şeyi sezgisel anlamda tanımlaması, problem öncesi ve sonrası motivasyon aşamasında ve aynı zamanda problemleri çözme davranışına rehberlik noktasında önemlidir (Metcalf & Wiebe, 1987, s.238). Sezgisel düşünmede bütünü görmek, olayları bütün olarak algılamak, ani kavrayışlarda bize yardımcı olmaktadır diyebiliriz. Ancak bütüne yönelik algı eksikliğini eğitim de de görebiliyoruz. Edinilen bilgi ile gerçek yaşantı arasında doğal olarak bağlantı kurmakta da zorlanmaktayız (Ornstein, 2004, s.182). Sezgiler, eğitimde dikkatli ve doğru kullanıldığında yararlı bir duruma dönüşebilir. Bu nedenlerden dolayı bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde değerlendirilmesinin önemli olduğu görülmüştür.

Literatür çalışmalarında ülkemizde sezginin eğitim-öğretim alanında yapılan çalışmaların az olmasının görülmesi önem teşkil etmektedir. Sezginin eğitimde değerlendirilmesi ile eğitim ve öğretime ve de akademik çalışmalarda teorik yapının oluşturulmasında katkı sağlayacağı ön görülmektedir. Ayrıca felsefeye giriş kitaplarında bilginin kaynağı olarak akıl, duyular ve sezgiler yer almaktadır. Fakat bilginin öğretilmesi ve kaynağı konusunda sezginin geri planda kaldığı görülmüştür. Bundan dolayı bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde çalışılmasının gerekli olduğu görülmüştür.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- 1) Araştırma Nevşehir ilinde MEB'e bağlı, devlet okulunda, fen lisesinde okuyan öğrencilerdir. Araştırma 2020-2021 eğitim-öğretim yılında, 130 öğrenci ile sınırlandırılmıştır.

- 2) Araştırma normal gelişim gösteren 15-17 yaş aralığındaki 10. ve 11. sınıf öğrenciler ile sınırlıdır.
- 3) Araştırmada kullanılan veri toplama teknikleri gözlem, görüşme ve doküman analizi ile sınırlandırılmıştır.
- 4) Araştırma resim yorumlatma-tartışma, film izletme, matematiksel problem çözme, edebiyat ve tarih üzerine kitap okuma ile ilgili problem çözmeye dayalı sorulardan oluşan örnek etkinlikler ile sınırlıdır.
- 5) Araştırmada uygulanan etkinliklerin sınırlılıkları
 - Resim yorumlatma etkinliği: din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde, ders öğretmeni ile birlikte, 10. sınıf öğrencilerine toplamda 27 kişiye ve bir ders yani 40 dakikalık bir sürede uygulanmıştır.
 - Film izleme etkinliği: felsefe dersinde, 2 saatlik bir süre ile izletilmiştir. 10. sınıf öğrencilerinden 49 kişiye uygulanmıştır.
 - Matematiksel problem çözme etkinliği: matematik dersinde, ders öğretmeni ile birlikte, 11. sınıf öğrencilerinden toplamda 27 kişiye, bir ders yani 40 dakikalık bir sürede uygulanmıştır.
 - Edebiyat ve tarih üzerine kitap okuma etkinliği: Kemal Tahir'in 'Yorgun Savaşçı' adlı 484 sayfalık eserinin okunması için 30 günlük süre, 10. sınıflardan 28 kişi ile sınırlandırılmıştır.
- 6) Araştırmadaki öğretmen görüşleri; Nevşehir ilinde MEB'e bağlı, devlet okulunda, fen lisesinde çalışan 14 öğretmenin görüşleri ile sınırlıdır.
- 7) Araştırma da müfredat programı ve kazanımların incelenmesi: Milli Eğitim Bakanlığının 2009-2020 yılları arasında yayınlamış olduğu ortaöğretim dersi müfredat ve kazanımları ile sınırlıdır.

Varsayımlar

Araştırmamızda kullanılmış olan veri toplama tekniklerine öğrencilerin ve öğretmenlerin samimi bir şekilde cevap verdikleri varsayılmıştır.

Terim ve Tanımlar

Sağduyu: Herkes tarafından dış dünya ile ilgili sorgusuz sualsiz kabul edilen, gündelik yaşam içerisinde gelişen tutarlı yargılar ve inançlar toplamıdır. Rasyonel bir kavrayış gücü, bilgelik ve pratik yetenek olarak sağduyu ilk doğruları öğrenme, apaçık algıladığımız entelektüel ve ahlaki ilkelerdir. Toplumda ki pratiği ve teoriyi düzenleyen inançlar toplamıdır.

Bütün insanlardaki entelektüel ve ahlaki ilkeleri dolaylımsızca sezme gücüne sağduyu denir (Cevizci, 1999, ss.744-745).

İçgörü: Belirli bir problemin çözümünü görmek ve bunu söze dökmek ya da diğer türlü bu bilgiyi ifade etmektir. Mesela “aha” işte bu! Ya da “evraka moment” buldum buldum! Anları genellikle bir çıkmaz veya problemten çok uzak bir noktada kuluçka evresinden hemen sonraki durumlardır (Sadler-Smith, 2008). İnsanlar bazen “aha!” Deneyimi eşliğinde içgörü adı verilen benzersiz bir süreç ile sorunları çözer. İçgörü, çözümün ani ve beklenmedik bir şekilde anlaşılması, ayrıık unsurları yeniden birleştirerek var olan bilginin yeni ilişkiler ile yorumlanarak çözüme ulaşılması olarak da tanımlanır (Jung-Beenman, vd. 2014, ss.1-2). Descartes için ise sezgi bir akıl yürütme sonucu ulaşılan dolaysız, apaçık bilgilenme ve içgörü durumudur.

Apoteriori bilgi: duyularımızın deneyimlerinden türetilen, duyularımızın deneyimi aracılığı ile kazanılan bilgiye denir. Apoteriori olarak bilmek bir kimsenin dünyada var olan bir gerçekliği duyuları ile algılaması ve tecrübe etmesi ile bilgiye ulaşması demektir (Cevizci 1997, s.67).

Apriori bilgi: duyularımızın deneyimlerine dayanmayan yalnızca aklımızdan ve aklımızın etkinliğinden türettiğimiz bilgidir, deneysel olmayan bilgilerimizdir. Apriori olarak bilmek ise, bir şeyi dış dünyada tecrübe etmeden bilmektir (Cevizci, 1997, s.97).

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Sezgi-Öğrenme İlişkisi

Sezginin, bireyin problem çözümünde, problemi kavrama ve çözümü görme aşamalarında rehberlik ettiğini söyleyebiliriz. İnsanların bir şeyi sezgisel anlamda tanımlaması, problem öncesi ve sonrası motivasyon aşamasında ve aynı zamanda problemleri çözme davranışına rehberlik noktasında önemlidir. Bu tanımlama bir nevi tanı koyma, farklı sınıfların ayırımına varılması ve her birinde aynı zaman da farklı bilişsel süreçlerle tanımlanması kontrol edilmesi noktasında da önemlidir. Problem çözümünün üstesinden gelmede engel olarak mantıksal boşluğu (logical gap) görebiliriz. Mantıksal boşluk, problem çözme için gerekli olan yetinin ölçütüdür, karşılığıdır. Illumination, yani görsele dökme, aydınlanma olayı bu mantıksal boşluğun yokluğundan kaynaklanmaktadır. Mantıksal boşluk olduğu zaman bir engel teşkil etmektedir. Sonuç olarak görsele dökemiyorsun, beyinde canlandıramıyorsun (Metcalf & Wiebe, 1987, s.238).

Sezginin yer aldığı öğrenme kuramlarından Gestalt kuramı ilkeleri, Wertheimer, Köhler, Koffka tarafından geliştirilmiştir (Senemoğlu, 1998, s.244).

Gestalt kuramı öğrenmede içgörü başlığı altında sezgisel öğrenmeye yer vermektedir. Gestaltçılar insanın karmaşık bir çevrede yaşadığını ve çok yanlı bir yapıya sahip olduğunu bundan dolayı da öğrenmenin çok karışık ve çok etmenli olduğunu savunurlar. En tipik öğrenme şekli içgörü veya ani kavrayış terimleri ile ifade ederler. İnsan daha önce karşılaşmadığı durumlarda olayın yeni ve karmaşık olmasına rağmen dikkate değer ilişkileri çok zaman içsel olarak bir anda kavramaktadır. Örneğin bir geometri probleminde önce bütün her yönü ile algılanır daha sonra parçalar arasında yeni bir ilişki kurularak çözüm yolu bulunur. Buna ani bir algılayış, insan görüşünün yeniden örgütlenmesi denir (Baymur, 1994, s.169). Bu kuram, içgörüselsel öğrenme ve problem çözmenin temel özelliklerini şöyle ele almaktadır (Senemoğlu, 1998, s.257):

- Ön çözümden çözüme geçiş anidendir ve tamdır.
- Çözüme dayalı performans içgöründe genellikle pürüzsüz ve hatasızdır.
- Problem çözümü uzun süre hatırlanır.

- Diğer problemlerin çözümüne içgörü yoluyla kazanılan bir ilke kolaylıkla uygulanabilir.
- Zeki olanlar içgörüselsel çözüme daha çabuk ulaşırlar.

İçgörüselsel öğrenme ile ilgili en ünlü deneyleri Köhler 1913-1917 yılları arasında maymunlar üzerinde yapmıştır. Deney düzeneğinde, maymunların kendileri için yeni olan bazı teknikleri kullanarak muza ulaşmalarını istemiştir. Muzları maymunların doğrudan ulaşamayacağı bir yere asarak, onları muzlara ulaşma problemi ile baş başa bırakmıştır. Bu deney şöyledir;

“Örneğin; muz hayvanın kafesinin tavanına asılmış ve kafesin bir tarafına da kutular yerleştirilmiştir. Hayvan kutuyu muzun altına çekip onun üstüne tırmandığı takdirde muza ulaşabilecektir. Bir diğer düzenekte ise muz, hayvanın sopa ile ulaşabileceği uzaklıkta kafesin dışına asılmıştır. Köhler’in maymunlarından Chica, sopayı kullanarak muza yetismeye çalışmış amacına ulaşamayınca kutuları üst üste koyup üstüne çıkarak sopayı kullanmıştır. Grande, kutuları uzunlamasına üst üste yerleştirip, tırmanarak muza ulaşmıştır. Köhler’in en akıllı maymunu Sultan ise, iki sopayı birbirine ekleyerek muza ulaşmıştır” (Senemoğlu, 1998, s.257).

Bu durumda, maymunlar muza ulaşmak için aniden, birden bire çözümü görmüşlerdir. Üstelik maymunlar deneyde yeni teknikler ile ilk kez karşılaşmaktadır. Çünkü deneyde yeni tekniklerin kullanıldığı ifade edilmektedir. Gestaltçılara göre aktif deneme-yanılma yapmadan uygun çözüme zihinsel deneme-yanılma yapılarak harekete geçilir. Yani içsel olarak kavrayış, bir anda yakalama ve sezip keşfetme söz konusudur. Çözüm ani ve tamdır. Ancak içgörüselsel problem çözmede ön çözüm dönemi oldukça uzundur. Bu dönemde organizma karşılaştığı problemi çözmek için verilen öğeleri, araçları değerlendirir. Olası yolları belirler ve zihinsel olarak test eder. En uygun çözümü bulduğunda harekete geçer. İşte bu aşama ‘hah’ buldum dediği aşamadır (Senemoğlu, 1998, ss.257-258). Bu durum sezginin İngilizce tanımından da (intuition) anlaşılacağı üzere, deney ve düşünmenin belli bir birikimi sonucu birden bire gerçekleşen bilme olayıdır diyebiliriz.

Wertheimer, içgörüselsel öğrenmenin okullarda uygulamasına ilgi duymuştur. ‘Üretici Düşünme’ adlı kitabında iki tür çözümden bahsetmektedir. A türü çözümler; orijinaldir, içgörüselseldir. Yani, problemin doğasını, doğal yapısını anlamayı gerektirir. Çözüm direk bireyin kendisi tarafından çözülür. Kolaylıkla genelleylebilir ve uzun süre unutulmaz. B türü çözümler ise, öğrenci olguları, kuralları ve olayları anlamadan ezberler. Bu öğrenme katıdır ve kolayca unutulur. Ezbere dayalı olduğu için hata yapmaya yatkındır. Bireyin problem çözme yeteneğini geliştirmez (Senemoğlu, 1998, s.259). Anlayarak çözülen problemde içsel olarak kavrayış ve yüksek bir sezgisel buluş vardır diyebiliriz.

Bu açıdan bakıldığında, eğitim uygulamaları için kilit nokta, tüm derslerin kültürün bir uzantısı olduğu ve okullarda ve başka yerlerdeki öğretme ve öğrenmenin bir sosyalleşme veya kültürlenme programı için eş anlamlı olduğunun kabul edilmesidir. Böyle bir görüş, müfredat tasarımı ve öğretim sunumunda özen gösterilmesini gerektirir, çünkü sonunda öğretilenler öğrencinin psikolojik yapısının bir parçası haline gelir. Özellikle öğretmen adayları, eğitim konusundaki sezgisel anlayışlarını yansıtmaları ve bu sezgisel anlayışın dışında kalan öğretim tekniklerini keşfetmeleri için teşvik edilebilir. Sezgisel kavramların öğretimi nasıl etkilediği, bu inançların nasıl geliştiği ve onların müfredatı, öğretimi ve değerlendirmeyi ve sonuçta öğrencilerin öğrenmesini nasıl etkilediğinin bir hesabını geliştirmek için ek teori ve araştırmalara ihtiyaç vardır (Toff & Sternberg, 2001, s.22).

Dahası, Wynn tarafından yapılan araştırmalar, çocukların basit aritmetik hesaplamaların doğru sonuçlarına karşı, sayısal olarak hatalı sonuçlara daha uzun bakma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Wynn bu bulgunun, çocukların daha sonraki nümeriklerin temelini oluşturan pozitif tamsayılarla basit hesaplamalar yapabileceğini gösterdiğini savundu. Soru, çocuklarda doğuştan var olan bu matematiksel sezgi ileriki yıllarda okul matematiğini öğrenmede yeteri derecede rol alamıyor mu? Doğuştan gelen bu matematiksel sezgiler çevre faktörü ile yani eğitim ve öğretim ile şekil alıp geliştirilebilir. Bir yandan öğrencinin bilişsel işlemesi ile bir yandan öğrencinin aldığı öğretim şekli arasındaki etkileşimde olabilir (Zevv & Star, 2001, ss.33-40). Yukarıda sezginin sınıflandırılmasıyla ilgili olarak bir değerlendirme yapacak olursak: Çocuklar da doğuştan var olan bu matematiksel sezgiler birincil sezgilerdir diyebiliriz. Birincil sezgiler, aslında klasik görüşü savunanların dediği gibi özel bir insan kapasitesidir. İkincil sezgiler ise çocukların ileriki yıllarındaki okul matematiğindeki sezgileri ile ilgilidir. Var olduğunu düşündüğümüz bu sonradan sosyo-kültürel etmenlerle gelişen ikincil ya da etkileşimci görüşün savunduğu sezgilerdir. Bu sezgileri, çocukların bilişsel gelişimlerine de paralel olarak geliştirmek olmalıdır. Okul ortamlarını, ders işlenişlerini ve müfredatları ve de öğretmenlerin eğitimlerini çocuklarda var olan bu sezgileri faydalı bir şekilde kullanılmak üzere ortaya çıkarılabilir diyebiliriz.

Öğretmenlerin, okulların ve müfredat geliştiricilerin, öğrencilerin sezgisel yetenekleriyle daha iyi bağlantı kurabilecek öğretim uygulamalarını geliştirmek olmalıdır. İlkokul ve lise, araştırmacıların ilköğretim ve daha ileri matematik ve diğer ders konularında sezgilerin niteliksel olarak farklı olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmaları gerektiğine inanıyoruz. Matematiksel sezgiyle ilgili güncel araştırmalara bakışta, bu konunun büyük ölçüde keşfedilmediğini göstermiştir. Öğretmenler ders işlerken öğrencilerde var olan bu

sezgisel kavrayışı ortaya çıkarmak ve olaya dâhil edebilmek için bir takım uygulamalarda bulunabilirler. Soyut kavramları, somutlaştırarak örneğin geometride çubuklar ve küpler kullanılabilir. Öğrencilere öğretilecek strateji, matematik problemlerini çözerken kendilerinin keşfetmeleri ve ispat yapmalarını sağlamak olmalıdır. Keşif yoluyla öğrenmede örneğin bir üçgenin iç açılarının toplamını kendilerinin bulması öğretilmelidir (Toff & Sternberg, 2001, ss.45-46-49).

Eğitim alanında sezginin kullanılması ve öğrencilerin sanatsal sezgilerini geliştirmek için bir takım önerilerde bulunulabilir. Böylece öğrencilerin sanat eserleri hakkındaki sezgisel farkındalıkları artırılır. Örneğin resim alanında: “Bu nedir?” sorusu, resim dünyası ilişkisine vurgu yapan bir sorudur. Çocukların yorumları genellikle sırayla, dünyaya, sanatçıya ve izleyiciye ilişkin bir farkındalığı ile şekillenmelidir. Bu, resim dünyası ilişkisinin başladığı yerdir. Kültürümüzde, üç vurguyu (dünya, sanatçı ve izleyici) ya da ağ içindeki ilişki kümesini yansıtan sanat hakkında konuşma ve düşünme yöntemlerimizdir. Çocuklar bu konuşma ve düşünme yollarını kullanmayı öğrenirler ve bu öğrenme ağ içindeki ilişkiler konusunda artan farkındalıklarını teşvik eder. Başka bir deyişle, çocukların sezgisel sanat bilgileri, sanatla ilgili çeşitli konuşma biçimleriyle karşı karşıya kaldıklarında teşvik edilmektedir. Bu nedir? Sorusu ile kültürümüzde sanattan söz etmenin üç temel yoluna odaklanmalıyız. Resmin dünyayla, sanatçıyla ve izleyiciyle olan ilişkisini yakalayan üç yola cevap vermelidirler. Sırayla, bunlar (a) resim yapmak ve resimdeki güzelliği, (b) anlatım ve sanatçının niyetleri ve (c) izleyicinin yargısı yorumundan bahseder. Bu konuşma biçimleri sanatı anlamada merkezi bir noktadır ve kültürümüzdeki herkes onları bir düzeyde öğrenebilir (Freeman & Parsons, 2001, s.80). Bu öneriler öğrencilerde var olduğunu düşündüğümüz estetik sezgiyi ortaya çıkaracaktır diyebiliriz. Çünkü Bergson’un dediği gibi: “Sanat sezgiden doğar çünkü bütün yaratma edimleri sezgiseldir” (Eroğlu, 2019, s.146).

Sezgiler, eğitimde dikkatli ve doğru kullanıldığında yararlı bir duruma dönüşebilir. Bunun için öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğrencilerine model olacak olan öğretmenlerin iyi bir şekilde eğitilmeleri gerekmektedir. Sezgisel düşünmeyi öğretimde gerçekleştirmek isteyen öğretmenler öncelikle öğrencilerin düşünüş biçimlerini saptamalı, tüm düşünme biçimlerini kullanmalarına ortamlar hazırlamalıdır. Bu yaklaşım ile öğretmen; planlarını öğrencisi ile yapar, öğretim uygulamalarında sözcük ve resimlerden yararlanarak ön düzenleyiciler kullanır, ipuçları verir, örnekleri çok çeşitli kullanır, açık uçlu sorulara yer verir ve transfer yapmalarına ortam hazırlar. Öğrencilerin analitik düşünmesine izin vermeden ani tahminler yapmalarını sağlar. Ayrıca uzman olan öğretmenler öğrenciyi sürekli öğretimin merkezinde tutup olanaklar dâhilinde yaparak yaşayarak öğrenmesini amaçlayan çok çeşitli

yöntem ve teknikler kullanır. Öğretmen sezgilerinin daha güçlü olduğunu düşündüğü öğrencileri merkeze alarak öğrenme düzenekleri oluşturur. Diğer öğrencilerinin de bu arkadaşlarından yararlanarak sezgilerinin geliştirmesine ortam hazırlar. Öğretmen kılavuzdur ve geleneksel sistemde olduğu gibi sezgisel düşünenleri tembellikle suçlayıp cezalandırmaz ve cesaretlendirip güdüler. Geleneksel eğitimden sıkılan öğrenciler sezgisel düşünmenin gerçekleştiği ortamlarda üreterek, paylaşarak daha başarılı ve mutlu olurlar (Kaya, 2003, ss.82-83).

İlgili Araştırmalar

Literatür incelemelerinde, bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitim ve öğretimle ilgili değerlendirmesiyle ilgili yapılmış bir çalışmaya dünyada ve ülkemizde az rastlanmıştır. Literatür taramalarında eğitim ve öğretimde sezgi üzerine pek de çalışılmamış olduğu görülmüştür. Yurt dışı ve ülkemizde sezginin eğitim ve öğretimle ilgili yapılan çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Torff, B., & Sternberg, R. (2001). *Understanding and teaching the intuitive mind: student and teacher learnin* (sezgisel zihni anlama ve öğretme: öğrenci ve öğretmen öğrenmesi). Bu kitap sezginin öğretmen ve öğrenci açısından ele alınışı ile ilgili dokuz makaleden oluşmaktadır. Kitapta genel olarak şu konulara değinilmektedir: Öğrenci ve Öğretmen Öğrenimi, teori ve araştırmayı eğitimsel uygulamalara ve sınıf uygulamalarına açıkça bağlamaktadır. Öğretmen eğitimi, öğretmenlerin sezgisel kavramlarını, eğitim uygulamalarını etkileyen öğretim ve öğrenmeye ilişkin inançları araştırmaktadır. Sadece öğrencilerin sezgisel anlayışlarına değil, aynı zamanda öğretmenlerin öğrenme ve öğretme hakkındaki sezgisel inançlarına da odaklanmaktadır. Sezgisel zihnin sınıfta öğrenmeyi kolaylaştırdığını ve sezgisel kavramların öğrenmedeki rolünü anlatmaktadır.

Kaya, E. (2003). “*Sosyal bilgiler öğretiminde sezgisel düşünmeden yararlanma.*” Bu makale de sezgisel düşünme, sezgisel düşünme yeteneğinin geliştirilmesinde öğretmenin rolü ve sosyal bilgiler dersinin öğretiminde sezgisel düşünmenin önemi üzerine literatür çalışması yapılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerine sezgisel düşünmeyi kazandırarak daha iyi bir öğretimin olabileceği vurgusu yapılmıştır.

Güven, Y. (2004). “*Aile ve öğretmen katılım programlarının 5 yaş grubu çocukların matematiksel sezgilerine etkisi.*” Adli makalesi bulunmaktadır. Makale, beş yaşındaki çocuklarının aile ve öğretmen katılım programlarının matematiksel sezgilerine etkisi araştırılmıştır. Özel bir anaokulunda yapılan bu çalışma nicel bir çalışmadır. Çalışmada beş

yaş çocuklarının matematiksel sezgilerine aile ve öğretmen katılım programlarının etkisi olmadığı görülmüştür.

Güven, Y. (2005). “*Erken çocukluk döneminde sezgisel düşünme ve matematik.*” Makalesi yer almaktadır. Bu makalede sezgisel düşünmenin önemine yer verilmiştir. Sezgi ile ilgili literatür çalışması yapılmış ve okul ortamlarında sezginin kullanılması gerektiği görüşüne yer verilmiş olduğu görülür.

Köz, İ. (2005). “*Sezgi’nin bilgideki yeri ve önemi.*” Bu makalede, sezgi türleri ve filozofların sezgi hakkındaki görüşleri bilgi felsefesi çerçevesinde ele alınmıştır.

Ergan, S. N. (2019). “*Problem çözme becerisine içgörü kavramı temelinde bir bakış*”. Makalesi bulunmaktadır. Bu çalışmada içgörü kavramı kuramsal olarak ele alınmış ilgili çalışmalardan örnekler verilmiştir. İçgörü ile yapılan problem çözümlerinin kullanılmasının öğretimde yaratıcı problem çözmeyi geliştireceği yönünde bilgi verilmiş olduğu görülmüştür.

Saltuklu, Z. (2019). *Sezgisizliğin dramı* adlı eserinde sezgi hakkında geniş bir literatüre sahip olduğu görülmektedir. Özellikle sezgi türleri ele alınmış, sezgi türleri ile ilgili bilim insanları ve filozofların görüşlerine genişçe yer verilmiştir. Ayrıca bu kitapta, sezgi ve sezgicilik kavramlarının muhtevası ile bunların üretici olarak beyin merkezli ağın mimarisi arasındaki ilişkileri anlatan bilimsel görsel ve verilere dayanan bilgilerde sunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmada kullanılan yöntemine yer verilmiş, çalışma grupları hakkında bilgiler açıklanmış, verilerin toplandığı tekniklerden bahsedilmiş ve çalışmanın nasıl gerçekleştiğiyle ilgili açıklama yapılmıştır. Ayrıca nasıl analiz yapıldığı üzerinde durulmuştur.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma da amaç insan davranışlarını içinde bulundukları ortama göre çok yönlü olarak anlamaya çalışmaktır. Doğal ortamında algıların ve olayların gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya koyulduğu nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Nitel araştırma da sosyal olgular bağlı bulundukları çevre içerisinde tartışmayı ve anlamayı gerektiren bir yaklaşımdır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s.45). Bu çalışma da nitel bir araştırma modeli olan durum çalışması (örnek olay) kullanılmıştır. Durum çalışması araştırmacının bir süreç içindeki davranışı, durumu veya olayları gözlem, doküman analizi, görüşme gibi çeşitli veri araçlarının sağladığı bilgiler yoluyla derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde betimlenmesini içeren bir modeldir (Creswell, 2013, s.97). Durum çalışmaları çoklu yöntem yaklaşımını benimsemektedir. Bu özelliği sayesinde çeşitli verilerden yararlanarak durum içinde gerçekleşmiş olan etkinlikleri anlama ve değerlendirmeye imkân vermektedir. Durum çalışmaları herhangi bir durum ya da olayla ilgili açıklayıcı, keşfedici ve tanımlayıcı özellikleri ortaya çıkarır. Olguları tanımlama ve açıklama maksadıyla yapılan, sistematik bir şekilde inceleyip araştırmaya çalışan yöntemdir. Bir durum veya katılımcılardan edinilen dokümanların derlenmesiyle veya belli bir olayın derinlemesine incelenmesi olarak tanımlanır (Berg & Lune, 2015, s.354). Bu araştırmada durum çalışmasının tanımlayıcı, açıklayıcı ve keşfedici özellikleri araştırılan durumlar bağlamında detaylı bir biçimde yansıtılacaktır. Nitel araştırma yönteminde önemli olan süreç içerisindeki gelişmelerdir. Araştırmada sezginin eğitimde değerlendirmesini yapabilmek için doğal ortamında yani eğitim ve öğretim ortamında katılımcılardan toplanan veriler, bilgiler ortaya konulacak, aralarındaki ilişki karşılaştırılacak derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Bu araştırmada durum içerisinde gerçekleşmiş olan etkinlikler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bir sezgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitim de değerlendirmesini yapabilmek için katılımcılara; resim yorumlatma, film izletme, matematiksel problem çözme, edebiyat ve tarih üzerine kitap okuma ile ilgili problem çözmeye dayalı sorulardan oluşan örnek etkinlikler uygun örneklem ile seçilen katılımcılara uygulanmıştır. Uygulamalar esnasında yapılan gözlemler, görüşmeler ile toplanan veriler ve dokümanlar derinlemesine analiz edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma Nevşehir ilinde MEB'e bağlı, devlet okulunda, fen lisesinde okuyan öğrencilerdir. Araştırma 2020-2021 eğitim-ğretim yılında, 10. ve 11. sınıfta öğrenim görmekte olan, 15-17 yaş grubunda bulunan, 130 ğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Seçilen okul karma eğitim veren, kız ve erkeklerden oluşan bir eğitim kurumudur. Çalışma grupları uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Uygun rneklem ise araştırmacı tarafından kolayca ulaşılabilecek bir örneklemidir (Büyüköztürk, Kılıç akmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2018, s.95). Uygun rnekleme yönteminin seçilme nedeni araştırmacının çalıştığı okulda araştırmanın gerçekleştirilmesidir. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi amacı ile Nevşehir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli çalışma izni alınmış olup ekler bölümüne alınan izin belgesi eklenmiştir.

Araştırmada sezgi hakkındaki ğretmen görüşleri; aynı okulda yani Nevşehir ili MEB'e bağlı, devlet okulunda ve fen lisesinde çalışan 14 öğretmenin görüşlerinden oluşmaktadır.

Araştırmadaki müfredat programı ve kazanımların sezgi kavramı açısından incelenmesi dokümanları: Milli Eğitim Bakanlığının 2009-2020 yılında yayınlamış olduğu ortaöğretim dersi müfredat ve kazanımlarından oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplamak için yararlanılan teknikler gözlem, görüşme ve doküman analizi kullanılmıştır. Durum çalışmalarında birden fazla veri toplama aracına başvurulması araştırmanın detaylı ve birbiriyle tutarlı verilere ulaştığını göstermek açısından gereklidir. Gözlem, araştırmada ihtiyaç duyulan verilerin insan, toplum veya doğa gibi belli hedeflere odaklanılarak çıplak gözle ya da bir araç kullanılarak izlenip toplanması sürecini tanımlar (Büyüköztürk vd., 2018, s.145). Araştırmada, araştırmacı katılımcı gözlemci olarak rol üstlenmiştir. Verilerin toplanmasında öğrencilerin arasında bulunmuş gözlemlediklerini not etmiştir. Araştırma süreci boyunca araştırmacı yerine göre katılımcı yerine göre de gözlemci

olmuş ve daha ayrıntılı ve derinlemesine bir inceleme gerçekleştirmiştir. Sınıflarda uygulanan resim yorumlatma etkinliğinde öğrencilerin hayvanlara şiddet konusunun tartışılmasında katılımcı olarak yer almış ve öğrencilerin ahlaki sezgi ile ilgili duygu ve düşünceleri not edilmiştir. Tutulan notlar unutulmaması ve araştırmacı yorumlarının katılmaması için hemen bilgisayar ortamında yazılıp kayıtları tutulmuştur.

Görüşme, Sosyal Bilimler alanında yapılan araştırmalarda görüşme tekniğine sıklıkla başvurulmaktadır. Bunun en önemli sebebi görüşmenin doğrudan kişilerin deneyim, ilgi, tutum, duygu ve düşünceleri hakkında bilgi edinebilmek için etkili olmasıdır. “Görüşme, insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ortaya koymada kullanılan, oldukça güçlü bir yöntemdir” (Yıldırım & Şimşek, 2013, s.46). Nitel araştırmalarda daha detaylı bir bilgiye ulaşmayı gerektirilmektedir. Bu araştırmada görüşmenin bir çeşidi olan yarı yapılandırılmış gözlem tekniği kullanılmıştır. Berg ve Lune’ye göre yarı yapılandırılmış gözlemi şöyle ifade eder;

- Görüşme süresince sorular yeniden sıralanabilir.
- Soruların ifade şekli esnektir.
- Dilin düzeyi ayarlanabilir.
- Görüşmeci soruları cevaplayabilir ya da açıklamalar yapabilir.
- Görüşmeci alt başlıklarında görüşmelere sorular ekleyip çıkartabilir (Berg & Lune, 2015, s.133).

Bu görüşme türü, önceden belirlenmiş bir dizi soruların sorulmasını ve özel bazı konulara değinilmesini içermektedir. Bu sorular genellikle her katılımcıya sistematik ve tutarlı bir sırada sorulur, fakat görüşmecilerin bunların dışına çıkma özgürlüğü vardır. Görüşmeciler, hazırladıkları standartlaştırılmış sorulara aldığı cevapları derinleştirebilir (Berg & Lune, 2015, s.136).

Eğitim de sezginin değerlendirmesini yapabilmek için araştırmamızda uyguladığımız etkinlikler ile gözlem ve görüşmeler yapılmıştır. Bunlar resim yorumlatma, film izletme, matematiksel problem çözme, edebiyat ve tarih üzerine kitap okuma etkinlikleri uygulanmış ve bunlara dayalı gözlemler ve görüşmeler yapılarak ihtiyaç duyulan veriler toplanmıştır.

Doküman analizi nitel araştırmalarda sıklıkla başvuru alan önemli bir bilgi kaynağıdır. Farklı veri kaynaklarıyla birlikte kullanıldığı zaman zengin bir veri çeşitliliği sunmaktadır. Doküman incelemesinde araştırma sahasındaki yazılı kaynakların analizi ile olabileceği gibi uygulamalardaki fotoğraf, video gibi görsel materyallerin analizi ile de yapılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013, ss. 199-217).

Doküman analizi: Araştırmada uygulanan etkinliklerin sonucunda öğrencilere hazırlanan sorular sorulmuştur. Öğrencilerin bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ortaya koyarak yazdıkları veriler, dokümanlar analiz edilmiştir. Öğretmenlerin sezgi hakkındaki görüşleri yazılı olarak alınmıştır. Araştırmada müfredat programı ve kazanımların incelenmesi: Milli Eğitim Bakanlığının 2009-2020 yılında yayınlamış olduğu ortaöğretim dersi müfredat ve kazanım dokümanlarından oluşmaktadır. Toplanan dokümanlar analiz edilerek sezginin seçilen okulda değerlendirilmesi yapılmıştır.

Öğrenci ve öğretmenlerden toplanan verilerin analizinde kodlama yapılmıştır. Buna göre kızlar: K1, K2, K3... Şeklinde kodlanmıştır. Erkekler: E1, E2, E3... şeklinde kodlanmıştır. Kız ve erkek sayısı arttıkça harfin önündeki sayıda artmıştır. Ayrıca etkinliklere katılan ve cevapları kodlanarak yazılan kişiler farklı katılımcılardan oluşmaktadır.

Süreç/Uygulama

Bu araştırmada katılımcılara dört tane etkinlik uygulanmış, öğretmen görüşleri alınmış ve Milli Eğitim Bakanlığının 2018 yılında yayınlamış olduğu ortaöğretim dersi müfredat ve kazanımları incelenmiştir. Yapılan bu çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Araştırmada kullanılan etkinlikler ve etkinliklere dayalı olarak öğrencilere sorulan sorular, tez danışmanı Prof. Dr. Zübeyir Saltuklu ile birlikte hazırlanmıştır. Prof. Dr. Zübeyir Saltuklu, sezgi konusunda çalışmaları olan ve sezginin anlamı, sezgi türleri ve beyin-sezgi ilişkisini ele alan ve de geniş bir literatüre sahip kitap yazmıştır. Prof. Dr. Zübeyir Saltuklu'nun bu konudaki bilgi ve deneyimlerinden faydalanılmış ve etkinliklerin uygulanması ve soruların oluşturulmasında onayı alınmıştır.

Etkinliklerin toplamda uygulanma süresi 4 haftadır. Etkinliklerin yapıldığı her sınıflarda araştırmacı öğrencilere araştırmanın amacından bahsetmiş ve yapılacak olan etkinlik hakkında bilgi vermiştir. Bu etkinlikler; Resim yorumlatma, film izletme, matematiksel problem çözme, edebiyat ve tarih üzerine kitap okumadan oluşmaktadır.

Resim yorumlatma etkinliği

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde, ders öğretmeni ve araştırmacıyla birlikte, 10. sınıf öğrencilerine toplamda 27 kişiye ve bir ders yani 40 dakikalık bir sürede uygulanmıştır. Eğitim öğretim ortamlarında öğrenciler karşılaştıkları problemlere dayalı sorular da sezgilerini kullanabiliyor mu? Hayvanlara şiddet uygulanması bir problem olarak görünmüş ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde bu konu bir etkinlik olarak işlenmiştir. Probleme dayalı soru öğrencilere sorulmadan önce sınıfın etkileşimli tahtasında yani bilgisayar ekranına hayvanlara insanlar tarafından uygulanan şiddet ile ilgili iki resim gösterilmiştir.

Öğrencilerden bu resmi incelemeleri istendi ve sorular yöneltildi. Ders karşılıklı tartışma, görüş bildirme şeklinde işlenmiştir. Fikirlerini ifade eden öğrencilerin görüşleri araştırmacı tarafından yazılmış ve kaydedilmiştir.

Filim izletme etkinliği

Öğrencilere Truman Show adlı film felsefe dersinde yani araştırmacının kendi dersinde izletilmiştir. Bu etkinlik 10. Sınıf felsefe ders kitabında “felsefenin birey ve toplum hayatındaki etkilerini tartışmak” konusunda yer alan etkinlikler içerisinde alınmıştır. (Erkan, Albayrak, 2019, s.41). Bu filmi 10. Sınıf öğrencilerine, iki sınıfa uygulanmıştır. Toplam da 49 öğrenci filmi izlemiştir. Film sonrası öğrencilere iki soru sorulmuş ve görüşleri yazılı olarak alınmıştır. Truman Show adlı filmin konusu ve özeti aşağıda yer almaktadır.

Film: Truman Show

Filmin konusu:

“Truman Burbank, kartpostalları aratmayacak güzellikte bir adada yaşamaktadır. Bir işi, evi ve çok sevdiği karısı vardır. Ancak Truman dışında herkes bunun bir oyun olduğunu bilir. Truman'ın yaşamı gerçek sandığı bu stüdyolarda tam otuz yıldır, aralıksız olarak ve reklam vermeden bu yaşamı 24 saat boyunca canlı olarak televizyonda yayınlanmaktadır. Truman'ın annesi, babası ve eşi kısacası tüm ailesi de sahtedir. Çocukluğunda bile dış dünyanın olmadığı konusunda Truman ikna edilmeye çalışılmıştır. Okullarında kâşiflik gibi dış dünyanın görülmesine sebep olacak meslekleri özenmesine izin verilmemiştir. Bir gün sudan korkutulmaya çalıştırılmak için ve sahte babasının bu sahte hayatı sürdüremeyeceğini de söylediği için kayıkta babasının denizin dibinde boğulma sahnesi yaratılmıştır. Truman bu olanlardan hiç şüphelenmemiştir, ta ki babasını caddeden geçen insanlar arasında görünceye kadar... Gökteki set ışıklarından biri düşer, aktörler dil sürçmeleri yaşar, radyo yayını diye yapılan yayına polislerin telsiz konuşmaları karışır vs. Zaten sahte eşinin evlilik fotoğrafında bir yalan işareti yaptığını da gördüğünde tüm gerçekleri öğrenmeye başlamıştır. O zaman 30 yaşına girdiği bölümde dizinin yönetmenine direnmiş ve sonunda gerçek dünyaya ulaşmıştır” (Vikipedia, 2010). Nasıl kurtulmuştur bu ise şöyledir:

“Daha önce de, Truman, oraya geçici olarak gelen ikinci dereceden oyuncularından birine âşık olmuş, ancak kız apar topar setin dışına çıkarılmıştır. Olup bitenleri yavaş yavaş bir araya getirmeye başlayan Truman, işin içinde bir iş olduğunu anlar. Kendisine küçükken deniz korkusu aşılınmış olduğu halde bütün cesaretini toplayarak bir yelkenliye biner ve denize (deniz sandığı dev havuza) açılır. Yönetmen Cristof, onu durdurmak için denizde büyük bir fırtına oluşturur. Ancak Truman ölümden kurtulur ve gemisiyle yol almaya devam eder. Beri yandan, alınacak fazla yol da yoktur aslında. Bu yüzden, geminin burnu, üzeri gökyüzünü andıracak şekilde boyanmış olan set duvarına çarpar ve gemi karaya oturur. Truman büyük bir şaşkınlıkla duvara dokunur. O zaman Cristof'un sesini duyarız. Cristof onu setten çıkmaması için ikna etmeye çalışır. Ancak Truman karardır. Buradan çıkacak, gönlünü verdiği kıza koşacaktır. Ve çıkar... Ancak, nefesini tutmuş onu seyreden dış dünyadaki seyirciler,

“Truman Show”un yayını kesilir kesilmez, “başka kanalda ne olduğunu” sorarlar birbirlerine...”(Özkan, 2010, s,4).

Matematiksel problem çözme etkinliği

Bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde değerlendirmesini yapabilmek amacıyla, problem çözme etkinliği altında, matematiksel bir problemi çözme etkinliği uygulanmıştır. Matematik dersinde ders öğretmeni ve araştırmacı ile birlikte uygulanmıştır. Bu etkinlik, bir ders süresinde, 11. sınıf öğrencilerine uygulanmış, 27 kişi katılmış ve 9 kişi cevap vermiştir. Matematik öğretmeni öğrencilere sırasıyla iki soru sormuştur. Soruları matematik öğretmenimiz hazırlamıştır. Öncesinde soruların hazırlanmasına yardımcı olmak amacı ile matematik öğretmenimize sezgi ile ilgili gerekli bilgi araştırmacı tarafından verilmiştir. Bu sorular ve yapılan işlemler aşağıda verilmiştir.

Soru 1: Bir torbada 5 kırmızı, 4 sarı ve 3 mavi top bulunmaktadır. Ben her renkten top çekmek istiyorum. En az kaç top çekmeliyim ki her renkten top çekmiş olabilirim?

Sorunun çözümü: Güvercin yuvası ilkesi: Alman matematikçi Dirichlet’in ortaya koyduğu meşhur yöntemdir. Bu ilkeye göre çekilen top çeşitlerini yuvalar ve toplarıda güvercinler olarak düşünürsek (yuvaların kapasitelerine dikkat) en büyük yuvaya (sarı) 6 top, sonra ikinci büyük yuvaya (kırmızı) 5 top girer ve son yuvaya (beyaz) 1 topun girmesiyle istenilen seçim garantilenmiş olur.

Sonuç olarak: $6 + 5 + 1 = 12$ top çekilmelidir.

İlk soruda öğretmen hiçbir ipucu vermeden kimin çözeceğini merak ederek kısa bir süre verdi ve 2 kişinin soruyu çözdüğünü gördü. Daha sonra öğrencilere en kötü ihtimali düşünerek soruyu çözebilirsiniz, diyerek ipucu verdi. Sonrasında öğrencilerden daha fazla çözümler gelmeye başladı.

Matematik öğretmeni birinci sorunun arkasından ikinci soruyu da tahtaya yazdı ve çözmelerini istedi. Çünkü zihinlerinin antrenmanlı olduğunu söyleyerek ikinci soruyu daha kolay çözeceklerini ifade etti. Gerçekten de öyle oldu öğrenciler ikinci soruyu daha kolay çözdüler. Üstelik sınıfta soruyu çözen oranı arttı.

Soru 2: Banu 3 vagonlu bir tren için bilet satıyor. Bilet satışlarını kontrol ettiğinde 1. vagonunda 9, 2. vagonunda 7 koltuğun boş kaldığını görüyor. Banu 3 vagonundan da bilet satışını garantilemek için 21 bilet daha satması gerektiğini hesaplıyor. Buna göre başlangıçta toplam kaç koltuk boştur?

Sorunun çözümü: Bu sorunun çözümü için bir önceki sorunun çözümünde kullanılan yöntemin sezilmesi ile hareket ederek (sezgiler yaşanmış tecrübelerin bıraktığı miras gibi

düşünülebilir); vagonları güvercin, biletlerde güvercin olarak düşünülebiliriz. Kapasitesi en büyük olan iki yuvayı dolduracak güvercin sayısının 1 fazlasını yuvalara koyarsak her bir yuvada en az bir güvercin bulunmasını sağlamış oluruz.

Bu duruma göre;

Banu'nun elinde kalan bilet çeşitlerinden, sayısı en çok olan ikisinin toplamının 1 fazlası 22 olmalıdır.

Üçüncü vagona x tane boş koltuk bulunsun. Bu durumda;

$9 + x$, $7 + x$ ve $9 + 7$ ikili toplamalarında en büyük olanının 1 fazlası 22 olmalıdır. $9 + 7$ en büyük olsaydı sonuç; $9 + 7 + 1 = 17$ olurdu. Bu durumda en büyük toplam $9 + x$ olmalıdır.

$9 + x + 1 = 22$ ise $x = 12$ (3. vagondaki boş koltuk sayısı)

Toplam boş koltuk sayısı $9 + 7 + 12 = 28$ olur.

Edebiyat ve tarih üzerine kitap okuma etkinliği

Sezgiler, eğitimde dikkatli ve doğru kullanıldığında yararlı bir duruma dönüşebilir (Kaya, 2003, s.82). Bu nedenlerden dolayı bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde önemli olduğu görülmüştür. Eğitimde sezginin değerlendirilmesini yapabilmemiz için edebiyat ve tarih üzerine kitap okuma etkinliği kullanılmıştır. Kemal Tahir'in *Yorgun savaşçı* adlı kitabı öğrencilere okutulmuş ve öğrencilerin vermiş olduğu cevaplardan yola çıkarak sezgileri değerlendirilmiştir. Kitabın özeti aşağıda verilmiştir.

Yorgun savaşçı kitabının özeti

“Kemal Tahir'in bir romanı. Osmanlı Devleti'nin mütarekeyi imzalamasından 1920 ortalarında Milli Mücadele'nin güçlendiği döneme kadar geçen olayları bir Osmanlı yüzbaşı ve İttihat ve Terakki üyesi olan Yüzbaşı Cemil'in hikâyesi üzerinden anlatır. Cehennem Topçu Cemil, Yorgun Savacı'nın başkahramanıdır. İstanbul'a geldiğinden beri, bir türlü üzerinden atamadığı yorgunluğu sanki dinlendikçe çoğalan Cemil, bir yandan âşık olup evlendiği teyzekızı Neriman ile her şeyi bırakıp uzakta bir köyde yaşamayı isteyecek kadar bıkkın, diğer yandan Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'de savaşmayı isteyecek kadar da cesurdur” (wikipedia).

Yorgun savaşçı kitabını onuncu sınıf öğrencilerinden seksen kişinin okuması için öneride bulunuldu. Gönüllü olarak okumak isteyenlerin listesi oluşturuldu. Otuz günlük süre verildi. Sonuç olarak kitabı yirmi sekiz kişi okuyabilmiştir. Öğrencilerin cevapları aynı zaman diliminde e-posta yolu ile alınmıştır. Covid-19 salgını nedeni ile bütün dünyada pandemi dönemi yaşanmıştır. Ülkemizde bu virüsten dolayı okullarda yüzyüze eğitime ara verilmiş ve dersler online yoluyla yapılmıştır. Öğrenciler kitabı okuduktan sonra EBA üzerinden yapılan araştırmacının felsefe dersinde; gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, kitabın sorusu e-posta

yoluyla öğrencilere gönderilmiştir ve cevaplar e-posta yoluyla alınmıştır. EBA üzerinden yapılan bu ders yarım saattir. Kitap ile ilgili sorduğumuz soru aşağıda yer almaktadır.

Sevgili arkadaşlar öncelikle bu kitabı zahmet ve sabır gösterip okuduğunuz için sizlere çok teşekkür ederim. Cevaplarınızı yazarken samimi ve sorudan ne anlamışsanız onu yazmanızı istiyorum.

Soru:

Milli Mücadele döneminde yaşanmış tarihi olayları edebi bir dille anlatan “Kemal Tahir’in Yorgun Savaşçı” adlı tarihi romanı okudunuz. Bu kitabı okurken, bin bir çilelerle çekilen fedakârlıklar sonucunda üzerinde özgürce yaşadığınız ve nefes alıp verdiğiniz vatan hakkında, toplumunuz hakkında ve sizin olduğu kadar sizden sonraki çocuklarınızın geleceği hakkında bilincinizde, sezgilerinizde ve duygularınızda nasıl bir değişiklik yaptı?

Araştırmadaki öğretmen görüşleri

Nevşehir ili MEB’e bağlı fen lisesinde çalışan 14 öğretmenin görüşlerinden oluşmaktadır. Görüşler gönüllü olarak alınmıştır. Bazı öğretmenler araştırmaya katılmak istememiştir. Katılan 14 öğretmen görüşünün analizi ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Araştırma da müfredat programı ve kazanımların incelenmesi:

Milli Eğitim Bakanlığının 2009-2020 yılları arasında yayınlamış olduğu ortaöğretim dersi müfredat ve kazanımlarından oluşmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığının yayınlamış olduğu ortaöğretime ait bütün derslerin müfredat ve kazanımlarında sezgi konusunun yer alıp almadığı ile ilgili genel bir inceleme yapılmıştır ve sezginin bulunduğu dokümanlara yer verilmiştir.

Veri Analizi

Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde değerlendirilmesini yapabilmek için nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analiziyle verileri tanımlarız, verilerin içerisinde ki saklı bulunan gerçekler ortaya çıkarabiliriz. Bu analizde yapılmak istenen birbirine benzer veriler belli kavram ve temalar çerçevesiyle bir araya getirilerek okuyucunun anlayacağı gibi düzenlemek ve yorumlamaktır. Temel amaç topladığımız verilerdeki ilişkileri ve kavramları açıklayabilmektir. Özetlenen ve yorumlanan veriler daha derin bir işleme tabi tutulmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s.259). Araştırmamızda öğrencilerin, öğretmenlerin ve ortaöğretim dersi müfredat ve kazanımlara ait veriler derin bir işleme tabi tutularak, birbirine benzeyen veriler, belli kavramlar analiz edilerek yorumlara tabi tutulmuştur.

Araştırmacı Rolü

Nitel araştırmalarda araştırmacı, olayları veya olguları katılımcı bir tavır ile yakından izleyebilen kişi olmaktadır. Araştırmacının kendisi bilgi toplayan bir araç konumunda işlev görmektedir. Doğal durumları bilgi kaynakları olarak kullanır böylece bu durumları gözlemler, tanımlar ve yorumlamaya çalışır. Araştırmacı araştırmaya katılan kişilerle doğal ortamlarında doğrudan görüşmeler yapıp, benzer deneyimler yaşayarak verileri çözümlemeye çalışır (Aksoy & Altındağ, 2005, ss.4-13). Araştırmamızda araştırmacı olarak verileri doğal ortamlarında toplanıp analizler yansız bir şekilde yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmacı rolü olarak, araştırmacı öğretmenlik yaptığı okulda araştırmasını yapmıştır. Böylece öğrencileri yakından tanıyor olması araştırmada toplanan verilerin güvenilirliği açısından önem teşkil etmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda araştırmanın niteliğini artırmak, geçerlilik ve güvenilirliğin geliştirilmesi için kullanılan bazı stratejiler vardır (Yıldırım & Şimşek, 2013, ss.299-302). Bu stratejiler aşağıda belirtilmiş ve araştırma ile ilişkilendirilerek yazılmıştır.

Çeşitleme stratejisi, farklı yöntemler ile (gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi) elde edilen verilerin birbirini teyit amacı ile kullanılması araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini artırır. Buna göre bu araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı yöntemler kullanılarak elde edilen verilerin birbirini teyit etmesi yapılmıştır.

Uzun süreli etkileşim, araştırmacı veri kaynakları ile uzun süreli etkileşim içinde olmalıdır. Böylece veri kaynakları üzerinde etki edeceği kendi varlığından ve öznel yargılarından kaynaklanacak etkiyi anlayabilir. Buna göre araştırmamda uzun süreli veri toplayabilme imkânı olmuştur. Çünkü araştırmacı olarak çalıştığım okulda araştırmaya katılan öğrenciler ile uzun süreli etkileşimde bulunma imkânı olmuştur.

Uzman incelemesi, nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmış araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip kişilerden yapılan araştırmayı çeşitli boyutları ile incelenmesinin istenmesi inandırıcılık konusunda alınabilecek önlemlerden birisidir. Bu bağlamda araştırmamızda nitel araştırma yöntemleri konusunda uzman ve araştırma konusu ile ilgili kişilerden görüşmeler yapılmıştır.

Derinlik odaklı veri toplama, araştırmacı elde ettiği verileri, sonuçları birbiri ile sürekli olarak karşılaştıracak yorumlayarak ve kavramsallaşarak araştırmaya katılanların bile farkında olmadığı bazı örüntüleri ortaya çıkarmalıdır. Buna göre araştırmacı olarak toplanan verilerin ve yapılan analizler karşılaştırılarak nesnel bir bakış açısı ile yorumlanmaya çalışılmıştır.

Katılımcı teyidi ya da katılımcı doğrulaması, araştırmada elde edilen verilerin ve araştırmacının ulaştığı sonuçların ve yorumların katılımcılar ile teyit edilmesinde yarar vardır. Bu amaçla analiz sürecinin sonucunda ortaya çıkan veriler öğrenciler ile paylaşılmış ve doğrulaması yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde yapılan etkinlikler, öğretmen görüşleri ve MEB müfredat ve kazanımlar ile ilgili toplanan verilerin analizi, değerlendirmesi yapılarak tartışılmıştır.

Resim Yorumlama-Tartışma Etkinliği

Bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde değerlendirmesi tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak sezgi türlerinin eğitim öğretim ortamlarında durumunu değerlendirmek amaçlanmaktadır. Eğitim öğretim ortamlarında öğrenciler karşılaştıkları problemlere dayalı sorularda sezgilerini kullanabiliyor mu? Hayvanlara şiddet uygulanması bir problem olarak görülmüş ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde bu konu bir etkinlik olarak işlenmiştir. Bu etkinliği yöntem bölümünde de yazdığımız gibi Nevşehir Fen Lisesinde okuyan 10. Sınıf öğrencilerinden bir sınıfa, toplamda 27 kişiye uygulanmıştır. Probleme dayalı soru öğrencilere sorulmadan önce sınıfın etkileşimli tahtasında yani bilgisayar ekranına hayvanlara insanlar tarafından uygulanan şiddet ile ilgili iki resim gösterilmiştir. Görsel aşağıda verilmiştir. Öğrencilerden bu resmi incelemeleri istendi ve sorular yöneltildi. Ders karşılıklı tartışma, görüş bildirme şeklinde işlenmiştir. Fikirlerini ifade eden öğrencilerin görüşleri araştırmacı tarafından yazılmıştır. Öğrencilere iki tane soru sorulmuştur. Bu sorular, cevapları ve değerlendirmeleri aşağıda yer almaktadır.

Soru 1: Sizce insanlar hayvanlara neden şiddet uygulamaktadır? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir, ifade edebilir misiniz?

Öğrencilerin verdiği cevaplar:

K1: “Şiddeti uygulayan insanların duygu ve vicdanları gelişmemiştir. Bu duygulardan eksik kişiler şiddet uygular bence.”

E1: “İnsanlar kendi egolarını tatmin etmek için şiddet uygulamışlardır.”

K2: “Şiddet uygulayan bu kişiler, nefretlerini ve öfkelerini insanlardan çıkaramadığı için hayvanlardan çıkarmaktadır.”

Soru 2: Hayvanlara yapılan bu şiddeti nasıl önleriz, bu konudaki çözüm önerileriniz nelerdir?

Öğrencilerin verdiği cevaplar:

E2: “Para cezası yerine ibreti âlem yapmalı ki bir daha aynı şeyi yani şiddeti uygulamassın. Kişinin kendisine aynı işkenceyi uygulayalım.”

K3: “Bu durumdaki insanlar yani hayvana şiddet uygulayanlar tespit edilip, araştırılıp tedavi uygulamalıyız. Neden şiddet uyguladıklarına dair araştırma yapılmalı ki çözüm bulunsun.”

K4: “Aynısını o insanlara uygulayalım, bizde onlara şiddet uygulayalım.”

K5: “İnsanlarımıza çocukluktan itibaren doğru eğitim vermeliyiz. Eğitim matematik değildir. Okullarımızda ahlaki olarak doğru eğitim verilmiyor, yetersiz bence.”

K6: “Hayvanlara şiddet uygulayanlara gerekli cezanın verilmesi gerekiyor. Fakat ülkemizde yasaların yaptırımını pek yok diye düşünüyorum”.

Değerlendirme: Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda şunu söyleyebiliriz, öğrenciler hayvanlara şiddet uygulanmayacağını farkındalar ve böyle bir bilincin onlarda oluşmuş olduğu görülmektedir. Sezgici ahlak, gerekli kavrayışa sahip herkesin doğru ahlaksal değerlere, ahlaki genellemelere sahip olduğunu ve bu değerlerin tüm mümkün dünyalar için doğru olduğunun anlaşılabileceğini savunan görüştür. Ayrıca sezgici ahlak insanda düşünme, dil ve eylemin akıldan ziyade sezgilere dayandığı için bilimsel deney ve önermeler gibi rasyonelleştirilemeyeceğini ifade eder. Sezgi ahlakında bazı temel doğruların ve değerlerin doğru olduğunu sezgiyle bilinebileceğini iddia eder (Cevizci, 1999, s. 770). Öğrenci cevaplarında örneğin, K1'nin ifadesinde “şiddeti uygulayan insanların duygu ve vicdanları gelişmemiştir.” Şiddet, duygu ve vicdan eksikliği olarak görülmüştür. Diğer verilen cevaplarda şiddeti uygulayan insanların ahlaki değerlerden yoksun olduğunu ve sorunlu insanlar olduklarını belirtmişlerdir. Bunlar ise; E1, “insanlar kendi egolarını tatmin etmek için şiddet uygulamışlardır.” K2, “şiddet uygulayan bu kişiler, nefretlerini ve öfkelerini insanlardan çıkaramadığı için hayvanlardan çıkarmaktadır.” İfadelerinde hayvanlara şiddet uygulayanların öfke ve kızgınlıklarını hayvanlara yönelttiğini ifade ederek, onların içlerindeki duygusal olarak öfke ve kızgınlıkları görmüşlerdir. Bu duyguların hayvana verdiği acıyı da hissetmişlerdir. Kimileri de çözümü doğru ahlaki eğitimde ve şiddetin kökenini araştırmakta bulurken, bazıları da yasalarla cezalandırılсын görüşündedir. Şöyle ki, E2, “ibreti âlem yapmalı ki bir daha aynı şeyi yani şiddeti uygulamasın.” K3, “şiddet uygulayanlar tespit edilip, araştırılıp tedavi uygulansın.” K5, “çocukluktan itibaren doğru eğitim vermeliyiz. Eğitim matematik değildir. Okullarımızda ahlaki olarak doğru eğitim verilmiyor, yetersiz bence.” K6, “hayvanlara şiddet uygulayanlara gerekli cezanın verilmesi gerekiyor. Fakat ülkemizde yasaların yaptırımını pek yok diye düşünüyorum.” Şiddete karşı hassasiyet göstermişler, bunu sezgisel olarak hissetmişlerdir ve ahlaki değerlerine ters düşmüştür. Çünkü bir sezgi türü olarak psikolojik sezgi bireyin psikolojik ve deneysel manada yaşamakta olduğu ruhsal olayların kendisi tarafından tanımlanmasıdır (Topçu, 2015, s.65). Öğrenciler izlemiş oldukları hayvanlara şiddet ile ilgi resimde şiddet olgusunu ruhsal manada hissetmişler ve sezgisel olarak bunun yanlış olduğunun farkına varmışlardır. İnsanın kendini idrak etmesi, kendi kendisini bilmesi gibi doğrudan bir sezgisi vardır.

Bu yargılara öncesinden var olan bilgi birikimleri sayesinde ulaşmaktadırlar. Buna göre her insanda neyin yanlış neyin doğru olduğunu bildiren bir ahlak duygusu vardır. Öğrencilerde hayvana şiddetin yanlış olduğunu biliyor ve karşı çıkmaktadırlar. Bunu sezgileriyle bilmektedirler. Çünkü ahlaki konulardaki akıl yürütmelerimizin bizi doğruya götürmeleri sezgilerimiz ile ilgilidir. Ahlakı sezgi ile ilişkilendiren savunan çağdaş İngiliz filozof G. E. Moore'ye göre, ‘iyi’ kavramı deney ile çözümlenemez ve tanımlanamaz. ‘İyi’

kavramı duyularla belirlenemeyen, ahlaki sezgi ile bilinebilen bir özellik taşır. Ona göre sezgi ahlaki bir ilkenin doğru veya yanlış olduğunu anlamam için bir ölçüdür ve mantıksal akıl yürütmeden ziyade doğrudan bir kavrayıştır (Akt., Saltuklu, 2019, s.204-205).

Öğrencilerdeki bilgi birikimlerini anlamak için, lise, 9, 10, 11 ve 12. sınıfların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında hayvanlara şiddet ile ilgi konu ve etkinliklerin olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre, sadece 11. sınıfın Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabında hayvanlara merhamet ile ilgili şu bulgulara ulaşılmıştır.

“...Hz. Muhammed (s.a.v.), hayvanlara iyi davranılmasını emreder, onlara eziyet edenleri uyarırdı...”. “... Hayvanlara merhametli davranmak, çevreyi korumak ve yeşillendirmek,...”. “... İslamiyet; ...adalete önem vermeyi, hayvanlara merhamet göstermeyi, doğayı korumayı emretmiştir”. “...Sadece insanlara değil, hayvanlara ve doğaya karşı da sorumlulukları olduğunu aklından çıkarmamalıdır” (Pınarbaşı & Özdemir, 2019, ss.57-90-107-113).

Bu pasajlardan yola çıkarak öğrencilerde hayvanlara merhamet göstermeyle ilgili sezgilerinde bilgi birikimlerinin oluşabileceği söylenebilir. Eğitimde ahlaki sezgileri hazır bulan eğitimci bu duyguyu zenginleştirmesi ahlaki değerlerle bezemesi ve geliştirmesi gerekir. Fakat hayvanlara şiddet konulu bir görsele rastlanmamış olduğu gibi diğer üç sınıfın kitabında bu konuların hiç yer almadığı görülmüştür. Oysaki müfredatta böyle bir konu yazılı ve görsel yer alırsa öğrenciler önceden uyuyan sezgilerini uyandırarak ahlaki değerlerini de geliştirebilirler. Bunların yanında öğrencilerden imkânları ölçüsünde bir hayvan beslemeleri, kuş, kedi ve köpek evleri yapmaları önerilebilir. Saltuklu’ya göre modern dünyamızda tabiat ötelenerek yaşanmaktadır. Zarafet ve sanattan uzak bina, sokak ve caddeler insanı yapaylaştırmaktadır. Tabiatla iç içe ve onunla barış halinde yaşamak kaliteli bir hayattır. “Başta belediyelerimiz, valilik, müftülük, üniversite, askeriye, orman işletmeleri, sivil dernekler gibi kurum ve kuruluşlar kentimizin ve ülkemizin kuş evleri eksikliğini fark ederek üzerine düşeni yapmalıdır.” Hayvanları sevgiyle besleyen çocuklarımızda hayvan düşmanlığı gelişmez. “Hayvanı, bitkiyi seven insanı da sever” (Saltuklu, 2013, s.1). Böylece istenilen davranışı zorlanmadan ve bilinç düzeyine çıkararak hayvanlara eziyet etmemeyi öğrenebilirler diyebiliriz.

Ayrıca lise; 9, 10, 11 ve 12. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında sezgi kavramı incelenmiştir. Buna göre; 9, 11 ve 12. sınıflar da bulguya rastlanmıştır ve aşağıda bu bulgular verilmiştir.

Milli eğitim bakanlığının 9. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan sezgi kavramı aşağıda gösterilmiştir:

“...Bilgiyi ve bilgisinin kaynağını sorgular. Bilginin kaynağını bazen akılda bazen deneyde bazen de *sezgide* bulur. ...felsefe alanında bilginin kaynağı

genel olarak; akıl, duyular, deney, gözlem ve *sezgidir*". (Bektaş, Pesen, Özyurt & Özüdoğru, 2019, s.19).

Yukarıda ki metinde felsefenin bir disiplini olan bilgi felsefesinde yer alan doğru bilginin kaynağı nedir? Sorusuna verilen cevapların yer aldığı görülür. Sezgiyi insanlar doğru bilgiye ulaşmak için bir yol olarak görmektedirler.

"...Bunun yanında herkes için bağlayıcılığı olmayan *sezgi*, rüya, keşif ve ilham gibi öznel bilgi kaynakları da vardır. ...Rüya, ilham veya *sezgi* yoluyla hakikati keşfettiğini söyleyen kimse peygamber değilse hatadan korunmuş olamaz. ...İslami bilgi anlayışında *sezgi*, rüya, keşif ve ilham genel geçerliliği olmayan, kişiye özel bilgi kaynaklarıdır" (Bektaş vd., 2019, s.143).

Diğer taraftan bu pasajda ise sezgi genel geçerliliği olmayan öznel bir bilgi kaynağı olarak ele alınmıştır. Burada peygamberlerin ilham, sezgi ve rüya gibi öznel bilgilerini geçerli saydığı görülmektedir. Oysaki sezgi felsefeye göre genel geçerliliği olmayan rüya, keşif ve ilham gibi bir bilgi kaynağı değildir Çünkü sezgi, deneyim ve tecrübelerin sonucunda düşünmede oluşan bilgi birikimlerinin sonucu olan ani kavrayıştır. Zira Descartes "Aklın yönetimi için kurallar" adlı eserinde sezgi için şöyle demektedir; "Sezgi, sağlıklı ve dikkatli bir zihnin açık algısıdır; yalnızca aklın ışığından doğmuştur" (Descartes, 2004, 3. Kural, s.8). İfadesinde sezginin duyular ve aklın ışığında yürüdüğünü ifade eder. Buradaki metinde geçen sezgi kavramı bizim anladığımız yani, öğrencide gelişmesini istediğimiz aklın ve deneyin ışığında olan bir sezgi değildir.

"*Sezgi* (hads): Bir işin veya olayın sonucunu tahmin etme, ölçüp biçme; doğruluğundan emin olmadığı beyanlarda bulunma; hızlı ilerleyiş, çabuk kavrayış" (sözlük bölümünde yer almaktadır) (Bektaş vd., 2019, s.143).

Yukarıdaki pasajda ise sezginin tanımlandığı görülmektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi kitabının sözlük bölümünde yer almaktadır.

Milli eğitim bakanlığının 11. Sınıf ders kitabında konu ve ünitelerin de sezgiye rastlanmamıştır. Sezginin, sözlük kısmında "basiret" sözlüğünün tanımı içinde yer aldığı görülmüştür. Bu pasaj aşağıda verilmiştir.

"Basiret: 1. Görme, idrak etme, kavrama, bir şeyin iç yüzünü bilme, *sezgi*, gerçeği kavrama, akıl, zekâ, bilinç, duyarlılık..." (Pınarbaşı & Özdemir, 2019, s. 145).

Milli eğitim bakanlığının 12. sınıf ders kitabında konu ve ünitelerinde sezgiye rastlanmamıştır. Kitabın sözlük kısmındaki "irfan" sözlüğünün tanımı ve yoga kavramının içinde olduğu görülmüştür. Bu pasaja da aşağıda yer verilmiştir.

"İrfan: Arapça "bilmek" demektir. *Sezgi*, tecrübe ve manevi yolla elde edilen bilgi..." Yoga; beden ile ruh, hareket ile zihin, his ile *sezgi* arasındaki ahengi sağlayarak ezeliye, kâinatın değişmez özüne ulaşmaya ve tabiatüstü güçlerle

temas kurmaya çalıştığına inanılır” (Yılmaz, Doğan, Özkan, & Öztürk, 2019, ss.71-130).

9., 11. ve 12. sınıf ders kitaplarını değerlendirdiğimizde;

Öğrencilerimizi irfan ve basiret sahibi yapmamız için sezginin gücünü keşfetmemiz gerekir. Ancak gerek Hint uygarlığında yoga, İslam uygarlığında ilham, rüya, keşif kullanılmaktadır. Bizim burada anladığımız bu kavramlar sezgi değildir. Sezgi bilgi temelli, derin tecrübe, ölçüp biçme, deneylerden sonra oluşan hızlı ve çabuk kavrama ile bilgi çıkarımıdır. Fakat öğrencilerimizin sezgilerini geliştirmek için Din kültürü ve Ahlak Bİlgisi kitaplarında sezgi ile ilgili gerekli bilgi yer almamaktadır.

Film İzleme Etkinliği

Diğer bir etkinlik olan film izleme etkinliğinin bulgularına ise şöyledir.

Film: Truman Show

Filmin konusu:

“Truman Burbank, kartpostalları aratmayacak güzellikte bir adada yaşamaktadır. Bir işi, evi ve çok sevdiği karısı vardır. Ancak Truman dışında herkes bunun bir oyun olduğunu bilir. Truman'ın yaşamı gerçek sandığı bu stüdyolarda tam otuz yıldır, aralıksız olarak ve reklam vermeden bu yaşamı 24 saat boyunca canlı olarak televizyonda yayınlanmaktadır. Truman'ın annesi, babası ve eşi kısacası tüm ailesi de sahtedir. Çocukluğunda bile dış dünyanın olmadığı Truman'a ikna edilmeye çalışılmıştır. Okullarında kâşiflik gibi dış dünyanın görülmesine sebep olacak meslekleri özenmesine izin verilmemiştir. Bir gün sudan korkutulmaya çalıştırılmak için ve sahte babasının bu sahte hayatı sürdürmeyeceğini söylediği için kayıkta babasının denizin dibinde boğulma sahnesini yaratılmıştır. Lise yıllarında karşılaştığı bir kıza âşık olmuştur, ama bütün oyuncular tarafından bu kızdan ayrılmasını istemiştir. Kızın sahte adı Lauren'dir ama kızın sahte babası tarafından söylenti Fiji Adaları'na kaçıp diziden alındığında gerçek adının Sylvia ve bütün bunların bir düzmece olduğunu anlatmıştır. Truman bu ana kadar hiç şüphelenmemiştir, ta ki babasını caddeden geçen insanlar arasında görünceye kadar... Gökteki set ışıklarından biri düşer, aktörler dil sürçmeleri yaşar, radyo yayını diye yapılan yayına polislerin telsiz konuşmaları karışır vs. Zaten sahte eşinin evlilik fotoğrafında bir yalan işareti yaptığını da gördüğünde tüm gerçekleri öğrenmeye başlamıştır. O zaman 30 yaşına girdiği bölümde dizinin yönetmenine direnmiş ve sonunda gerçek dünyaya ulaşmıştır” (Vikipedia, 2010). Nasıl kurtulmuştur bu ise şöyledir:

“Daha önce de, Truman, oraya geçici olarak gelen ikinci dereceden oyuncularından birine âşık olmuş, ancak kız apar topar setin dışına çıkarılmıştır. Olup bitenleri yavaş yavaş bir araya getirmeye başlayan Truman, işin içinde bir iş olduğunu anlar. Kendisine küçükken deniz korkusu aşılanmış olduğu halde bütün cesaretini toplayarak bir yelkenliye biner ve denize (deniz sandığı dev havuza) açılır. Yönetmen Cristof, onu durdurmak için denizde büyük bir fırtına oluşturur. Ancak Truman ölümden kurtulur ve gemisiyle yol almaya devam eder. Beri yandan, alınacak fazla yol da yoktur aslında. Bu yüzden, geminin

burnu, üzeri gökyüzünü andıracak şekilde boyanmış olan set duvarına çarpar ve gemi karaya oturur. Truman büyük bir şaşkınlıkla duvara dokunur. O zaman Cristof'un sesini duyarız. Cristof onu setten çıkmaması için ikna etmeye çalışır. Ancak Truman kararlıdır. Buradan çıkacak, gönlünü verdiği kıza koşacaktır. Ve çıkar... Ancak, nefesini tutmuş onu seyreden dış dünyadaki seyirciler, "Truman Show"un yayını kesilir kesilmez, "başka kanalda ne olduğunu" sorarlar birbirlerine..."(Özkan, 2010, s,4).

Bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde değerlendirmesini yapabilmek amacıyla, film izletme etkinliği uygulanmıştır. Öğrencilere Truman Show adlı film felsefe dersinde izletilmiştir. Bu etkinlik 10. Sınıf felsefe ders kitabında "felsefenin birey ve toplum hayatındaki etkilerini tartışmak" konusu içerisinde, etkinlikler içerisinde alınmıştır (Erkan & Albayrak, 2019, s.41). Bu filmi yöntem bölümünde de yazdığımız gibi Nevşehir Fen Lisesi 10. Sınıf öğrencilerine, iki sınıfa uygulanmıştır. Toplam da 49 öğrenciye filmi izlettik. Öğrenci cevapları içerisinde, farklı olan cevaplardan on yedi tanesi değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Film sonrası öğrencilere iki soru sorduk ve cevaplarını değerlendirmeye çalıştık. Bu değerlendirmeye aşağıda yer verilmiştir.

Sezgiye iç görüş diyen Necati Öner'e göre üç çeşit sezgiden biri aklın sezgisidir. Bu iç görüş türleri; duyuların, aklın ve metafiziğin sezgisidir. Duyu organlarımızla renkleri, şekilleri ve sesleri doğrudan doğruya kavramamızı sağlayan duyuların iç görüşüdür. İlişkileri doğrudan kavramamızı sağlayan aklın iç görüşüdür. Örneğin üçgenin kare olmadığını bilmemiz, benzerlikler, ayrılıklar, aksiyomlar ve bütünün parçadan büyük olduğunu doğrudan bilmemiz aklı iç görüşün gücüdür. Yine genel kavramları yani tümeleri bilmemizde aklı iç görüşe örnektir. Hüküm vermede iç görüşün alakası vardır. Akıl yürütme de önermelerden sonuca geçerken hüküm veren aklın iç görüşü rol almaktadır (Öner, 2018, s.23). İbn Sina da sezgisel bilgi, deneye dayalı bilgi yani deney ve gözleme dayanan tecrübî bir bilgidir ve rasyonel bir süreç ile elde edilir. Sezgi objektif bir hüküm ile sübjektif bir şekilde elde edilir. Objektif olan duyu verileri insan aklında sezgisel olarak ortaya çıkar. Sezgisel bilgi akıl yoluyla sonradan kazanılmış çıkarıma dayalı bilgilerdir. Zihnin bellekte bulunan anlamlar üzerinden hareketle bilinmeyen hızlı bir şekilde bulması demektir. Fakat zihin bellekte bulunan anlamlardan hareketle her zaman problemleri doğru çözemeyebilir. İbn Sînâ bilgi teorisin de bir konu hakkında hiçbir şey bilmeden sezgiyle bilmek diye bir şey olmamaktadır. Sezgisel bilgi bir kıyaslama sonucu oluşan orta terimdir. "Orta terim, her hangi bir kıyasta her iki öncülde de ortak olarak bulunan ve kıyastan sonuç çıkarmaya neden olan terimdir" (Haklı, 2007, ss.43-44). Yaşam içerisinde, düşünmenin birçok işlevinde sezgi ile akıl yürütme birbirini tamamlar ve kaynaşır. Sezgi akıl yürütmeden önce gelerek onu hazırlar. İcatlar, keşifler sezgiyle yapılır. Fakat akıl yürütme ile ispat olunur. Sezgi tündengelim ve tümevarımda da hareket noktası görevi görür. "Düşünce daima ya bir sezgi ile veya bir akıl yürütme ile işe başlar. Açıkçası

sezgi düşünceye temel teşkil eder” (Köz, 2005, s.39). Descartes’e göre akıl yetimiz yanılgıya uğrama korkusu duymadan bilgiye erişebilir. Bu yol sezgi ve tümdengelimdir. *Aklın yönetimi için kurallar* adlı eserinde sezgiyi şöyle ifade eder (Descartes, 2004)

“Sezgi, sağlıklı ve dikkatli bir zihnin açık algısıdır; yalnızca aklın ışığından doğmuştur ve başarısız olunması mümkün olmayan tümdengelimden bile daha basit olduğu için daha güvenilir. Bu nedenledir ki herkes sezgisel olarak, var olduğunu düşündüğünü, bir üçgenin en fazla üç çizgiden oluştuğunu, yuvarlak bir cismin sadece bir yüzeye sahip olduğunu ve basit şeylere dikkat etmeye tenezzül etmediği için genel anlamda sandığından çok daha başka şeyleri görebilir” (3. Kural, s.8).

Descartes’e göre zihinde kendini birden bire gösteren sezgi, kesin, basit ve apaçık bir ilkedir. Dikkatli zihnin hiçbir şüpheye düşmeden açık seçik bir anlık kavrayışıdır. Sezgi aklın ışığından doğmaktadır. Kant da ise sezgi duyular ile gelmektedir.

Kant’ta sezgi bilgi sürecinin hem başlangıç, hem de varış noktasıdır. Nesneler bize duyarlılık yani duyularımız aracılığı ile verilir; sezgiler bize duyarlılıktan gelir. Fakat bu nesneleri düşünen anlıktır ve kavramlar anlıktan doğar. Anlık duyudan ve istençten ayrı olarak var olan bilme yetisidir (Bozkurt, 1998, s.40). Kant, duyular ile akıl arasındaki sınırı bilgi tahlilinde ortaya koymuştur. Duyular, izlenimleri veya verileri alır ve onları apriori formlar olan zaman ve mekândan geçirir onları düzenler ve sezgi haline getirir. Akıl ise sezgileri bir araya getirir, akıl yürütür ve hüküm vermektedir (Öktem, 2000, s.171). Kant’a göre, sezgi duyulara aittir fakat duyulardan gelmez. Bütün bilgiler sezgi ve kategoriler sayesinde meydana gelir. Zihne ait olan a priori (deneyden önce verili olan) kategorilerdir. Sezgi a priori form değildir. Kant bu süreçte zaman ve mekân diye iki ilkeyi kabul eder. Zaman ve mekân bütün duyumların imkânını sağlayan saf sezgidir. Bu saf sezgi de tamamen duyulur şeylere aittir (Köz, 2005, s.26).

Film de, elbette uzun yıllar gerçeklerin üzeri örtülerek yaşatılan insan, sonunda “akıl yürütme ve sezgi gücüyle” bu örtüyü kaldırmıştır. Biz de bu anlayışla öğrencilerimizden “akıl yürütme ve sezgi gücünü” kullanarak iki soruyu cevaplarını istedik.

1- İzlediğiniz filmde neyi sezinlediniz? Siz de nasıl bir iç görü oluştu?

2-Filmde başkarakter siz olsaydınız yaşanan bu problemi nasıl çözerdiniz?

Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplar içerisinde farklı olanlar seçilmeye çalışılmıştır. Bunlar ise aşağıdadır.

K1:

1) Hayatta çoğu şeyin kurmaca olduğunu ve bizim de bu kurmacanın içinde yaşadığımızı gördüm. Gerçek sandığımız şeylerin aslında bir sahtelikten ibaret

olduğunu gördüm. Mesela televizyon vb. iletişim araçlarında olan şeyler aslını yansıtmadan sunuluyor ve bizde buna inanıyoruz.

- 2) Ben bu kurmacayı sezgilerimle anlardım. Bir anda olup biten garip olaylar gerçek hayatta bu şekilde olmadığından, insanların bana yalan söylediğini ve yaşadığım bu hayatın bir senaryodan oluştuğunu anlardım. Çıkmak için ise önce bana yalan söyleyen ailem, arkadaşlarıma öfkemi belirtip bu dünyadan çıkmak için bir kapı açardım. O kapıyı bulduğum an arkama bakmadan çıkardım.

Değerlendirme: Şüphe eğitimde önemli bir öğretim metodudur. Filim K1 öğrencimizde şüphe doğurmuştur. “Bu kurmacayı sezgilerimle anlardım, çıkmak için bir kapı açardım”, demektedir. Hem sezgi gücünü hem de mantığını kullanabileceğini ifade etmektedir.

K2:

- 1) Hayatta bazı şeyler, gerçek dışı olsa bile, gerçek kadar etkili ve anlaşılması zordur. Bu gerçek gibi olan dünyanın bize koyduğu duvarları yıkmak, gerçeği anlamak zordur. Ben bu filmde insanların her şeyi kurgulamış olması başroldeki insanın hiçbir sorunla karşılaşmaması bile karaktere gerçek dünya kadar tat vermedi. Yani her şey hayallerimizdeki kadar mükemmel olsaydı bile gerçeğe, kandırılmaya, üzülmeye, acı çekmeye ihtiyacımız vardır.
- 2) İnsanların bir oyun içinde olduğu çok belliydi, devamlı insanların benim üzerimde olmasından dünyanın benim etrafımda dönmesinden bunların gerçek dışı olduğunu anlardım. Ve bunları yapanları Truman gibi şaşırtmaya çalışırdım ve oradan kaçmak için elimden geleni yapardım. Çünkü her şeyin çok güzel olması ama insanların yalancı ve ikiyüzlü olmasından bıkırdım.

Değerlendirme: Gerçeklerin üzeri örtülerek sanılı gerçeklerle yaşamının aldatmaca olduğunun sonunda sezildiği ifade ediliyor. Kaçmak için akıl yürütme ve sezgilerini kullanabileceği belirtiliyor.

E1:

- 1) Hayatımız bir oyun ve o oyunun ana oyuncusu biziz. Hayatımız elimizde olmayan bir şekilde dış etkenlere bağlı. Kendimizi kısıtlamalar olmadan yönlendiremiyoruz. Hep belli koşullar altında bazı seçimler yapmaya zorlanıp yönlendiriliyoruz.
- 2) Bu problem gerçek hayatta da var ancak bir çıkış kapısı yok.

Değerlendirme: Eğitimde insanının özgürlüğü sorununu gündeme getirmektedir. İnsan davranışlarında özgür müdür? Sorunu sezilmiştir. Yaşamın başkaları tarafından belirlendiğini

örneğin toplum bizleri kısıtlar ve bizlere yön verir. Seçimlerinin kendisine ait olmadığını sezmiştir ve bu akıl yürütmesi ile de çıkış kapısının olmadığını ifade etmiştir.

K3:

- 1) Hayatımda her gün olan kuralları, her gün yapmam gereken işleri ya da hayatımda şimdiye kadar yaptığım tüm eylemleri aslında hiç düşünmeden yaptığımı, olduğu gibi kabullendiğimi anladım. Dünyanın bir görüntüden çok daha fazlası olduğunu düşündüm. Hayatın yaşamın hergün yaptığımız işlerden daha derin bir anlamı olduğu, daha doğrusu bu hayatımın gerçek anlamının sadece benim düşüncelerimden oluştuğudur. Tüm dünyanın sadece benim etrafımda dönmediği yedi milyar insan tarafından çok daha farklı yaşandığı ve dünyamız dışında çok daha fazla dünyaların olduğunu anladım.
- 2) Aynısını yapardım. Ama başkarakterden çok daha önce fark edeceğime eminim.

Değerlendirme: Eğitimde sorgulama yapmak öğrencilerin sezgilerini geliştirebilir. Felsefe dersinin gereği olarak da bu doğrultuda öğrencilerin hayatlarını sorgulamaları sağlanmıştır. Sokrates'in dediği gibi “sorgulanmamış bir hayat, yaşanmaya değer” (Erkan, Albayrak, 2019, s.14). K3 ise filmdeki sanal gerçeklikten yola çıkarak şimdiye kadar hayatı olduğu gibi hiç düşünmeden yaşadığını fark ederek hayatı sorgulamıştır. Doğruyu bulmaya çalışması sezgiseldir. Hayatın daha derin bir anlamı olduğunu sezinlemiştir. Eğitimde, ezbere dayalı, toplumsal değer ve yargıları içeren, soyut bilgiyi kapsayan sorulardan ziyade sorgulayıcı sorulara yer verilmelidir.

E2:

- 1) Her şeyin yalan sadece bir kişinin gerçek olduğu bir dünyada yaşamak fazlasıyla yalanı ve üzüntüyü hissettirirdi.
- 2) İçerisinde bulunduğum durumu az da olsa fark ettikten sonra çevremdeki her şeyi ve herkesi sorgulayıp sonucunda çözüme ulaşmaya çalışırdım.

Değerlendirme: Akıl sezgileri bir araya getirir, akıl yürütür ve hüküm verir. E2 de her şeyin yalan bir kişinin gerçek olduğunu görmüş ve bunun üzücü olduğunu sezmiştir. Çevresindeki verilerden yola çıkarak olayı çözümleyebileceği hükmünü vermiştir, akıl yürütmüştür.

E3:

- 1) Filmde Truman git gide ortada olan yapaylığı fark etmeye başlıyor. Bu yüzden güven duygusu zedeleniyor. Bu filmi izledikten sonra kafamda oluşan düşünce

tatlı yalanların içinde yaşamaktansa zor ama gerçek dostların olduğu bir dünyada yaşamak daha iyidir.

- 2) Kahraman ben olsaydım aynı Truman gibi etrafımdaki olayların bir rutin olduğunu fark eder ve bir yalanın içinde yaşadığımı anlardım. Çıkış yolunu bulmak için de sürekli uğraşırdım.

Değerlendirme: Yalan ile gerçeği ayırma, analiz etme, sorgulama. Tatlı yalanların içinde yaşamaktansa zor ama gerçek dostların olduğu bir dünyada yaşamak daha iyi olacağını sezmiştir. Öğrencinin akıl ve mantık yürüttüğü görülmektedir.

K4:

- 1) Simülasyon teorisine zaten inanan birisiyim. Sezinlediğim şeyi tek kelimeyle bile açıklayabilirim. Gerçekler simülasyonda yaşıyor olduğumuz gerçeği. Tabi bu filmde biraz daha farklıdır. Bunun dışında filmde çıkardığım sonuçlar ve duygularına gelecek olursak; kendimiz dışında diğer hiçbir şeye, hiç kimseye güvenmememiz gerekir. Çevremizdeki insanlara, yaratıcımıza bile... Güvenebileceğimiz tek şey kendi aklımız, gördüklerimiz, sezdiklerimizdir.

Başkarakter için üzuldüm. Ayrıca hiç kimse “yapay gerçeklik” de yaşamak istemez. Daha da önemlisi “herkesin gözü önünde” mahremiyet, özel hayatın gizliliği yok. Bu da hem üzücü hem de sinirlendirici. Başrolün yerinde olsaydım öfkeden delirebilirdim.

- 2) Ben Truman kadar dikkatsiz olduğumu düşünmüyorum ve çok daha sorgulayıcı olduğumu düşünüyorum. Yani fark ederdim durumu. Özellikle de kızın açıkça söylemesinden sonra sınırları zorladım.

Değerlendirme: Öğrencimiz, gerçeği kendince sezinlemiş, aklına ve sezgilerine güvenebileceğini ifade etmiştir.

K5:

- 1) İzlediğimiz filmde insanlar sürekli rol yapıyor. Bir süre sonra başkarakter bunu sezdi ve çıkış yolu aramaya başladı. Hayatı tamamen kurguydu ve çıkış kapısını bulduğunda yapımcı ona gitmemesi gerektiğini ve dış dünyanın daha farklı olmayacağını söyledi. İnsanlar gerçek hayatta da sürekli rol yapıyordu. Çünkü insanlar her yer de sahte. Kurgu olsa da olmasa da... Filmde çıkardığım en iyi ders ise korkularımızı yenmeyi çabalamak.

- 2) Başkarakter ben olsaydım insanların hep aynı rolü yapmasından ve bundan doğan mantıksızlığın göze çarptığını anladım. Filmdeki karakter gibi çıkış yolu aramaya koyulurdum.

Değerlendirme: Başkarakterin bir kurgu içinde yaşadığını sezdiğini fark etmiş. Korkularımızı yenmeyi üstesinden gelmeyi kavramıştır. Mantık ve akıl yürüttüğünü görmekteyiz.

E4:

- 1) İnsanların kendilerine nasıl bir dünya verilirse dünyayı öyle kabul ettiğini anladım.
- 2) İnsanların şehirden dışarı çıkmama engel olmasından dolayı bu kurmacayı anlardım ve Truman gibi şehirden kaçırdım.

Değerlendirme: Sorgulama yapmıştır. İnsanların yaşadığı dünyayı olduğu gibi kabul ettiği çıkarımında bulunmuştur. Çıkış yolunu bulması mantıksaldır.

K6:

- 1) Film bende her şeyin görüldüğü gibi olmadığını çağrıştırdı. İnsanlar istediği kişinin hayatı ile oynayabiliyor. Bu günlük hayatımızda da böyle, sadece filmde daha çok belli olmuş. Bir insan isterse karşısında ne kadar zorluk olursa olsun karar verdiği şeyi değiştirebilir.
- 2) Filmde başkarakter ben olsaydım bu problemi, o sevdiği kıza inanarak çözerdim. Film de sahil kenarındayken söylediği şeylere inanıp onun yanımdan ayrılmasına izin vermezdim.

Değerlendirme: İnsanların birbirlerinin hayatı ile oynayabileceği çıkarımına varmış. İnsanların zorda olsa kararlı ise sonuçları değiştirebileceğini sezmiştir. Problemi filmdeki verilere göre akıl yürüterek çözmüştür.

E5:

- 1) Hayatımızda yalanlar da olsa her şeye rağmen hayat devam ediyor. Ancak biz bu yalanlardan kurtulup hem de hayattan zevk almalıyız.
- 2) Bence çıkamazdım veya çıkmazdım. Bunu fark etmem yıllar süreceği için ve ben bu yıllar içerisinde sahtede olsa kendime bir düzen kurduğum için düzeni yaşamaya devam ederdim.

Değerlendirme: Hayatımızda yalanlarda olsa bunlardan kurtulup zevk alabilmeyi düşünmüş. Umutsuzluğa kapılmamış ve hayatın mutlu edebileceğini de sezmiştir. Bu düzende yaşamayı tercih ettiği için çözüm bulmak istememiş.

K7:

- 1) Hayatımızda gözlerimizi açmaz, her şeyi olduğu gibi kabul edersek kendi yapay dünyamızda bir hapishanede yaşarız. Etrafımızda olup biten olayları irdelememiz kontrolü elimize almamız gereklidir.
- 2) Gerçekleri fark ederdim ancak sürekli izlendiğim için kaçamazdım galiba.

Değerlendirme: Hayatın eleştirisini yapmış. Bir hapishane çıkarımında bulunmuştur. Hayatı irdelemenin gerektiğini sezmiştir. Çıkış için her zaman çözüm bulamayabiliriz. Sezgilerimiz her zaman işe yaramayabilir.

E6:

- 1) Her kurmaca hikâyenin bir gerçeği olduğunu anlardım. Filmdeki konu güzel ama bir insanın o şekilde hayatı sahte olması bana yanlış geldi.
- 2) Filmde başkarakter ben olsaydım içinde bulunduğum durumdan şu şekilde kurtulurdum;

Her şey tekrar eden bir döngüdür.

Radyoda anlık başrolün neler yaptığını anlatıyordu.

Başka ülkeler hakkında bilgi çok fazla yok.

Seyahat etmek çok zordur.

Değerlendirme: Öğrencimiz, sahte bir yaşamın olabileceği düşüncesini kabul etmek istememiş. Çözüm olarak sunduğu verilerden yola çıkarak çözüme ulaşması; mantık yürüterek sorunu çözmesi sezgiseldir, diyebiliriz.

Varoluşçulara göre bilgi sezgiseldir. Sezginin doğruyu bulmada en etkili yol olduğu görüşündedirler. Hayat boyu, benimsenen düşüncelerin ve yaşantıların sonucu ortaya çıkanlardan kişinin bilincinde ve duygularında bilgi meydana gelir. Bilgideki geçerlilik kişide oluşturduğu anlam ile değer kazanır. Varoluşçu eğitimin (sınav anlayışında ve eğitimin hedefine ulaşp-ulaşmadığı noktasında “öğrencinin kendi varoluşunu gerçekleştirip gerçekleştirmediğini yoklayan, sezgiye dayalı, özgürce seçim yapıp yapmadığını, sorumluluk duyup duymadığını, yaratıcılığı ortaya koyup koymadığını belirleyen vb. sorular sorulmalıdır”. Ezber odaklı, sadece toplumun normlarını kapsayan ve soyut içerikli sorular sorulmamalıdır (Sönmez, 2009, ss.121-130).

E7:

- 1) Hayatı sorguladım, etrafımdaki insanların gerçekliğinden şüphe ettim. Gerçek hayatta acaba bana da mı böyle bir oyun oynuyorlar diye düşündüm bir anlığına. Belki hiçbir şeyin gerçek olmadığına ve her şeyin bir kurgudan ibaret olduğuna dair bir iç görü oluştu.
- 2) Bu kurguyu fark eder miydim bilmiyorum ama eğer fark etseydim ben de kurtulmak için elimden geleni yapardım. Eğer o denizi geçip de kurtulsaydım insanlara hayatımı çalmalarının hesabını sorardım.

Değerlendirme: E7'nin varoluşunu sorgulaması sezgiseldir. Gerçek yaşam hakkında şüpheyne düşmüş ve hayatın filmdeki gibi kurgu olabileceğini sezinlemiştir. Gerçeğı ve var oluşu sorgulamıştır.

Genel olarak değerlendirdiğimizde; Filim izletmemizdeki amaçlarımızdan birisi eğitimde büyük hayalleri olanlarımızın yaratıcılık tarafını kullanmalarıdır. Gerçek saydığımız bu filmdeki olay örgüsünü öğrenciler gerçeğı farklı pencerelerden değerlendirmişlerdir. Fikirlerin çokluğu bize insanın sezgi ve hayal gücünün farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Elbette yaratmak, yeni düşüncelere kapı aralamak için kendini sorgulamak gerekir. Yaratıcılık keyfine ulaşan öğrenci bu keyfini belki de ömür boyu sürdürebilir. İnsanın hayal etme ve sezme gücünü harekete geçirsek yaratıcı olabilir. Çünkü içgörüsöl problemler çoğunlukla kullanıldığında öğrencilerde esnek, yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişmesi mümkün görünmektedir (Ergan, 2019, s.5).

Bu filmde çözümler aramaya girişen öğrenciler, kendilerinin sezgi ve hayal dünyalarının boyutlarını da görme fırsatına ulaşmış oldular. Kendilerince öne sürdükleri çözümler, her ne kadar uç bir fikir olsa da zorlandıkları zaman akıllı sorular sormaya zorlanmışlardır. Bu filmde çözüm arayışında öğrenciler kendilerinde var olan bu sezgi ve hayal gücünün yaşam içerisinde, düşünmenin birçok işlevinde sezgi ile akıl yürütme birbirini tamamlar ve kaynaşır. Sezgi akıl yürütmeden önce gelerek onu hazırlar. Gerçek saydığımız şeye aslında bizim nasıl baktığımıza göre değişir. Bu cevaplarla da bunu yakinen görüyoruz. Şüphe eğitimde önemli bir öğretim metodudur. Hepsinin yaşamış oldukları hayatı sorguladıklarını, şüpheyne düştüklerini görmekteyiz. Gerçek yaşam hakkında şüpheyne düşmüşler ve hayatın filmdeki gibi kurgu olabileceğini sezinlemişlerdir. Hayatın gerçekleri ile yüzleşmenin gerçek yaşamdan daha çok önemli olduğunu, yalan bir dünyada yaşamının insanı mutlu etmediğini akıl ve mantık yürüterek farkına varmışlardır. Kim olduklarını nerede ve nasıl olabileceklerini sormuşlar. Hayata geniş ve meraklı gözler ile bakmak gerektiğini sezinlemişlerdir. Öğrenciler aklî muhakeme yapmışlar ve zihinlerinde bulunan kurucu bilgi

öğelerini sezgi yolu ile açığa çıkarmışlardır diyebiliriz. Ayrıca dünyanın görüldüğü gibi olmadığını daha derin bir anlamı olduğunu sezmişlerdir. Bu bağlamda Descartes'in ünlü 'düşünüyorum o halde varım' önermesi ile ifade ettiği varoluşumuza ait bilgiyi biz sezgisel yani doğrudan kavrayış ile bilebiliriz. Öğrencilerin de varoluşlarını sorguladığı görülmüştür.

Matematiksel Problem Çözme Etkinliği

Bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde değerlendirmesini yapabilmek amacıyla, problem çözme etkinliği altında, matematiksel bir problemi çözme etkinliği uygulanmıştır. Matematik dersinde yapılan bu etkinlik, 11. sınıf öğrencilerine uygulanmış, 27 kişi katılmış ve 9 kişi cevap vermiştir. Matematik öğretmeni öğrencilere sırasıyla iki soru sormuştur. Bu sorular ve yapılan işlemler aşağıda verilmiştir.

Soru 1: Bir torbada 5 kırmızı, 4 sarı ve 3 mavi top bulunmaktadır. Ben her renkten top çekmek istiyorum. En az kaç top çekmeliyim ki her renkten top çekmiş olmalıyım?

Çözüm: Matematik öğretmeni çözümü yapmıştır.

Güvercin yuvası ilkesi: “n tane güvercin ve bu güvercinlerin k tane yuvası olduğunu varsayalım eğer $n > k$ ise, yuva sayısından fazla güvercin olduğundan, en az bir yuvaya birden fazla güvercin girmek zorundadır.” Alman matematikçi Dirichlet'in ortaya koyduğu meşhur yöntemdir. Bu ilkeye göre çekilen top çeşitlerini yuvalar ve topları da güvercinler olarak düşünersek (yuvaların kapasitelerine dikkat) en büyük yuvaya (sarı) 6 top, sonra ikinci büyük yuvaya (kırmızı) 5 top girer ve son yuvaya (beyaz) 1 topun girmesiyle istenilen seçim garantilenmiş olur.

Sonuç olarak: $6 + 5 + 1 = 12$ top çekilmelidir.

İlk soru da öğretmen hiçbir ipucu vermeden kimin çözeceğini merak ederek kısa bir süre verdi ve 2 kişinin soruyu çözdüğünü gördü. Bunlar K1 ve K2 adındaki öğrencilerdi. Daha sonra öğrencilere en kötü ihtimali düşünerek soruyu çözebilirsiniz, diyerek ipucu verdi. Sonrasında öğrencilerden daha fazla çözümler gelmeye başladı.

Matematik öğretmeni birinci sorunun arkasından ikinci soruyu da tahtaya yazdı ve çözmelerini istedi. Çünkü zihinlerinin antrenmanlı olduğunu söyleyerek ikinci soruyu daha kolay çözeceklerini ifade etti. Gerçekten de öyle oldu öğrenciler ikinci soruyu daha kolay çözdüler. Üstelik sınıfta soruyu çözen oranı arttı.

Soru 2. Banu 3 vagonlu bir tren için bilet satıyor. Bilet satışlarını kontrol ettiğinde 1. Vagonda 9, 2. Vagonda 7 koltuğun boş kaldığını görüyor. Banu 3 vagonun da bilet satışını

garantilemek için 21 bilet daha satması gerektiğini hesaplıyor. Başlangıçta toplam kaç koltuk boştur?

Çözüm: Matematik öğretmeni tarafından çözülmüştür.

Bu sorunun çözümü için bir önceki sorunun çözümünde kullanılan yöntemin sezilmesi ile hareket ederek (sezgiler yaşanmış tecrübelerin bıraktığı miras gibi düşünülebilir); vagonları güvercin, biletlerde güvercin olarak düşünülebiliriz. Kapasitesi en büyük olan iki yuvayı dolduracak güvercin sayısının 1 fazlasını yuvalara koyarsak her bir yuvada en az bir güvercin bulunmasını sağlamış oluruz.

Bu duruma göre;

Banu' nun elinde kalan bilet çeşitlerinden, sayısı en çok olan ikisinin toplamının 1 fazlası 22 olmalıdır.

Üçüncü vagona x tane boş koltuk bulunsun. Bu durumda;

$9 + x$, $7 + x$ ve $9 + 7$ ikili toplamalarında en büyük olanının 1 fazlası 22 olmalıdır. $9 + 7$ en büyük olsaydı sonuç; $9 + 7 + 1 = 17$ olurdu. Bu durumda en büyük toplam $9 + x$ olmalıdır.

$9 + x + 1 = 22$ ise $x = 12$ (3. Vagona ki boş koltuk sayısı)

Toplam boş koltuk sayısı $9 + 7 + 12 = 28$ olur.

Matematik öğretmenimize bir soru sorduk; matematik dersinizde sezginin etkili olduğuna inanıyor musunuz, öğrencilerinizin soru çözümlerinde sezgi etkilimi sizce? Öğretmenimizin verdiği cevap ise şöyle: Problem çözümlerinde George Polya'nın problem çözmede tespit ettiği 4 ilkesi (1. Problemi anlama aşaması 2. Çözüm planı geliştirme aşaması 3. Planı uygulama aşaması 4. Geriye dönüş aşaması) temel alınırsa matematiksel bir disiplin kazanılmış olur. Kolaydan zora doğru bir süreç izlenerek zamanla tahmin yürütme, problemi resmetme, olası durumları eleme, denklem çözme gibi kazanımlar edinilebilir. Sezgisel olarak problem çözümleri yapılabilmesi için daha önceden yapılan çözümlerin tecrübelerinden faydalanılması elzemdir. Yani ne kadar çok problem çözümlerse o kadar tecrübe ve sezgisel güç kazanılır. Ergün'e göre, "Eğitim için önemli olan, insanın yeni bir problemi nasıl çözdüğü, eski bildiklerini yeni çözümler için nasıl kullandığıdır. Bir insan, problem çözerken kör denemeler yapmaz; önceden bazı planlar tasarlar, bazı varsayımlar belirler ve ona göre denemelere, sınama-yanılgılara girer. Buradan kademe kademe çözüme gidildiği gibi, birdenbire bir çözüm (sezgi yoluyla) de bulunabilir" (Ergün, 2009, s.91).

Öğretmen çözümleri kontrol etti, sınıfın çoğunluğunun soruyu çözdüğünü söyledi ve hemen arkasından öğrencilerin matematiksel sezgilerini değerlendirebilmek için onlara sorular sorduk. Bu kısımda bir sezgi türü olan matematiksel sezgiden bahsetmek gerekir ise;

Matematiksel sezgicilik, matematiğin konusunun sezgi yoluyla bilinen kavramlar olduğunu ileri süren görüştür. Matematiğin ilk ve temel konusu doğal sayılardır. Bunlar zamanın akışına ilişkin dolaylı kavrayıştan yani sezgiden hareketle oluşturulmuş kavramlardır (Cevizci, 1999, s.771). Kant'ın da dediği gibi insanlarda deney öncesi (a priori) bazı kategoriler vardır. Bunlar doğuştan gelir ve deney ile yani yaşantı ile ortaya çıkarlar (Topçu, 2015, s.64). Yıldırım'a göre matematik ile ilgili sezgisel kavramlar zihnin bir yetisidir, diyebiliriz. Sezgiyi matematiğin tek geçerli yöntemi olarak gören matematiksel sezgiciliğe göre kavram ve açıklamalara somut içeriği sezgi sağlamaktadır. İnşa yöntemi ile sezgicilik sonlu adımda sezgisel olarak bildiğimiz doğal sayılar üzerine kurulabilmektedir. Buna göre çıkarımların ve kavramların tam olarak ortaya konması gereği üzerinde durulur (Yıldırım, 2019, ss.138-141). Bu bağlamda öğrencilerin matematik sezgilerini değerlendirebilmek için onlara şu soruyu sorduk ve yazmalarını istedik.

Soru: Soruları nasıl bir yol izleyerek çözdünüz ve bu konudaki sezgileriniz ne olmuştur?

Bazı öğrenciler nasıl yazacaklarını bilemedikleri için yazmak istemediler. 27 kişiden 9 cevap geldi. Bizde yazan dokuz kişinin yazdıklarını değerlendirdik. Öğrencilerin yazmış olduğu cevaplar aşağıda yer almaktadır.

K1:” 7 ve 9'un toplamı bile 22'ye ulaşmadığı için 3. vagona daha fazla boş koltuk olduğunu düşündüm. Daha çok olasılık sorularına benziyor ve en garanti olasılık için en şansız olasılığın olacağını düşünmek gerekiyor. Sorular da benzer olduğu için aynı yöntemi izledim.” K1 birinci soruyu çözen iki kişiden biri; soruyu nasıl çözdüğünü sezgisel olarak yazamadığını belirtti. Çözmüş ancak izah edememiş; sezgisel güç her zaman izah edilemeyebilir. K1'in bir birikimi var ki soruyu çözebilmiştir.

K2: 2. soruyu çözemedi. Fakat 1. soruyu çözen iki kişiden birisi. Birinci soruyu nasıl çözdüğünü anlatıyor. “Problemi çözerken en kötü senaryoyu düşündüm. Her birinin sırasıyla gelebileceğini aklımdan çıkarmadım. Öğrendiğim olasılık prensiplerini düşündüm. Bu şekilde soruyu çözdüm”.

Araştırmacı kişiler çocuklardaki sezgilere güvenmemiz ve destek vermemiz gerektiğini vurgularlar. Çünkü onlara göre birey için sezgisel düşünmenin pek çok olumlu etkisi vardır. Örnek; matematiksel düşünme açısından sezgiler önemli rol almaktadır. “Bir

problem üzerinde uzun zaman çalıştıktan sonra birden bire çözümü yakalayan ve çözüm sonucunu bilinen formüllerle ispatlayan kişilerin iyi matematikçiler olduğu söylenir. Fakat bir problem veya soru karşısında hızlı tahminler yapabilen (sezgisel düşünen) ve çözüm üreten kişilerinde iyi matematikçiler olduğu söylenmektedir” (Güven, 2005, s.2)

Değerlendirme: Öğrencilerden K1 ve K2’nin ilk soruyu saniyeler içinde çok kısa sürede çözdüğü görülmektedir. Dolayısıyla hızlı tahminler yapmışlar sezgisel düşünmüşlerdir.

K3: “birinci soruyu çözerken en kötü ihtimalleri düşünerek çözdüm. Bir torbadan en çok sarı top olduğu için 6 aldım. Daha sonra en çok olan kırmızı 5 aldım, 11 oldu. Daha sonra en az beyaz olduğu için +1 ondan aldım. Toplam 12 oldu. Torbadan topları kendim çektiğimi hayal ederek yaptığımı düşündüğüm zaman mantıksal zekâ işin içine girdi bence. Mantıken 12’den daha az sayıda top çekseydim belki 3 farklı renkte top çekerdim. Ama işi garantiye aldım ve ilk aklıma garantiye almak geldi. Belki bu hayatımda başka bir olay ile bağdaştırdığım için ilk aklıma geldi”.

Matematiksel sezgi; bizlere gizli ilişkileri gösteren, onların arasındaki uyumu keşfettiren bir duygudur. Piaget’e göre sezgisel dönem ise; 5-7 yaş aralığını kapsar. Bu evrede çocuk mantıksal kurallara uygun düşünme yerine akıl yürütmeleri sezgilerine dayalıdır ve problemleri sezgileri ile çözmeye çalışırlar (Akt., Koç, Yavuzer, Demir & Çalışkan, 2001, s.84).

Değerlendirme: K3’ün “Torbadan topları kendim çektiğimi hayal ederek yaptığımı düşündüğüm zaman mantıksal zekâ işin içine girdi bence”. Mantık yürüttüğü görülmektedir. “Belki bu hayatımda başka bir olay ile bağdaştırdığım için ilk aklıma geldi”. İfadesi sezgilerinin birden bire olmadığını zamanla oluştuğunu ifade etmektedir. Sezgisel düşünme salt bir bilginin öğrenilmesi kadar basit bir süreç değildir. Zaman içerisinde tecrübelerle gelişmesi beklenmektedir (Güven, 2004, s. 92). Sezgisel düşünme problemlerin çözümünde birdenbire ortaya çıktığı gibi zamanla, bilgi birikimleri ve tecrübeler sonucunda da ortaya çıkabilmektedir.

E1: “1. soru da garantilemek için en yüksekte başlardım 6+5 ve bir de beyaz olması için 12 tane top çekmek gerekir. 2. soru da ise, 22 bilet satması gerekir, 1. vagonda 9, 2. vagonda 7 boş var. Eğer 3.’de 9 ve 7’den daha az olsa 9+7+1’ den 17 olması gerekir. Demek ki 9 ve 7’den daha fazla olacak. 7’den +1 olacak $\times + 9 + 1 = 22$, $\times = 12$ olur. Toplam: 12+9+7=28 boş yer vardır. Mantığın ve sezginin gücü ile çözdüm bence. 2 yıl önce IQ ‘mü 144 çıktı”.

Sezgi gerek tündengelimde gerek tümevarımda hatta matematik de bile akıl yürütmelere hareket noktası hizmeti görür. Düşünce sürekli bir biçimde ya bir sezgi ile veya

bir akıl yürütme ile işe başlar. Düşünceye temel teşkil eden açıkçası sezgidir (Köz, 2005, s.39).

Değerlendirme: E1, mantığın ve sezginin gücü ile çözdüm demesi, sezginin akıl yürütmelere hareket noktası verdiği, düşünceye temel teşkil ettiği söylenebilir.

E2: “En kötü ihtimali düşünüp ilk soruyu yaptım. Soru türü de aynıydı”.

E3: “Önceki soruda en fazla olan iki seçeneği de aldık ve 1 ekledik. 2. soruda ise aynısını yaptım 9 fazla olanlardan biriydi ve kesin olacaktı. 22’den 1 çıkardığımızda 21 var buna göre 3. vagona 12 boş yer vardı, diğer fazla olan vagon 12 kişi boşmuş ardından da hepsini topladım 28 çıktı. Boş vagonları renk, sayıları da boş koltuk varsaydım”.

Güven’e göre, “sezgisel düşünme sayısal problemlerdeki başarıyı artırır, problem çözme sürecini güçlendirir, ilişkileri çabuk ve açık algılamaya yardım eder” (Güven, 2000, s.1). Buna göre;

Değerlendirme: E2 ve E3 de soruyu çözmüşler nasıl çözdüklerini anlatmışlardır. Öğrencilerin sezgilerinin geliştiğini ve bu doğrultuda sayısal problemleri başarı ile çözdüğü görülmektedir.

E5: “sezgilerimi en kötü ihtimale dayandırarak çözüme ulaştım. İlk soruda ki düşündüğümüz gibi olabilecek en kötü durumu baz alarak 2. Soruyu aynı çözdüm”.

E6: “Çözdüğümüz ilk soruda en kötü ihtimali düşünmemiz gerekiyordu. Bu soruda da aynı yöntemi kullandım ve kötüye ulaşmam gerektiğini düşündüm. Elimizde 9 ve 7 vardı ama 22’ye ulaşmamız gerekiyordu. Bu durumda en kötü ihtimalle 22’ye ulaşmak için üçüncü vagona 12 boş koltuk olması lazım. Bu yüzden: $12+9+7=28$ ”.

E7: “İlk soruda ki büyükten küçüğe dizilen sayıları en büyük iki sayının toplamını bir artırarak garantiledik. Diğer soru da 7, 9 ve bilinmeyen vagonu ilk sorudaki bilginle çözdüm. Yani:

$$7+9=16 \text{ ise } 21 \text{ olmadığı için}$$

$$x+9=21$$

$$x=12$$

$$12+9+1=22$$

$$12+9+7=28 \text{ eder”}.$$

Değerlendirme: E5, E6 ve E7’nin vermiş oldukları cevaplar da, soruları aşama aşama çözüp inşa ettikleri söylenebilir. Bir birini kovalayan anları sezmişler soruların nabzını tutup

çözmüş oldukları görülmektedir diyebiliriz. Kant'ta sezgi bilgi sürecinin hem başlangıç, hem de varış noktasıdır (Bozkurt, 1998, s.40). Kant da matematiksel yöntem, kavram analizi ya da kavram çözümlemesine dayanmaz. Aksine sezgi yardımı ile kavramların inşasına dayanmaktadır. Aritmetikteki saymanın esası olan artarda ya da sıralı olmanın temelini zaman sezgisi oluşturmaktadır. Örneğin 1, 2, 3, ... diye saydığımızda birbirini takip eden anları sezmiş oluruz. Bu sezgi artarda gelen bu sayıları birbirinden ayırmamızı sağlamaktadır. Geometrinin temelini ise uzay sezgisi oluşturur. Geometri deki geometrik bir kavram uzay sezgisi ile var olmaktadır. Bu sezgiler sayesinde matematiksel kavramları ve nesneleri kavramaktayız (Gür, 2005, ss.4-5).

Genel değerlendirme yapacak olursak; Eğitim insan aklını eğitme sanatıdır. Eğitimde insan aklı zorlanmalıdır. İnsan sorunları çözemediğinde bunun idrakine varması gerekmektedir. Bu sorunları ya kendi bilgi, çaba ve sezgi gücüyle çözmeli ya da kendisinin sezemediği yol ve yöntemi dışarıdan birinin yardımı ile neden çözemediğini görmeli ve çözmelidir. Örneğin; tahtaya problem çözmeye kalkan öğrenci bazen çözemez, çıkmaza girer. Bu durumda öğretmen ya ipuçları verir yeniden düşünmesini sağlar ya da var mı çözen der. Birisi kalkar çözerse vay be nasıl göremedik, kolaymış derler. İşte dışarıdan ve bütüncül bakma alışkanlığı sezginin beslendiği yerdir. Sezgisel akıl uzun zaman aklın zorlanması ile zorlukları aşma çabasında da ortaya çıkar. Matematikte sezgi bu çabada devreye girer. Matematik eğitiminde ve eğitimde bu yöntemi kullanarak problemlerimizi nasıl ve hangi yollarla çözeriz? Başka yollar var mı diye öğrenciler zorlanmalıdır. Mutlaka matematikte de sezgi gücümüzü her alanda olduğu gibi işe koşturmalı ve geliştirmeliyiz.

Öğrencilerin matematiksel sezgilerini kullandıkları görülmektedir. Hızlı tahminler yapmışlar sezgisel düşünmüşlerdir. Sezginin akıl yürütmelere hareket noktası verdiği, düşünceye temel teşkil ettiği söylenebilir. Bazı öğrencilerin sezgilerinin geliştiğini ve bu doğrultuda sayısal problemleri başarı ile çözdüğü de görülmektedir.

Edebiyat ve Tarih Üzerine Kitap Okuma Etkinliği

Yorgun savaşçı kitabının özeti:

“Kemal Tahir'in bir romanı. Osmanlı Devleti'nin mütarekeyi imzalamasından 1920 ortalarında Milli Mücadele'nin güçlendiği döneme kadar geçen olayları bir Osmanlı yüzbaşı ve İttihat ve Terakki üyesi olan Yüzbaşı Cemil'in hikâyesi üzerinden anlatır. Cehennem Topçu Cemil, Yorgun Savacı'nın başkahramanıdır. İstanbul'a geldiğinden beri, bir türlü üzerinden atamadığı yorgunluğu sanki dinlendikçe çoğalan Cemil, bir yandan âşık olup evlendiği teyzekızı Neriman ile her şeyi bırakıp uzakta bir köyde yaşamayı isteyecek kadar bıkkın, diğer yandan Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'de savaşmayı isteyecek kadar da cesurdur” (wikipedia)

Sezgiler, eğitimde dikkatli ve doğru kullanıldığında yararlı bir duruma dönüşebilir (Kaya, 2003, s.82). Bu nedenden dolayı bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde önemli olduğu görülmüştür. Eğitimde sezginin değerlendirilmesini yapabilmemiz için edebiyat ve tarih üzerine kitap okuma etkinliği kullanılmıştır. Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı* adlı kitabı öğrencilere okutulmuş ve öğrencilerin vermiş olduğu cevaplardan yola çıkarak sezgileri değerlendirilmiştir.

Kitabı onuncu sınıf öğrencilerinden toplamda yirmi sekiz kişi okudu. Öğrencilerin cevapları aynı zaman diliminde e-posta yolu ile alınmıştır. Covid-19 salgını nedeni ile bütün dünyada salgın dönemi yaşanmıştır. Ülkemizde de bu virüsten dolayı okullar tatil edilmiştir. Öğrencilerden kitap ile ilgili yorumlarını internet üzerinden alınmıştır. *Yorgun Savaşçı* kitabının sorusunu e-posta yoluyla öğrencilere gönderilmiştir ve aşağıda verilmiş olan soru sorulmuştur. Öğrenci cevapları e-posta yolu ile alınmıştır.

Öğrencileri kitabı okuduktan sonra bir tane soru sorulmuştur. Aşağıda bu soruya yer verilmiştir.

Sevgili arkadaşlar öncelikle bu kitabı zahmet ve sabır gösterip okuduğunuz için sizlere çok teşekkür ederim. Cevaplarınızı yazarken samimi ve sorudan ne anlamışsanız onu yazmanızı istiyorum.

Soru:

Milli Mücadele döneminde yaşanmış tarihi olayları edebi bir dille anlatan “Kemal Tahir’in *Yorgun Savaşçı*” adlı tarihi romanı okudunuz. Bu kitabı okurken, bin bir çilelerle çekilen fedakârlıklar sonucunda üzerinde özgürce yaşadığınız ve nefes alıp verdiğiniz vatan hakkında, toplumunuz hakkında ve sizin olduğu kadar sizden sonraki çocuklarınızın geleceği hakkında bilincinizde, sezgilerinizde ve duygularınızda nasıl bir değişiklik yaptı?

Öğrencilerden *Yorgun Savaşçı* kitabına verilen toplam 28 cevap içerisinde farklı olanlar seçilmeye çalışılmıştır. On iki tanesine aşağıda yer verilmiştir ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

K1:

“Öncelikle kitabı okurken kendimi o yaşayan insanların içinde hissettim ve ne kadar zor zamanlar geçirdiğimizin farkına vardım şuan biz bu ülkenin içinde rahat bir şekilde yaşayabiliyorsak hepsi o zaman kahramanlık gösteren Mehmetçüğimizin sayesinde. Kitabı okurken zaman zaman kendimi savaşın içine attım, heyecanlandım, üzüldüm. Tarih her ne kadar ilgimi çekmese de okurken hayallere daldığım oldu. Sürekli bir olumsuzluk çıkıyor askerler pes etme derecesine geliyordu ama onları ayakta tutan Türk milleti vardı. Vatani

elbette yıkmaya çalışanlar olacaktır ama biz bu vatanı canımız pahasına korudukça, milletimizin içinde Allah inancı da olduktan sonra bu vatan bölünemez.”

K2:

“Kitabın ismi o dönemi anlatması ile çok uyumlu olmuş. Yani yorgunluğu gayet güzel işlemiş kitapta Kemal Tahir. Aslında yorgun bir memleketin savaşımlardan nasıl çıktığı anlatılmış. Çocuğuna isim bile düşünemeyen bir subay var kitapta. Savaştan, bu milleti nasıl kurtarırsınız derdinden bitap düşmüş bir subay. Ve hal böyleyken bu kitabı okuyup da değişmeyen düşünce yapısı olmaması imkânsız. Yani onlar orada ne imkânlarla yorgun koca bir memleketi kurtarmaya çalışırken bu kitabı rahat yatağımızda okumamız onların sayesinde olurken bir daha düşünüyor insan. Bu memleket için, bu millet için onlar bu kadar zorlu mücadele etmişler, o zamanın şartlarında, peki ben ne yapabilirim? Daha bir hevesle sarılmak geliyor işlerimize, daha can alıcı yapmak geliyor içimizden. Yani oradaki yunan bayraklarıyla düşmanı bekleyen milletin yerine geçmek, bu memleket için savaşmak da geliyor içimizden. Kitap kendimi sorgulamamı sağladı. Oradaki yorgun millete kızarken şuan senin bu vatan için yapabileceğin en iyi şey derslerine sıkı sıkıya tutunmaksa kendine gel ve toplan, daha sıkı sarıl dedim. Bu vatan için daha çok şey yapmam bilincini getirdi bana...”

K3:

“Bu kitabı okuduktan sonra milli duygularımda bir artış oldu. Çünkü kitapta Kurtuluş Savaşı yılları anlatılıyordu ve çekilen zorluklardan anladım ki bir şeye inanıyorsan önüne hangi engel çıkarsa çıksın vazgeçmemelisin. Vatanın için elinden gelen her şeyin en iyisini yapmalısın. Ve senin yanındaymış gibi görünüp aleyhine işler yapan kişiler de olabilir bu yüzden sadece kendinden emin olacaksın ve inandıkların doğrultusunda mücadele edeceksin. Kitabı okuduktan sonra eğer olursa çocuklarımla geleceği hakkında içim biraz daha rahat. Çünkü biz Türk milleti öyle bir milletiz ki başımıza ne gelirse gelsin, ne yaşamış olursak olalım birbirimize kenetlenmeyi ve inançlarımız doğrultusunda ilerlemeyi biliyoruz. Bu yüzden umarım çocuklarımla geleceği bugünden daha parlak ve güzel olur.”

E1:

“Öncelikle bu kitap özellikle Osmanlının son zamanlarındaki sosyolojik yapısını anlatması Çanakkale savaşı Sarıkamış savaşı gibi birçok şeyi daha iyi idrak edebilmemi sağladı. Bu kitap sayesinde Atalarımızın vatanı kurtarmak için eşlerini çocuklarını arkadaşlarını rahatlarını geride bırakıp vatanın bir karış toprağı için nasıl canla başla savaştıklarını daha iyi anladım. Eğer biz bugün rahat ve hâlâ Türk bayrağının altında yasabiliyorsak ecdadımızın vatanları için çektiği sıkıntılar sayesinde. Bu yüzden bizde

atalarımızın bize emanet ettiği bu vatani çocuklarımıza yani bu vatanın geleceğine daha iyi bir şekilde teslim etmeliyiz.”

K4:

“Öncelikle o zamanda gerçekten çok ama çok çile çekilmiş ölkemiz açısından bu günlere kolay gelinmemiş onca kayıp onca yoksulluk ve daha bir sürü şey. Ama inançları tammış. Bende, bu kitap şunları görmemi sağladı: Bu üzerinde yaşadığımız ve yaşamakta olduğumuz topraklar kolay kazanılmamış binlerce yüzlerce insanın subayın yüzbaşının ve Mustafa Kemal Atatürk'ün emeği alın teri ve inancı var o yüzden biz bu toprakları kolay kolay kaybetmemeliyiz, kaybedemeyiz. Kitabı bitirdiğimde içimde garip iki şey hissettim. Sanırım hissettiğim birinci şey o günlerde çekilen acı diğeri ise bu vatanın kolay kazanılmadığı kolay da kaybedilemeyeceği ve bu topraklar uğruna gerekirse kanımızın son damlasına kadar sahip olmamız gerektiğiydi. İnsanlar şu an gayet rahat bir şekilde yaşıyor geziyor dolaşıyor bu topraklarda ama çoğu kişı bilmiyor ki bu topraklar nasıl ne durumda kazanıldı? İşte bu yüzden herkes bunun farkına varmalı. Binlerce kez teşekkürler Cehennem Topçusu Cemil, Patriyot Ömer ve binlerce kez teşekkürler Mustafa Kemal Paşa...”

E2:

“Bu romanı okuduğumda bu vatanın bizlere kolay yollarla ulaşmadığını, insanların bu vatan uğruna canını bile verebileceğini fark ettim. Romana göre millet; ittihatçıları her ne kadar düşman olarak görse de yine bu vatani kurtaran ittihatçılar olmuştur. Onlar sayesinde bu vatanda özgürce nefes alıp verebiliyoruz. Kitabı okuduğumda vatanımın ve özgürlüğün değerini daha iyi anlamış oldum.”

E3:

“Vatan sadece bir kara parçası değildir. Vatan da kolay kolay korunup, kazanılmaz. Her dönemde olduğu gibi sizi istemeyen insan toplulukları olur bu kitapta da böyle ve bu kendi içimizden (çerkez, anzavur) düşman olunması daha kötü bir durum. Bu vatani bütün fedakârlıkla koruyanlar, bizim daha özgür yaşamamızı sağladı. İlerde de çocuklarımıza bu fedakârlıkları doğru bir şekilde öğretirsek. İlerde de olası bir durumda biz ve evlatlarımız da böyle bir fedakârlığı yapacağımıza inanıyorum. Bu kitapta yine bir kez daha bu vatanın kolay kazanılmadığını anladım. Ve bunu herkese öğretmemiz gerektiğini öğrendim.”

E4:

“Öncelikle bu kitap gerçekten Kurtuluş Savaşı ve toplumun yaşadığı sıkıntıları çok güzel bir şekilde anlatmış. Bu kitapla birlikte hayatımda çok değişiklik oldu. Çünkü bu üzerinde yaşadığımız topraklar uğruna çok canlar verilmiş ve kanlar dökölmüş. Ben de bu

şehit olan insanların emeklerini ancak ülkemizi daha da iyileştirip bilim ve teknoloji düzeyinde ilerleterek ödeyebileceğimizi düşünüyorum. Bu yüzden kendime bazı hedefler koydum. Mesela sadece derslerimi dinlemekle yetinmeyip bu derslerimde her gün özenle tekrar yapıyorum, bolca kitap okuyorum çünkü ileride ülkesine hizmet verecek çok iyi bir doktor olmak istiyorum.”

K5:

“Okuduğumuz romanda ülkenin zor bir döneme girdiği, halkın psikolojik ve fiziksel olarak çok fazla etkilendiği anlatılıyordu. Düşmanın sürekli teyakkuzda olduğu ve vatansever komutanların çabaları da aktarılmıştı. Bu insanlar bu kadar çileye bizim ve bizden sonra gelecek nesiller için katlandılar. Bizim de bu büyük fedakârlık karşısında boş durmamamız ve sürekli çalışıp ülkemize faydalı olmamız gerektiğini bir kez daha anladım. Şu an için bize düşen de onlar gibi fedakârca çalışmak ve yararlı işler yapmak olduğunu düşünüyorum. Ben de bundan sonraki dönemde bu bilinçle hareket edip, çalışacağım.”

K6:

“Milli Mücadele döneminde yaşanan bin bir türlü zorluğun, karmaşıklığın ve baskının ne kadar zor olmasına rağmen vatansız bir millet olmayacağı düşüncesine tutunan ve baskınlara karşı sessiz kalmamanın ne kadar önemli olduğunu fark ettim. Bu kitapta kahramanın kafasının karışıklığı bizi de etkilemekte ve biz de ne olacağını merak edip o karışıklığı içimizde hissetmemizi sağladı. Bu karışıklık çoğumuzun içinde bir çözüm yolu bulma arayışı başlattı. Başkahramanın hislerini kendi hislerimmiş gibi düşündürdü ve ne kadar zor bir durum olduğunu anladım. Gelecekte Allah göstermesin böyle bir durumda vatanımız için her karışıklığa rağmen bir aydınlık yol olduğunu ve yılmadan bu yol için çabalamamız gerektiğini anladım. Çocuklarıma vatanın önemini ne kadar önemli olduğunu bu kitaptaki hislerimle anlatabileceğimi düşünüyorum. Çevremizde vatanın önemini bilmeyen insanlara bu kitabın okutulması sağlanabilir.”

E5:

“Sorunun cevabı: Şöyle ki zaten bunun farkında olan gençler olarak bu kitabı okumak o olayın farklı kişiler tarafından yorumlanması farklı bir perspektif kattı. İşte o askerlerden bazılarının hiç savaşmadan teslim olması gibi etkenler çaresizliği iliklerime kadar hissettirdi. Ya da kitapta geçen kör komutanın hala vatan için bir şeyler yapmaya çalışıyor olması hiçbir zaman vazgeçmemem gerektiğini anlattı. Özellikle şu korona döneminde her şey çok zorken hala buna çalışıyor olmamız tabii ki onların emeği ile kıyaslanamaz ama günümüzden bakıldığında bu da çok önemli bir şey. Eğer benden sonraki nesilleri korumak istiyor isem ben

de döneminde beni korumak için yapılan savaşlar gibi eğitim savaşını vermeliyim ki benden sonraki nesiller de aynı şekilde bir vatana sahip olsunlar. Kendilerini bizim için feda etmek uğruna savaşmaları zaten tüyler ürpertici bir fedakârlık. Ki bu kitabı okumadan önce ve aynı konuyu daha bilimsel tarafları ile ele alan Turgut Özakman'ın kitabı olan Çılgın Türklerde olduğu gibi ve günümüzde de olduğu gibi karamsar bir ortam varken çalışmamız gerektiğini anlatması güzeldi. Benim için sevdiğim bir kitap olmasa da bahsettiği konu cidden çok önemli.”

E6:

“Kitabı beğenmediğim için bizzat bir etkisi olmadı. Ama yaşadıkları zorluklar sayesinde yaşadığımız topraklar kıymete bindiği için ve kendi tarih bilgimle de bildiğim bir durumu ayrıntılarıyla okuma fırsatı güzel bir deneyimdi.”

E7:

“Çocukluğumdan beri milli mücadele döneminde yaşanan olaylara olan merakım büyüktü. Her ne kadar derslerde gördüklerim ve kendi araştırmalarım olsa da şu ana kadar hiç milli mücadele dönemini anlatan bir kitap okuma fırsatım olmamıştı. Bu kitap sayesinde o zaman yaşanan psikolojiyi ve halkın durumunu daha iyi anladım diyebilirim çünkü her ne kadar o zamanlardaki zorlukları tahmin edebiliyor okuduklarımdan çıkarım yapabiliyor olsam bile bir karakter üzerinden bunu okumak çok farklı bir deneyimdi. Bazı insanların en zor koşullarda bile vatana yardım etmeyi (Cemil’in subay barınma evindeki oda arkadaşı kör Naci gibi) sürdürmesine rağmen bazılarının korkuya yenik düşmesi (İzmir’e gelen Yunan işgalinin arkasından diktirilen Yunan bayrakları gibi) herkesin zor bir seçimler yaptığı bu dönemi anlamamı kolaylaştırdı. İnsanların yaşadığı umutsuzluk ise beni derinden etkiledi ama bir şeyi bir kez daha anladım. Zamanında bizim bu topraklarda yaşamamız için kan dökmüş, yıllarını, gençliğini vatana adanmış; eşini, çocuğunu bırakmak zorunda kalmış insanlara bir borcumuz var. Şu an bu topraklarda biz bu şekilde rahat yaşayabiliyorsak bu onların sayesinde ve biz de onlara olan borcumuzu ödemek için çalışmalı ve bu memleket için dökülen her bir damla kanın ne kadar önemli olduğunu hatırlamalıyız. Bizden sonraki nesillere çok çalışarak bu güzel vatani bırakmalı ve onlara bize öğretildiği gibi atalarımızı öğretmeliyiz ki onlar da aldıkları her özgür nefesin her mutlu anın arkasında atalarımızın olduğunu bilsinler. Açıkçası okurken beni biraz duygusallaştırırsa da bu romanı okumuş olmaktan mutluyum.”

Aşağıda öğrencilerin vermiş olduğu cevaplar içerisinden sezgi açısından önemli görülen cümleler seçilmiştir. Daha sonra bu seçilen cümleler üzerinden analiz ve değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirme kısmına yazılmıştır.

K1: “Kitabı okurken kendimi o yaşayan insanların içinde hissettim ve ne kadar zor zamanlar geçirdiğimizin farkına vardım. Tarih ilgimi çekmese de, kitabı okurken zaman zaman kendimi savaşın içine attım, heyecanlandım, üzüldüm. Vatanı canımız pahasına korudukça, milletimizin içinde Allah inancı da olduktan sonra bu vatan bölünemez.”

K2: “Onlar orada ne imkânlarla yorgun koca bir milleti kurtarmaya çalışırken bu kitabı rahat yatağımızda okumamız onların sayesinde olurken bir daha düşünüyor insan. Bu vatan için yapabileceğin en iyi şey derslerine sıkı sıkıya çalışmak ve bu vatan için çok şey yapmam bilinci geliştirdi.”

K3: “Çekilen zorluklardan anladım ki bir şeye inanıyorsan önüne hangi engel çıkarsa çıksın vazgeçmemelisin. Ve senin yanıdaymış gibi görünüp aleyhine işler yapan kişilerde olabilir bu yüzden sadece kendinden emin olacaksın ve inandıkların doğrultusunda hareket edeceksin.”

E1: “Bu kitap sayesinde Atalarımızın vatanı kurtarmak için eşlerini çocuklarını arkadaşlarını rahatlarını geride bırakıp vatanın bir karış toprağı için nasıl canla başla savaştıklarını daha iyi anladım.”

E2: “Kitabı okuduğumda vatanımın ve özgürlüğün değerini daha iyi anlamış oldum.”

“Kitabı bitirdiğimde içimde garip iki şey hissettim. Sanırım hissettiğim birinci şey o günlerde çekilen acı diğeri ise bu vatanın kolay kazanılmadığı kolay da kaybedilemeyeceği ve bu topraklar uğruna gerekirse kanımızın son damlasına kadar sahip olmamız gerektiği.”

E3: “Vatan sadece bir kara parçası değildir. Vatan da kolay kolay korunup, kazanılmaz. Her dönemde olduğu gibi sizi istemeyen insan toplulukları olur bu kitapta da böyle ve bu kendi içimizden (Çerkez, Anzavur) düşman olunması daha kötü bir durum.”

E4: “Bu kitapla birlikte hayatımda çok değişiklik oldu. Çünkü bu üzerinde yaşadığımız topraklar uğruna çok canlar verilmiş ve kanlar dökülmüş. Ben de bu şehit olan insanların emeklerini ancak ülkemizi daha da iyileştirip bilim ve teknoloji düzeyinde ilerleterek ödeyebileceğimizi düşünüyorum.”

K4: “Bizim de bu büyük fedakârlık karşısında boş durmamamız ve sürekli çalışıp ülkemize faydalı olmamız gerektiğini bir kez daha anladım.”

K5: “Vatansız bir millet olamayacağı düşüncesine tutunan ve baskılara karşı sessiz kalmamanın ne kadar önemli olduğunu fark ettim. Başkahramanın hislerini kendi hislerimmiş gibi düşündürdü ve kadar zor bir durum olduğunu anladım.”

E5: “Askerlerden bazılarının hiç savaşımadan teslim olması gibi etkenler çaresizliği iliklerime kadar hissettirdi. Eğer benden sonraki nesilleri korumak istiyor isem ben de dönemde beni korumak için yapılan savaşlar gibi eğitim savaşını vermeliyim ki benden sonraki nesiller de aynı şekilde bir vatana sahip olsunlar.”

K6: “İnsanların yaşadığı umutsuzluk ise beni derinden etkiledi ama bir şeyi bir kez daha anladım. Şu an bu topraklarda biz bu şekilde rahat yaşayabiliyorsak bu onların sayesinde ve biz de onlara olan borcumuzu ödemek için çalışmalı ve bu memleket için dökülen her bir damla kanın ne kadar önemli olduğunu hatırlamalıyız.”

Değerlendirme: Öncelikle öğrencilere tarihi bir kitap okutarak onlarda vatanın kurtuluşu ve tarih bilincine ait sezgisel bir yolculuk yaptıklarını görmekteyiz. Bu kitap sayesinde zihinlerinde sezginin ihtiyaç duyduğu kuluçka döneminin oluştuğu görülmektedir. Öğrencilerin Milli Mücadele dönemiyle ilgili iç gözlem yaptıkları görülmektedir. Olayları hissetmişler, heyecanlanmışlar, üzülmüşler, bir duygu yoğunluğu yaşamışlar, bir şeylerin farkına ve idrakine varıp yaşananları sezmişlerdir. Öğrenci cevaplarında örneğin K1’nin ifadesinde “o zamanı içimde hissettim, tarihi sevmesem de zaman zaman kendimi savaşın içine attım, heyecanlandım, üzüldüm.” E1’in “vatanın bir karış toprağı için nasıl canla başla savaştıklarını daha iyi anladım”. K4, “bu kitabı bitirdiğimde içimde garip bir şey hissettim onlar da çekilen acılar ve vatanın kolay kazanılmadığı”. E3, “her dönemde sizi istemeyen topluluklar olur ve bu bizim içimizden de çıkabilir.” K6, “başkahramanın hislerini kendi hislerimmiş gibi düşündürdü ve ne kadar zor bir durum olduğunu anladım.” E5, ise, “askerlerden bazılarının hiç savaşımadan teslim olması gibi etkenler çaresizliği iliklerime kadar hissettirdi.” Öğrencilerin ifadelerinde sezgi türlerinden estetik sezgi ve zihni yani duyu sezgisini görmek mümkün. Croce göre, estetik içsel bir şeydir ve sezgidir, ilhamdır. Asıl hakikati sezginin kavrayıp vereceği söylenir. “Pedagog, her şeyden önce öğrencide sezgi yetilerini geliştirmek zorunluluğu üzerinde durur ve tenkitçi, bir sanat eseri karşısında dururken teori ve soyutlamaları bir yana atmayı ve doğrudan doğruya sezgiye dayanarak onu değerlendirmeyi, şeref bilir (Croce, 1969, s.1). Bu bağlamda *Yorgun Savaşçı* kitabı edebi ve sanat eseri taşıması açısından önemlidir. Öğrencilerin yaşamış olduğu duygu yoğunlukları estetiğin bir duygusudur. Diğer taraftan San’ın da dediği gibi sanat düşünce ve duygu arasındaki iç içe geçmiş karşılıklı bağlantıyı sağladığı için eğitim ve gelişim sürecine yardımcı olabilir. Yaratıcı düşünme bir sezgi surecidir diyebiliriz. Eksik öğeleri, boşlukları sezip varsayımlar kurmak, sınamak ve bunları değiştirip yeniden sınamaktır. Yaratıcılığın içinde özgünlük, imgelem, buluş ve merakın olması onun yeteneklilik, sezgi, içgörü gibi zekâ

anlamında da kullanıldığı görülmektedir. Asıl esinlenmeyi sağlayan sezginin iş başında olduğu unutulmamalıdır (San, 1979, ss.3-18).

Diğer taraftan öğrencilerin tarih bilinci geliştirmeleri, Milli Mücadele yıllarını anlama, idrak etme, farkına varma gibi zihni durumları Kant'ın duyu sezgisini işaret etmektedir diyebiliriz. Kant sezgiyi duyumlama, bir duyuma sahip olma, duyusal bir nesneyi idrak etme süresi olarak tanımlamaktadır (Cevizci, 1999, s.770). Bu sezgi türü duyu sezgisidir. Kant, duyular ile akıl arasındaki sınırı bilgi tahlilinde ortaya koymuştur. Duyular, izlenimleri veya verileri alır ve onları apriori formlar olan zaman ve mekândan geçirir onları düzenler ve sezgi haline getirir. Akıl ise sezgileri bir araya getirir, akıl yürütür ve hüküm vermektedir (Öktem, 2000, s.171).

Öğrencilerin *Yorgun Savaşçı* kitabını okuyarak vatana ve milletimize karşı ahlaki sorumluluk duymaları ahlaki sezgiyi ilgilendirmektedir. Ayrıca özgürlük ve bağımsızlık değerlerini de sezdiklerini söyleyebiliriz. Öğrenci ifadelerine baktığımızda bunları görebiliriz.

Şöyle ki; K2, “bu vatan için yapabileceğin en iyi şey derslerine sıkı sıkıya çalışmak ve bu vatan için çok şey yapmam bilinci geliştirdi.” E4, “ben de bu şehit olan insanların emeklerini ancak ülkemizi daha da iyileştirip bilim ve teknoloji düzeyinde ilerleterek ödeyebileceğimizi düşünüyorum.” K5, “Bizim de bu büyük fedakârlık karşısında boş durmamamız ve sürekli çalışıp ülkemize faydalı olmamız. Gerekliğini bir kez daha anladım.” K5, “eğer benden sonraki nesilleri korumak istiyorsa ben de döneminde beni korumak için yapılan savaşlar gibi eğitim savaşını vermeliyim ki benden sonraki nesiller de aynı şekilde bir vatana sahip olsunlar.” “K7, biz de onlara olan borcumuzu ödemek için çalışmalı ve bu memleket için dökülen her bir damla kanın ne kadar önemli olduğunu hatırlamalıyız.” E2, “kitabı okuduğumda vatanımın ve özgürlüğün değerini daha iyi anlamış oldum.”

G. E. Moore'ye göre, sezgi ahlakı bir ilkenin doğru veya yanlış olduğunu anlamam için bir ölçüdür ve mantıksal akıl yürütmeden ziyade doğrudan bir kavrayıştır (Akt, Saltuklu, 2019, s.204-205). Sezgi ahlak, gerekli kavrayışa sahip herkesin doğru ahlaksal değerlere, ahlaki genellemelere sahip olduğunu ve bu değerlerin tüm mümkün dünyalar için doğru olduğunun anlaşılabileceğini savunan görüştür (Cevizci, 1999, s. 770). Öğrencilerin sorumluluk duymaları vatan için kendilerini borçlu hissetmeleri, özgürlük ve bağımsızlık gibi ahlaki değerleri sezdiklerini söyleyebiliriz.

Öğretmenlerin Sezgi Hakkındaki Görüşleri

Araştırmamızdaki amaçlardan biride eğitim-öğretim ortamlarında öğretmenlerin sezgiye dair görüşlerinin neler olduğunu belirtmek ve değerlendirmesini yapmaktır. Buna göre

öğretmenlere sezgi ile ilgili kısa bir bilgi verilmiş ve bir soru sorularak görüşleri e-posta yoluyla alınmıştır. Hazırlanan form, öğretmen cevapları ve değerlendirmelere aşağıda yer verilmiştir.

Değerli öğretmen arkadaşlarım yüksek lisans tez konum: “Bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin eğitimde değerlendirilmesi.”

Öncelikle size sezgi hakkında kısaca bilgi vereceğim.

Sezgi, bilincin her hangi bir bilgiye ulaşmak istediğinde araçsız olarak içsel kavrayışıdır. Bir şeyin birden açılması, bir bütünün bir bakışta dolaysız kavranması, bir anda yakalama, sezip keşfetme anlamlarına gelmektedir. Fransızca ve İngilizce, ‘intuition’ kelimesine karşılık gelen sezgi; deney ve düşünmenin belli bir birikimi sonunda birden bire gerçekleşen bilme anlamına gelmektedir. Bugüne kadar ortaya konmuş olan sezgi anlayışlarından yola çıkarak sezginin farklı türlere ayrılmış olduğu görülmektedir. Bu türleri kısaca açıklamak gerekirse;

Akli sezgi; aklın en yalın doğruları öncesiz ve sonrasız bir biçimde bir anda kavramasını sağlayan yetidir. Bu yeti bilgi edinme sürecinde ilk ve en temel bilgileri bize sunar. Sezgi bilinçaltındaki bilgilerden yola çıkarak akıl sayesinde ani sıçrama ve kavrama ile bilgiye ulaşır ya da bir problemi çözer.

Matematiksel sezgi; matematiğin konusunun sezgi yoluyla bilinen kavramlar olduğunu ileri süren görüştür. Matematiğin ilk ve temel konusu doğal sayılardır. Bunlar zamanın akışına ilişkin sezgiden hareketle oluşturulmuş kavramlardır.

Keşfedici sezgi; pratik veya zihni bir sorununun çözümünü aradıktan sonra kendiliğinden içten gelen bir aydınlanma ile çözüme ulaşmaktır. Yani Newton’un ağaçtan elmanın düşmesi ile yerçekimini bulması, keşfedici sezgiye örnek olarak gösterilmektedir.

Psikolojik sezgi; bireyin psikolojik ve deneysel manada yaşamakta olduğu ruhsal olayların kendisi tarafından tanımlanmasıdır. İnsanın kendini idrak etmesi, kendi kendisini bilmesi gibi doğrudan bir sezgisi vardır.

Estetik sezgi; neredeyse tüm sanat dallarında konum işleyiş ve algılayışını belirleyen şeyin sezgisel algı veya bilgi olduğunun savunmaktadır.

Mistik sezgi; varlıkla doğrudan bir ilişki içerisine girdiğini, sezginin zamanın ötesinde ya da öncesi olmayan ve sonsuz olduğu ileri sürülen bir şeyin normal deneyimin açığa vuramadığı bir şeyin olduğunu öne süren sergiciliktir. Gazali’ye göre hikmet sahibi kimseler

fazla çaba harcamadan, zihinlerinin duruluğu sayesinde sağgörüleri açılır ve Allah'ın bilgisini ve bu dünya ve de öbür dünya bilgisini sezgisi ile kavrar idrak eder.

İnsan dünya hakkındaki bilgilerini nasıl elde etmektedir, kaynakları nelerdir? İnsan bilgiye duyuları, aklı ve sezgileri ile sahip olmaktadır. İşte ben de araştırmamda sezgiyi bir bilgi kaynağı olarak ele aldım ve bunun eğitimde değerlendirmesini araştırmaktayım. Eğitim sürecinde öğretmen merkezde yer almaktadır ve eğitimin önemli bir parçasıdır. Bu anlayışla siz meslektaşlarımdan bir bilgi kaynağı olarak sezgi konusundaki görüşleri bizlere yol gösterecektir. İlginize şimdiden teşekkür ederim.

Soru: Eğitim sürecinde, branşınızda işlediğiniz derslerde sezgiyi bir bilgi kaynağı olarak kullanıp kullanmadığınızı, farkında olup olmadığınızı gerekçelendirerek yazar mısınız?

Örnek: Edebi bir eser olarak *Yorgun Savaşçı* aynı zamanda bir dönemin tarihsel özellikleri ve olaylarını ifade etmektedir. Öğrenci bu eseri okurken kurtuluş savaşı yıllarında yaşanmış olan olaylar hakkında öncelikle bilgilenecektir. Olayların içerisinde kendini bularak etkilenip sürükleneyecektir. Olayları ve kişileri duygu dünyasında derinden yaşayarak, içselleştirip kavrayacak ve anlamlandıracaktır.

O halde öğrenci bir edebi eser dahi olsa bilgilenme yoluyla çok defa etkin olmayan yukarıda ifade edilen sezgi türlerinin birini ya da bir kaçını kullanarak sezgisini harekete geçirecek, sezgi gücünü geliştirecektir. Bu anlayışla öğrenci bir bilgi türü olarak sezgi gücünü hayatında daha etkin kullanmaya başlayacaktır.

Öğretmenlerden 14 tanesi sorumuza cevap vermek istemiştir. Aşağıda verilen cevaplar yer almaktadır. Öğretmen cevapları bütün dünyayı etkileyen Covid-19 salgınından dolayı e-posta yoluyla alınmıştır.

Öğretmenlerden aldığımız cevaplar olduğu gibi aşağıda verilmiş ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Bilgisayar Bilimi Dersi

“Sezgi konusunun ne olduğu ya da derslerimde kullanıp kullanmadığım konusunda hiçbir fikrimin olmadığını fark ettim. Akli, Matematiksel ve Keşfedici tanımlarını sanki daha çok kullanıyormuşum gibi geldi bana. Derslerimde öğrencilere yazılım, bilgisayar vb. teknolojik kavramları anlatırken somutlaştırarak anlatmayı çok kullanırım. Ayrıca karşılaştıkları sorunlara da pratik çözümler üretmeleri için onları sıkıştırırım. Örnek: Bugün işlediğimiz elektronik devre elemanı olan transistörü anlatırken musluğun görevi neyse çok benzer mantıkla çalıştığını anlatmaya çalıştım”. E1- Bilgisayar Öğretmeni

İngilizce Dersi

“İnsan bilgiye duyuları, aklı ve sezgileri ile sahip olmaktaysa İngilizce dersinde de sezgiyi bilgi kaynağı olarak kullandığımızı düşünüyorum. İngilizce öğrenme sürecinde öğrenci zihni bazen bir sorununun çözümünü aradıktan sonra kendiliğinden içten gelen bir aydınlanma ile çözüme ulaşır, bazen de bilinçaltındaki bilgilerden yola çıkarak akıl sayesinde ani sıçrama ve kavrama ile bilgiye ulaşır. Örnek vermek gerekirse okuduğu paragrafı anlaması için bildiği ve bilinçaltındaki tüm bilgilerden yola çıkarak bir kavramaya ulaşması gerekmektedir”. K1- İngilizce öğretmeni

“İngilizce dersi için kulak dolgunluğu oluşturma öğrenme sürecinde önemli bir yeterliliklerdir. Bu sezgi için güzel bir örnek olabilir. Gramer kuralları verildikten sonra öğrencilere ardı ardına kuralı pratik edecekleri bir dizi araştırma ve örnekler verilir. Her bir örnekte çocuk kuralı içselleştirir ve zaman geçtikten sonra farklı bir içerikte aynı konu ile karşılaştığında zorlanmadan doğru cevabı otomatik olarak verir. Kuralı direkt hatırlamaz ama soruyu doğru yapar. Bir diğer nokta, İngilizce yazıldığı gibi okunmayan bir dildir. İlk öğrenen öğrenci telaffuzda ve yazmada hata yapar ama doğru okuma pratiği ve telaffuz alfabesi öğretildikten sonra yeni karşılaştığı kelimeyi bile doğru telaffuz edebilir bunu geçmiş bilgileri ile oluşturduğu sezgisel yetiyle gerçekleştirir. Aynı durum duyduğunu yazıya dökerken de olur. Duyduğunu olduğu gibi yazmaz, yazım kurallarının gerektirdiği şekilde yazar ve birbirine benzeyen kelimeler için sezgisinden gelen genel yazım kuralları bilgisini uygular. Çoğunlukla bu doğru olur, hata olsa bile ufak tefek harf hatası olacaktır”. K2- İngilizce öğretmeni

Almanca Dersi

“Yabancı dil derslerinde öğrenciler genellikle sezgileriyle öğrenmektedirler. Burada kendi ana dillerindeki yetileri ön plana çıkmaktadır. Öğrenci eğer kendi ana dilinde dört beceri olan dinleme, yazma, konuşma ve okuduğunu anlama konularında yeteri kadar donanımlıysa, hedef dilde de sezgi yöntemiyle çıkarımlar yapmaktadır. Eğer hedef dil anadil ile yapısal olarak aynı dil ailesinden ise öğrencinin sezgileri ile öğrenme süreci daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu bağlamda öğrencinin dil öğrenmedeki süreci sezgileriyle hızlandırılabilir. Eğer hedef dil farklı bir dil yapısına sahip ise o zamanda öğrenci sorgulama ve kıyaslama yöntemiyle çıkarımlar yapabilmektedir. Bu bağlamda öğrencinin sosyal ve kültürel çevresi ile eğitim düzeyi büyük rol oynamaktadır. Mesleki tecrübelerime göre eğitim düzeyi düşük ve sosyal olarak geri çevrelerden gelen öğrencilerin sezgilerini yabancı dil öğrenme sürecine katmaları daha zor ve yetersiz olmaktadır. Bu da öğrenme sürecinin uzamasına neden olmaktadır”. E2-Almanca Öğretmeni

Tarih Dersi

“Tarih dersinin işlenişinde sezgiyi kullanmadığımı düşünüyorum. Tarih dersi içeriği itibariyle edindiği bilgiyi sezgi yoluyla elde etmez. Tarih bilimi araştırma yoluyla, belgeye dayalı olarak bilgi üretir. Tarih dersinin bu özelliğinden dolayı da derste sezgiyi bir bilgi kaynağı olarak kullanmıyorum”. E3- Tarih öğretmeni

Matematik Dersi

“Matematik dersi bilindiği gibi yığmalı diye tabir ettiğimiz bir disiplindir. Yani her konu bir önceki öğrenilen konunun üzerine inşa edilmiştir. Zaten bugün matematiğin 500'ün üzerinde dala ayrılması ve hiç durmadan genişlemesi de bu sebeptir. Karşılaşılan bir problemin çözümü için mevcut olan kazanımların verdiği tecrübe ile sezgisel bir usul kullanılır. Ben de derslerimde sezgisel yaklaşımı kullanmaya özen gösteriyorum. Yeni bir konuya geçerken bu konunun kazanımları ile önceki konularda edindiğimiz kazanımları karşılaştırarak çıkarımlarda bulunmayı önemserim. Kurduğumuz bu bağlantı öğrencilerimin sezgisel gücünü artırmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak sezgi matematiğin ilerlemesine önemli bir etkidir. Adeta matematiğin hafızasıdır”. E4-Matematik Öğretmeni

“Ben Sezgin’in kavramada bize yardımcı olduğunu düşünüyorum. Bazen bunu bilinçli olarak kullanıyorum. Matematik veya geometri de tanımsız terimler vardır... Bunları verirken işi sezgiye bırakırım bir müddet sonra... Mesela sonsuzluk kavramını verirken ya da doğru, düzlem gibi geometrik terimlerde, doğru açıklanırken doğru parçasından yola çıkılarak açıklanır. İki ucu sınırsız noktalar kümesi deriz... İşte ben bu noktada sezgi olmasa kavramanın gerçekleşmeyeceğini düşünüyorum... Ben matematik de sezgisel düşünmenin olduğuna inanıyorum...”. K3- Matematik öğretmeni

“Sınıf düzeyinde sezgiden bahsetmek isterim. Bir sınıfa düzenli bir şekilde, aynı öğretmenin derse girmesiyle o sınıf ve öğretmen arasında olumlu bir sinerji geliştirilebilir, çok beklenmedik bir başarı elde edilebilir. Bu öğretmenin sınıfı gözlemlemesinin etkisi büyük olmaktadır. Öğretmen zaman içerisinde öğrencinin konuya hâkimiyetini veya düşünme eksikliklerini sezer, daha işin başında müdahale ile başarıyı artırabilir. Öyle zamanlar olur ki öğretmen, kurduğu sinerji sayesinde öğrencinin soruya başlarken nasıl bir yöntem kullanırsa hata yapacağını, hatta yapacağı basamak hamlesini dahi kestirebilir. Bütün bunlar öğrenci ile kurulacak sinerji bağıdır. Onun içindir ki sınıf seviyesinde çok sık öğretmen değişimi çok verimli olmamaktadır. Ama zaman zaman sinerji oluşmadığında da ısrarcı olmamak gerektiğini düşünüyorum”. E5- Matematik Öğretmeni

Rehberlik ve Psikolojik Danışma

“Bir lisede rehber öğretmen olarak çalışmaktayım. Sezgi kelimesini psikolojide değerlendirdiğimde bilinçaltında gerçekleşen hızlı düşünme olarak değerlendirmekteyim. Son yıllarda analitik düşüncenin ağır bastığı çağımızda sezgisel düşüncelerin daha geri planda kaldığı görülmektedir. Önemli kararların sezgiden çok bilinçli ve mantıklı bir düşünceden sonra alınmasının daha sağlıklı olacağını düşünmekteyim. Çoğu zaman karar verme sebeplerimizi bilmeyiz ancak neden o kararı verdiğimizize dair nedenlerimiz olsun isteriz. Daha önce ki yaşantımız aslında bizi yönlendirmektedir. Karar verme süreçlerimize bilinçaltındaki düşüncelerimiz bir nevi sezgilerimiz etki etmektedir. Öğrencilerle yaptığım görüşmelerde de olayları kendi yaşantılarına göre yorumladıklarını görmekteydim. Örneğin deneme sınavı olmadan kötü geçeceğini düşünmesi sezgilerinden hareket ettiğinin göstergesidir. Ya da bir öğrencinin dersine ilk giren öğretmenin karakteri hakkında yorum yapması yine öğrencinin sezgilerinin göstergesidir”. K4- rehber Öğretmen

Beden Eğitimi ve Spor Dersi

“Beden eğitimi ve spor derslerinde ayrıca spor müsabakalarında, sezgi anlık karar vermeniz gereken durumlarda bize yardımcı olur. Örneğin çabuk karar alınması gereken tüm durumlarda daha önce öğrendiklerini yorumlayarak hemen karar alma ve kararı uygulamaya dökmek anlamında sezgiyi kullanmalıdır. Örneğin Bir futbol mücadelesinde forvet oyuncusunun topun nereye gideceğini sezgileriyle tahmin ederek pozisyon alması ve gol atması veya voleybolda bir savunma oyuncusunun sezgileriyle smaç topunu karşılaması bu da eski öğrendiklerini yorumlayarak yeni bilgiye ulaşma yöntemidir bence. Sayın hocam benim aklıma gelenler bunlar Başarılar dilerim”. E6- beden eğitimi ve spor dersi öğretmeni

Fizik Dersi

“Bir bilgi kaynağı olarak fizik derslerinde keşfedici sezgiyi sık sık kullanmaktayım. Keşfedici sezgiyi bilgi kaynağı olarak kullandığımı da farkındayım. Öğrencilere yeni bir kavramı verirken günlük hayattan bir örnek vererek olayı etkileyen faktörlerin değişmesi durumunda olayın nasıl sonuçlanacağına dair yorumlarını isteriz. Böylece fizikte verdiğimiz kavramı diğer bileşenleriyle anlamlandırarak gördükleri diğer olayları açıklamalarını bekleriz. Öğrenci öğrendiği temel bilgilerinden yola çıkarak hangi olayın bu ilkelerle açıklanabileceğini, sebep ve sonuçlarını keşfeder hale gelir”. K5-fizik öğretmeni

“Sezgi farklı anlamlara geldiği gibi insanın hissiyatında farklıdır. İnsandaki bu derin düşünme yolu farklı konularla ortaya çıkabilmektedir. Fizik dersi de bunlardan biridir. Nasıl ki insanı sezgisiz düşünemsek fizik dersini de düşünemeyiz. Daha açıklayıcı olması için

örnek vermemiz gerekirse; fizik dersindeki sürtünme konusunu düşünebiliriz. Aslında her ne kadar soyut olarak düşünsek ve kavramlardan ibaret olduğunu zannetsek de fizik yaşamımızın her anında mevcuttur. Verdiğimiz sürtünme kavramı da bunu daha gözle görülür hale getirmektedir. Bir insanın buz üzerinde kayması veya kaymaması bu konu ile ilgilidir. Sürtünme az olduğunda insan kaymakta hatta bazen düşebilmektedir. Bu durum insan içinde farklı hissiyatlar sezgiler oluşturabilmektedir. Bunun sonucunda bazen dolaylı bazen ise doğrudan olmakla birlikte fizik dersi ve sezgiyi ayrı düşünmek çok zordur”. E7- Fizik Öğretmeni

Kimya Dersi

“Sayın hocam verdiğiniz örneklerde kimyayla ilgili hiçbir şey bulamadım, ama yine de ben sezgiyi kullanıyoruz diye düşündüm. Derslerde sezgiyi konunun gelişine göre önceden bildiklerimizi sonraki konularda veya hayatla ilişkilendirme konusunda biz kimyacılar öğrencilerimize sürekli düşünün bu hayatınızda nerde vardı, bunu günlük hayatınızda nerde kullanıyorsunuz, diye sorular yönelterek sezgilerini sürekli kullanmalarını istemiştir. Örneğin asit baz konusunda asit ile baz birbirini nötrleştirir. Örneğin günlük hayatta eşek arısının ısırması baziktir bunu nötrleştirmek için asit (limon) gerekir. Başka bir örnekte kaynamakta olan yemeğin altı kısılır sebebi nedir dendiğinde öğrenci bunu sezgilerinden yola çıkarak bildiğini göz önüne getirir. Öğrenciye soruyu yöneltiyoruz ve öğrenci önceki bildiklerinden yola çıkarak çözüm yolu bulmaya çalışıyor. Bir kimya konusu olan karışımların ayrılmasında, makarnanın süzülmesi örneği katı sıvı heterojen karışımların ayrılmasında kullanılır. Makarnanın süzülmesi hangi karışımı hatırlatıyor diye sorduğumuzda çocuk sezgi ile yani önceki bilgilerinden yola çıkarak buna cevap vermektedir. Umarım örnekler ve açıklamalar işinizi görür öğretmenim. Çalışmalarınızda başarılar dilerim”. E8- Kimya Öğretmeni

“Branşım ile ilgili bir soruyu çözerken bu metot ile hayata dair bir sorunu nasıl çözerim diye sezgi oluşturabiliriz. Elimizde soruya dair neler var ve bizden istenen sonuç nedir? Soruyu ya da sorunu çözerken hangi bilgilerden nasıl yararlanabilirim diye öğrencinin düşünmesini sağlayarak aradaki bağları düşünmesini teşvik ederim. İşlemleri doğru yapmanın günlük sorunları çözerken işleri doğru ve sırasıyla yapmanın önemini anlatırım. Çözünce de mutlu olduklarında ise hayattaki sorunları çözmenin mutluluğunu yaşayacaklarını paylaşıyorum”. E9- Kimya Öğretmeni

Aşağıda öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar içerisinden sezgi açısından önemli görülen cümleler seçilmiştir. Daha sonra bu seçilen cümleler üzerinden analiz ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Bilgisayar Bilimi Dersi E1: “Sezgi konusunun ne olduğu ya da derslerimde kullanıp kullanmadığım konusunda hiçbir fikrimin olmadığını fark ettim. Akli, Matematiksel ve Keşfedici tanımlarını sanki daha çok kullanıyormuşum gibi geldi bana.”

İngilizce Dersi

K1; “İnsan bilgiye duyuları, akli ve sezgileri ile sahip olmaktaysa İngilizce dersinde de sezgiyi bilgi kaynağı olarak kullandığımızı düşünüyorum. İngilizce öğrenme sürecinde öğrenci zihni bazen bir sorununun çözümünü aradıktan sonra kendiliğinden içten gelen bir aydınlanma ile çözüme ulaşır, bazen de bilinçaltındaki bilgilerden yola çıkarak akıl sayesinde ani sıçrama ve kavrama ile bilgiye ulaşır.”

K2; “Gramer kuralları verildikten sonra öğrencilere ardı ardına kuralı pratik edecekleri bir dizi araştırma ve örnekler verilir. Her bir örnekte çocuk kuralı içselleştirir ve zaman geçtikten sonra farklı bir içerikte aynı konu ile karşılaştığında zorlanmadan doğru cevabı otomatik olarak verir. İlk öğrenen öğrenci telaffuzda ve yazmada hata yapar ama doğru okuma pratiğı ve telaffuz alfabesi öğretildikten sonra yeni karşılaştığı kelimeyi bile doğru telaffuz edebilir bunu geçmiş bilgileri ile oluşturduğu sezgisel yetiyle gerçekleştirir.”

Almanca dersi E2; “Mesleki tecrübelerime göre eğitim düzeyi düşük ve sosyal olarak geri çevrelerden gelen öğrencilerin sezgilerini yabancı dil öğrenme sürecine katmaları daha zor ve yetersiz olmaktadır.”

Tarih dersi E3; “Tarih dersinin işlenişinde sezgiyi kullanmadığımı düşünüyorum.”

Matematik Dersi

E4; “Yeni bir konuya geçerken bu konunun kazanımları ile önceki konularda edindiğimiz kazanımları karşılaştırarak çıkarımlarda bulunmayı önemserim. Kurduğumuz bu bağlantı öğrencilerimin sezgisel gücünü artırmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak sezgi matematiğın ilerlemesine önemli bir etkidir. Adeta matematiğın hafızasıdır.”

K3; “İşte ben bu noktada sezgi olmasa kavramanın gerçekleşmeyeceğini düşünüyorum... Ben matematik de sezgisel düşünmenin olduğuna inanıyorum.”

E5; “Öğretmen zaman içerisinde öğrencinin konuya hâkimiyetini veya düşünme eksikliklerini sezer, daha işin başında müdahale ile başarıyı artırabilir. Öğretmen, kurduğu sinerji sayesinde öğrencinin soruya başlarken nasıl bir yöntem kullanırsa hata yapacağını, hatta yapacağı basamak hamlesini dahi kestirebilir.”

Rehberlik ve Psikolojik Danışma K4; “Karar verme süreçlerimize bilinçaltındaki düşüncelerimiz bir nevi sezgilerimiz etki etmektedir. Öğrencinin dersine ilk giren öğretmenin karakteri hakkında yorum yapması yine öğrencinin sezgilerinin göstergesidir.”

Beden eğitimi ve spor dersi E6 ; “Sezgi anlık karar vermeniz gereken durumlarda bize yardımcı olur. Örneğin Bir futbol mücadelesinde forvet oyuncusunun topun nereye gideceğini sezgileriyle tahmin ederek pozisyon alması ve gol atması veya voleybolda bir savunma oyuncusunun sezgileriyle smaç topunu karşılaması bu da eski öğrendiklerini yorumlayarak yeni bilgiye ulaşma yöntemidir bence.”

Fizik Dersi

K5; “Böylece fizikte verdiğimiz kavramı diğer bileşenleriyle anlamlandırarak gördükleri diğer olayları açıklamalarını bekleriz. Öğrenci öğrendiği temel bilgilerinden yola çıkarak hangi olayın bu ilkelerle açıklanabileceğini, sebep ve sonuçlarını keşfeder hale gelir.”

E7; “Bunun sonucunda bazen dolaylı bazen ise doğrudan olmakla birlikte fizik dersi ve sezgiyi ayrı düşünmek çok zordur.”

Kimya Dersi

E8; “Verdiğiniz örneklerde kimyayla ilgili hiçbir şey bulamadım, ama yine de ben sezgiyi kullanıyoruz diye düşündüm.”

E9; “Branşımınla ilgili bir soruyu çözerken bu metot ile hayata dair bir sorunu nasıl çözerim diye sezgi oluşturabiliriz.”

Genel değerlendirme: Öğretmenlerin genelde sezgi çeşitleri hakkında bir bilgi sahibi olmadıklarını söyleyebiliriz. Örneğin, Bilgisayar Bilimi Dersi E1, Ömer Bey “Sezgi konusunun ne olduğu ya da derslerimde kullanıp kullanmadığım konusunda hiçbir fikrimin olmadığını fark ettim. İngilizce dersi, K1; “İnsan bilgiye duyuları, aklı ve sezgileri ile sahip olsaydı İngilizce dersinde de sezgiyi bilgi kaynağı olarak kullandığımızı düşünüyorum. E8; “Verdiğiniz örneklerde kimyayla ilgili hiçbir şey bulamadım, ama yine de ben sezgiyi kullanıyoruz diye düşündüm.” Tarih Dersi, E3 “tarih dersinin işlenişinde sezgiyi kullanmadığımı düşünüyorum.” Eğitim sürecinde sezginin bir bilgi kaynağı konusunda bilgilerinin olmadığı ve böyle bir konunun kendilerine verilmediğini söyleyebiliriz. Bu farkındalıktan sonra eğitim sürecinde sezgi konusunda daha bilinçli olacaklarını da söyleyebiliriz. Toff ve Stenberg’e göre, eğitim alanında uzmanlaşmış insanlar bile öğretme ve öğrenme hakkında sezgisel fikirlere sahiptirler ve bu sezgisel fikirler onların sınıf ortamındaki düşünce ve davranışları üzerinde büyük bir etki yaratır. Öğrenciler kadar öğretmenler tarafından da kabul gören bu sezgisel fikirler eğitimin sonuçlarını etkiler (Toff &

Sternberg, 2001, s.4). Diğer taraftan İngilizce dersinde K2'nin sezgiyle ilgili isabetli örnekler vermiş olduğu da görülmektedir; “Gramer kuralları verildikten sonra öğrencilere ardı ardına kuralı pratik edecekleri bir dizi araştırma ve örnekler verilir. Her bir örnekte çocuk kuralı içselleştirir ve zaman geçtikten sonra farklı bir içerikte aynı konu ile karşılaştığında zorlanmadan doğru cevabı otomatik olarak verir. ...ve telaffuz alfabesi öğretildikten sonra yeni karşılaştığı kelimeyi bile doğru telaffuz edebilir bunu geçmiş bilgileri ile oluşturduğu sezgisel yetiyle gerçekleştirir.” İfadelerinden yola çıktığımızda öğretmenin sezginin farkında olduğu görülmektedir. Çünkü K2 sezgiyle ilgili İngilizce metinlerin çevirisinde bana yardımcı olmuştur ve konuya ilgi duyarak benimle fikir alış verişinde bulunmuştur. Bu bağlamda sezgiyle ilgili öncesinden verilen ya da alınan bilginin etkili olduğu söylenebilir.

Matematik branşında, matematiksel sezgiyi ifade etmemişler daha çok sezgiyi genel olarak kullanmışlar. Matematik branşında E4, “Sonuç olarak sezgi matematiğin ilerlemesine önemli bir etkindir. Adeta matematiğin hafızasıdır.” Birçoğu sezgiyi kullandığını söylemektedir. Ancak ne işe yaradığı konusunda fazla bilgilerinin olmadığı söylenebilir. Sezgi tanımları da yapmışlar. Eğer biz sezgi çeşitlerini tanımlamasaydık, sadece sezgilerinizi kullanıyor musunuz deseydik, sanıyorum çok şey yazamazlardı. Biz tanımları vererek işlerini kolaylaştırdık. Farkındalık oluşturduk. Çok örneklemeler yapmamışlar. Genel değerlendirme yapmışlar. Öğretmenlik mesleği sezgi mesleğidir. Yılların birikimini sınıfa yansıtma sanatıdır. Öğrencisini keşfetme, değerlendirme yapmadır. Karakter okumadır. Kendi sezgilerinden fazlaca bahsetmemişlerdir diyebiliriz. Öğretmenlerimiz eğitim sürecinde hem kendileri hem de öğrencileri bir bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi yeteneğini geliştirerek işe koymaları gerekir. Özellikle Fen Lisesi öğrencileri fen bilimlerinde sezginin önemli olduğunun farkına varmalıdırlar. Ünlü bilim insanı fizikçi Albert Einstein’e göre, keşfe giden yolda zekânın yapacağı şey çok değildir. Tam orada sezgi diye adlandırdığımız bir farkındalık vardır ki o size ne yapacağınızı, çözümün size nasıl geleceğini gösterir ve siz bunun nasıl ve niçin olduğunu bilmezsiniz (Sadler-Smith, 2008, s.5). Nobel ödüllü tıp bilim insanı P. B. Medawar’e göre, “her keşif, bilgimize yapılan her ilave gerçeğin ne olabileceği hakkında bir önsezi ile başlar. Bu yaratıcı önsezi -bir ‘hipotez’- beynin herhangi bir yaratıcı faaliyeti kadar kolaydır veya zordur; beyinde çakan bir şimşek, esin ürünü bir tahmin, bir sezgi alevinin ürünüdür. Kısacası içeriden gelen bir şeydir” (Medawar, 2018, s.107). William Hollis ise, yeni nesiller için beynin her kıvrımından yararlanmanın zamanı gelmiştir. Entelektüel işlemlerde beynin her iki yarım küresine eşit miktarda öncelik vermek ise bir eğitim sistemi ile gerçekleştirilebilir (Ornstein, 2004, s.17). Fen bilimleri alanında bilim-keşif ilişkisinin işe koşulmasının eğitim ve öğretim açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Öğretmenlerin, okulların ve müfredat geliştiricilerin, öğrencilerin sezgisel yetenekleriyle daha iyi bağlantı kurabilecek öğretim uygulamalarını geliştirmek olmalıdır. İlkokul ve lise, araştırmacıların ilköğretim ve daha ileri matematik ve diğer ders konularında sezgilerin niteliksel olarak farklı olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmaları gerektiğine inanıyoruz. Matematiksel sezgiyle ilgili güncel araştırmalara bakışta, bu konunun büyük ölçüde keşfedilmediğini göstermiştir. Öğretmenler ders işlerken öğrencilerde var olan bu sezgisel kavrayışı ortaya çıkarmak ve olaya dâhil edebilmek için bir takım uygulamalarda bulunabilirler (Toff & Sternberg, 2001, ss.45-46). Eğitim-öğretim ortamlarında sezginin kullanılması ve farkındalık oluşturulmasının önemli olduğunu söyleyebiliriz. Son olarak sezginin ortaöğretim de kazanım ve müfredat programlarında incelenmesi yer almaktadır.

Ortaöğretim Derslerinde Kazanım ve Müfredat Programlarında Sezgi Kavramına Yer Verilmesi

Araştırmamızın amaçlarından biride sezginin ortaöğretim derslerinin kazanım ve müfredat programlarında kavram olarak incelenmesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığının yayınlamış olduğu ortaöğretime ait bütün derslerin müfredat ve kazanımlarında sezgi konusunun yer alıp almadığı ile ilgili genel bir inceleme yapılmıştır ve sezginin bulunduğu dokümanlara yer verilmiştir. İnceleme, Milli Eğitim Bakanlığının 2009-2020 yılları arasında yayınlamış olduğu ortaöğretim dersi müfredat ve kazanımlarından oluşmaktadır. Veriler Milli Eğitim Bakanlığının internet sitesinden edinilmiştir.

İnceleme sonucunda ortaöğretimde yani bütün lise ve lise çeşitlerinde okutulan dersler içerisinde bazılarında sezgi kavramına rastlanmıştır. Bu dersler ise şunlardır; Ekonomi, Fransızca, Girişimcilik, İşletme, Mantık, Yönetim Bilimi dersleridir. Bulunan sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Ekonomi dersi öğretim programı

“...bilgi teknolojilerini kullanırken planlama yapma, bu teknolojilerin kullanılması için gerekli becerilere sahip olma, bu kaynaklardan bilgiye ulaşma, taranan bilgilerin işe *yararlılığını sezme* ve ayırma, ayrılan bilgileri analiz etme, ...vb. alt becerilerini içerir ...Girişimcilik; empati kurma, insan ilişkilerinde uyumlu davranışları gösterebilme, plan yapma, planlarını uygulayabilme, risk alma; herhangi bir alanda ihtiyaç duyulabilecek bir ürünün *gerekliliğini sezme*, ürünü planlama, üretme, pazar araştırması yapma, pazarlayabilme vb. alt becerileri içerir” (2009,s.15).

Fransızca dersi ortaöğretim programı

“Dil bilgisi konuları, kopuk olarak verilmemeli; temalarla ilişkilendirilerek ve *sezdirme yöntemiyle* işlenmelidir. ...Dört dil becerisi ile ilgili kazanımlara göre dil bilgisi etkinliklerine ve kelime bilgisini geliştirecek etkinliklere tümleşik ve *sezgisel olarak* yer verilmelidir. Dil bilgisi ve kelime bilgisi ile ilgili

alışmalar, programın özüne uygun olarak yapılandırmacı ve iletişimsel yöntemlerle bağlam içinde verilmelidir” (2018, s.14).

Girişimcilik dersi ğretim programı

“Bilgi teknolojilerini yerinde kullanma konusunda doğru karar verme, bilgi teknolojilerini kullanırken planlama yapma, bu teknolojilerin kullanılması için gerekli becerilere sahip olma, bu kaynaklardan bilgiye ulaşma, taranan bilgilerin işe yararlılığını *sezme* ve ayırma, ayrılan bilgileri analiz etme, işe yarayanları seçme, ...vb. alt becerilerini içerir. ...Girişimcilik; empati kurma, insan ilişkilerinde uyumlu davranışları gösterebilme, plan yapma, planlarını uygulayabilme, risk alma; herhangi bir alanda ihtiyaç duyulabilecek bir ürünün gerekliliğini *sezme*, ürünü planlama, üretme, pazar araştırması yapma, pazarlayabilme vb. alt becerileri içerir” (2009, s.13).

İşletme dersi ğretim programı

“...bilgi teknolojilerini kullanırken planlama yapma, bu teknolojilerin kullanılması için gerekli becerilere sahip olma, bu kaynaklardan bilgiye ulaşma, taranan bilgilerin işe yararlılığını *sezme* ve ayırma, ayrılan bilgileri analiz etme, ...vb. alt becerilerini içerir. ...Girişimcilik; empati kurma, insan ilişkilerinde uyumlu davranışları gösterebilme, plan yapma, planlarını uygulayabilme, risk alma; herhangi bir alanda ihtiyaç duyulabilecek bir ürünün gerekliliğini *sezme*, ürünü planlama, üretme, pazar araştırması yapma, pazarlayabilme vb. alt becerileri içerir” (2009, s.15).

Mantık dersi ğretim programı

“Kazanımlar: Kavram ve terim arasındaki ilişkiyi analiz eder. rnek etkinlikler: “Düşünüyorum-İfade ediyorum.” öğrencilerden gözlerini kapatarak çeşitli varlıkları düşünmeleri, daha sonra bu düşüncelerini dil ile ifade etmeleri istenir. Bu yolla öğrencilerin kavram ve terim arasındaki ilişkiyi *sezmeleri sağlanır*” (2009, s.20).

Yönetim bilimi dersi ğretim programı

“Bilgi teknolojilerini yerinde kullanma konusunda doğru karar verme, bilgi teknolojilerini kullanırken planlama yapma, bu teknolojilerin kullanılması için gerekli becerilere sahip olma, bu kaynaklardan bilgiye ulaşma, taranan bilgilerin işe yararlılığını *sezme* ve ayırma, ayrılan bilgileri analiz etme, ...alt becerilerini içerir. ...Girişimcilik; empati kurma, insan ilişkilerinde uyumlu davranışları gösterebilme, plan yapma, planlarını uygulayabilme, risk alma; herhangi bir alanda ihtiyaç duyulabilecek bir ürünün gerekliliğini *sezme*, ürünü planlama, üretme, pazar araştırması yapma, pazarlayabilme gibi alt becerileri içerir” (2009, s.9).

“Kazanımlar: Yönetimde karar vermenin önemini açıklar. Açıklamalar: Geleneksel yönetim anlayışında karar vermenin *sezgiye* ve deneyime dayandığı, yeni yönetim yaklaşımlarında ise karar vermenin bir bilimsel yöntem olarak ele alındığı vurgulanır” (2009, s.33).

Çalışmamızda Milli Eğitim Bakanlığının yayınlamış olduğu ortaöğretime ait bütün derslerin müfredat ve kazanımlarında *sezgi* konusunun yer alıp almadığı ile ilgili genel bir inceleme yaptık. İnceleme sonucunda ortaöğretimde yani bütün lise ve lise çeşitlerinde

okutulan Ekonomi, Fransızca, Girişimcilik, İşletme, Mantık, Yönetim Bilimi derslerinde sezgi kavramına rastlanmıştır. Eğer bu derslerin müfredat ve kazanımlarında sezgi kullanılmışsa, neden diğer derslerin müfredat ve kazanımlarında sezgi konusu kullanılsın.

Öğretmen ve öğrencilere sorduğumuz sezgi konusunu kullandıklarını çalışmalarımızda gösterdik. Milli Eğitim Bakanlığının 2009-2020 yılında yayınlamış olduğu ortaöğretim dersi müfredat ve kazanımlarında sezgi çok az derslerde kullanılmıştır. Tez konumuzda belirttiğimiz gibi sezginin bir bilgi kaynağı olarak ve sezgi türlerinin müfredatlarda kullanılmasıdır. Zira Toff ve Sternberg,'e göre öğretmenlerin, okulların ve müfredat geliştiricilerin, öğrencilerin sezgisel yetenekleriyle daha iyi bağlantı kurabilecek öğretim uygulamalarını geliştirmek olmalıdır (Toff & Sternberg, 2001, s.46).

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç

On dokuz yıllık öğretmenlik hayatımda işlediğim felsefe derslerimde bilginin kaynağı konusunu öğrencilerime anlatırken sezginin de bir bilgi kaynağı olduğunu anlatıp, teorik bilgi şeklinde konuyu işliyordum ve üzerinde çok fazla durmuyordum. Dolayısıyla yüksek lisans tezimde sezgi konusunu aldığım zaman ilk önce karşılaştığım şey sezginin bu kadar türlerinin olmasıydı. Bu sezgi türleri akli sezgi, matematiksel sezgi, keşfedici sezgi, psikolojik sezgi, estetik sezgi, mistik sezgi, metafiziksel sezgi ve duyu sezgisi gibi bu kadar çok çeşitleri vardı. Eğitim müfredat ve kazanımlarını incelediğimde sadece birkaç derste sezgiye yer verilmiş olduğunu gördüm. Fakat bizim okulumuzda okuttuğumuz hiçbir dersin müfredatında ve kazanımlarında sezgi kavramına rastlanmamıştır. Öğretmen arkadaşlarıma da sezgi ile ilgili ne düşünüyorsunuz diye sorduğumda onlar sadece tümel anlamda sezgi kavramını söylüyorlardı. Fakat sezginin bu şekilde türleri olduğunu benim bilmediğim gibi öğretmen arkadaşlarımda da bilmediğini fark ettim. Okulda çalıştığım süre içerisinde öğrencilerimin sezgisel yönlerini geliştirebilir miyim diye hiçbir çabam olmamıştı. Çünkü benim sezgiyle ilgili böyle bir bilğim ve derinliğim yoktu. Diğer taraftan öğrenci, öğretmen ve müfredatlarla ilgili çalışmamı yaparken pandemi dönemine denk gelmesi, zor şartlarda çalışmama neden olmuştur. Bu çalışmamız, insanın sadece sezgi kavramı olarak değil, açılımında çok yönlü bir varlık olduğunun görülmesidir. Lise düzeyindeki öğrencilerimizde, okul müfredat ve kazanımlarında sezginin işin içine katılarak insanımızın daha zenginleştirilmesi ve bilinçlendirilmesi konusunda daha yararlı hale dönüştürülmesi gerektiği çıkarımda bulunabiliriz. İnsanın olduğu her alanda sezgi de yer almıştır. Birçok alanda: yargıda, mühendislikte, mimarlıkta, sanatta, işletmelerde, insan kaynaklarında ve tıp alanında kullanılmış olduğu bilinmektedir. Çalışmalarımız gösterdi ki sezgi gerektiği kadar eğitim ve öğretim alanında kullanılmamaktadır. Öğrencilerimiz ve öğretmen arkadaşlarımız ile pratikte yaptığımız bu çalışmada eğitim ve öğretim ortamlarında bilgi kaynağı olarak sezgi ve sezgi türlerinin; öğrenci, öğretmen ve ders müfredat ve kazanımlar açısından kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilmesinin sonucunda öğrencilerin sezgilerini kullandığı görülmüştür. MEB müfredat ve kazanımlarında sezgi kavramının çok az yer aldığı da görülmüştür. Öğretmenlerin, okulların ve müfredat geliştiricilerin, öğrencilerin sezgisel

yetenekleriyle daha iyi bağlantı kurabilecek öğretim uygulamalarını geliştirmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.

Öneriler

- Sezgi bir bilgi kaynağı ve sezgi türleri olarak müfredatlar ve ders kitaplarında kullanılmalıdır.
- Öğrencilerin sezgilerinin gelişebilmesi ve açığa çıkabilmesi için derslerin uygulamalı olarak işlenmesi gerekmektedir.
- Öğretmenlerin, okulların ve müfredat geliştiricilerin, öğrencilerin sezgisel yetenekleriyle daha iyi bağlantı kurabilecek öğretim uygulamaları geliştirmelidir.
- Eğitimdeki sınav anlayışı noktasında; öğrencilerin kendi varoluşlarını gerçekleştirmesini yoklayan sezgiye dayalı, özgürce seçim yapabilen, sorumluluk duyan yaratıcılığı ortaya koyan sorular sorulmalıdır. Ezbere dayalı soyut içerikli sorular sorulmamalıdır.
- Dışarıdan ve bütüncül bakma alışkanlığı sezginin beslendiği yerdir. Sezgisel akıl uzun zaman aklın zorlanması ile zorlukları aşma çabasında da ortaya çıkar. Matematikte sezgi bu çabada devreye girer. Matematik eğitiminde ve eğitimde bu yöntemi kullanarak problemlerimizi nasıl ve hangi yollarla çözeriz? Başka yollar var mı diye öğrenciler zorlanmalıdır. Mutlaka matematikte de sezgi gücümüzü her alanda olduğu gibi işe koşturmalı ve geliştirmeliyiz.
- Sezgiler, eğitimde dikkatli ve doğru kullanıldığında yararlı bir duruma dönüşebilir
- Sezgisel düşünme de bütünü görmek, olayları bütün olarak algılamak, ani kavrayışlar da bize yardımcı olmaktadır. Ancak bütüne yönelik algı eksikliğini eğitim de de görebiliyoruz. Edinilen bilgi ile gerçek yaşantı arasında bağlantı kuracak şekilde öğretmeliyiz.
- Özellikle öğretmen adayları, eğitim konusundaki sezgisel anlayışlarını yansıtmaları ve bu sezgisel anlayışın dışında kalan öğretim tekniklerini keşfetmeleri için teşvik edilmelidir.
- Eğitimde görsele dayalı etkinliklere yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ağırman, F., & Türkmengin, A. (2012). Bilginin imkânı problemi: Gazali örneği, *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 18(12), 197-208.
- Akarsu, B. (1994). *Çağdaş felsefe, Kant'an günümüze felsefe akımları* (4. baskı). İnkılap Yayınevi.
- Akarsu, B. (1994). *Felsefe terimleri sözlüğü* (5. baskı). İnkılap Kitapevi.
- Akarsu, B. (1998). *Felsefe terimleri sözlüğü* (4.baskı). İnkılap Yayınevi.
- Akarsu, B. (1998). *Çağdaş felsefe* (4.baskı). İnkılap Kitapevi.
- Aksoy, H. & Altındağ, M. (2005). *Nitel araştırma teknikleri*. Eğitim yönetimi ve teftişi yüksek lisans programı. Ankara üniversitesi.
- Aristoteles, (1989). *İkinci analitikler* (1.baskı). (Atademir, H., R., Çev.). MEB Yayınları.
- Aristoteles, (1996). *Metafizik, 1.kitap* (2.baskı). (Arslan, A. Çev.). Sosyal Yayınları.
- Atademir, H. R. (1974). *Aristo'nun mantık ve bilim anlayışı* (baskı yılı bulunmamakta). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Atay, H. (2013). *Cehaletin keşfi* (3.baskı). Atay Yayınları.
- Aydınlı, Y. (2004). Farab'nin bilgi anlayışına genel bir bakış. *Dergipark, bilimname*, IV(1), 516. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilimname/issue/3520/47839> adresinden edinilmiştir.
- Baymur, B. (1994). *Genel Psikoloji* (11.baskı). İnkılap Yayınevi.
- Bektaş, A., Pesen, M. N., Özyurt, S. & Özudoğru, F. (2019). *Ortaöğretim dinkültürü ve ahlak bilgisi dokuzuncu sınıf ders kitabı* (1.baskı). Meb. Yayınları.
- Ben-Zeev, T., & Star, J. (2001). Intuitive mathematics: theoretical and educational implications. Torff, B., & Sternberg, R. (Edt.). *Understanding and teaching the intuitive mind: student and teacher learnin* (ss. 29-56). Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Berg, B. & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8.baskı). (Aydın, H., Çev.). Eğitim Kitapevi.
- Bergson, H., (2019). *Düşünmek ve olmak* (1.baskı). (Yıldırım, E., Çev.). OdaYayınları. (Çalışmanın orijinali 1923'da yayımlanmıştır).
- Bochenski, J. M. (1997). *Çağdaş avrupa felsefesi* (2.baskı). (Kırkoğlu, S. R., Çev.). Kabcacı Yayınevi.
- Bolay, S., H. (2010). *Felsefeye giriş* (3. baskı). Akçağ Yayınları.
- Bozkurt, N. (1998). *20. Yüzyıl düşünce akımları* (2.baskı). Sarmal Yayınevi
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (25.baskı). Pegem Akademi.
- Cevizci, A. (1998). *İlkçağ felsefesi tarihi* (1.baskı). Asa Kitapevi.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma /Felsefe sözlüğü* (1.baskı). Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe tarihi* (2.baskı). Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2018). *Felsefe*. Eskişehir: Anadolu üniversitesi yayını no: 2487
- Cevizci, A. (2019). *Eğitim felsefesi* (7.baskı). Say Yayınları.

- Comte, A. (2014) Pozitif felsefe dersleri. (Meriç, Ü., Çev.). *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2 (19-20), 213-258.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (3.baskı). (Bütün, M. & Demir, S. B. Çev.). Siyasal Kitapevi.
- Croce, B. (1969). *İfade bilimi ve genel lingüistik olarak* (baskı yılı bulunmamaktadır (Tunalı, T., Çev.). Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Dankel, A. (1998). *Bilginin temelleri* (2. baskı). Metis Yayınları.
- Descartes, (2004). *Aklın yönetimi için kurallar* (2.baskı). (Sunar, E.,Çev.). Say Yayınları.
- Descartes, (2004). *Aklın yönetimi için kurallar* (2.baskı). (Sunar, E.,Çev.). Say Yayınları.
- Descartes, R. (2010). *Yöntem üzerine konuşma* (1.baskı). Bulut Yayınları.
- Dürüşken, Ç.(2010). *İlk çağ felsefesi*. İstanbul üniversitesi açık ve uzaktan eğitim programı: Felsefe lisans programı.
- Ergan, S. N. (2019). Problem Çözme becerisine içgörü kavramı temelinde bir bakış. 18. *Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, Ekim 2019, 16-20.
- Ergün, M. (2009). *Eğitim felsefesi* (2.baskı). Pegem Akademi.
- Erkan, Ü. & Albayrak, Y. (2019). *Ortaöğretim felsefe onuncu sınıf ders kitabı* (1.baskı). S.e.k. Yayınları.
- Eroğlu, A. (2012). Henri Bergson'da bilinç-sezgi ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 81-102.
- Eroğlu, A. (2019). *Henri Bergson'da bilinç-sezgi ilişkisi* (1. baskı). Hiperyayın.
- Freeman, N. H. & Parsons, M. J. (2001). *Children's Intuitive Understandings of Pictures*. Torff, B., & Sternberg, R. (Edt.). *Understanding and teaching the intuitive mind: student and teacher learnin* (ss. 29-56). London: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Gazali, (1972). *Dalaletten Hidayete* (1.baskı). (Suphi, F, Çev.). Şamil Yayınevi.
- Gökberk, M. (1996). *Felsefe tarihi* (8. Baskı). Remzi Kitapevi.
- Gündoğan, A. O. (2013). *Bergson* (3. baskı). Say Yayınları.
- Gür, B. S. (2005). Kant ve Matematik Felsefesi Üzerine. *Matematik dünyası dergisi*, bahar.
- Güven, Y. (2004). Aile ve öğretmen katılım programlarının 5 yaş grubu çocukların matematiksel sezgilerine etkisi. *Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19, 85-94. <http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/3261/859-1666-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden edinilmiştir.
- Güven, Y. (2005). Erken çocukluk döneminde sezgisel düşünme ve matematik. <http://docplayer.biz.tr/2612610-Erken-cocukluk-doneminde-sezgisel-dusunme-ve-matematik.html> adresinden edinilmiştir.
- Haklı, Ş. (2007). İbn Sînâ epistemolojisinde bir bilgi kaynağı olarak “sezgi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 35-52.
- Hançerlioğlu, O. (1994). *Felsefe Sözlüğü* (9.baskı). Remzi Kitapevi.
- Hartmann, N. (1998). *Ontolojinin ışığında bilgi*. Türkiye felsefe kurumu çeviri dizisi: 6. (Tepe, H., Çev.). Cem Ofset.
- Hegel, G., W., F. (1991). *Tarihte akıl* (3.baskı). (Onay, S. Çev.). Kabcacı Yayınevi.

- Heimsoeth, H. (1993). *Immanuel Kant'tın felsefesi* (1.baskı). (Mengüşoğlu, T., Çev.). Remzi Kitapevi.
- Hühnerfeld, P. (1994). *Heidegger. Bir filozof, bir Alman* (1.baskı). (Özlem, D., Çev.). Gündoğan yayınları.
- Hüsmüllü, Ö., F. (2017). Platon ve idealar kuramı. <http://blog.milliyet.com.tr/platon-ve-idealar-kurami/Blog/?BlogNo=578152> adresinden edinilmiştir.
- James, W. (2015). *Pragmatizm* (1.baskı). (Karataş, T.,Çev.). İletişim Yayınları.
- Jung-Beeman, M., Bowden, E. M., Haberman, J., Frymiare, J. L., Arambel-Liu, S. & Greenblatt, R. (2004). Neural activity when people solve verbal problems with insight. *PLoS Biol.* 2:E97. doi: 10.1371/journal.pbio.0020097.
- Kant, İ. (1993). *Arı Usun Eleştirisi* (1.baskı). (Yardımlı, A. Çev.). İdeal Yayınevi.
- Kaya, E. (2003). Sosyal bilgiler öğretiminde sezgisel düşünmeden yararlanma. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 2(3), 79-89.
- Koç, M., Yavuzer, Y., Demir, Z., & Çalışkan, M. (2001). *Gelişim ve öğrenme* (1.baskı). Nobel Yayın Dağıtım
- Köz, İ. (2005). Sezgi'nin bilgideki yeri ve önemi. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 23-40
- Leibniz, G., W. (2010). *Metafizik üzerine konuşmalar* (1.baskı). https://www.academia.edu/38057972/Leibniz__Metafizik_%C3%9Czerine_Konu%C5%9Fma.pdf adresinden edinilmiştir.
- Locke, J. (1992). *İnsan anlığı üzerine bir deneme* (1. baskı). (Hacıkadıroğlu, V. Çev.). Ara Yayıncılık.
- Medawar, P., B.(2018). *Genç bilim adamına öğütler* (3.baskı). (Arık, N. Çev.). Tübitak. Ümit Matbaacılık.
- Mengüşoğlu, T. (1958). *Felsefeye giriş* (7. baskı). İstanbul Matbaası.
- Metcalfe, J., & Wiebe, D. (1987). Intuition in insight and noninsight problem solving. *Memory & Cognition*, 15(3), 238-246. <http://www.scirp.org/journal/ojn> adresinden edinilmiştir.
- Ornstein, R. (2004). *Sağduyu* (1.baskı). (Ataly, M., Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Osho, (2015). *Sezgi* (8.baskı). (Mihlandız, S. Çev.). Ganj Yayınları.
- Öktem, Ü. (2000). Descartes, Kant, Bergson ve Husserl'de Sezgi. *Ankara üniversitesi dil ve tarih-coğrafya fakültesi dergisi*, 40 (1-2), 161-188.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de apaçıklık (evidenz) problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45 (1), 27-55.
- Öner, N. (2018). *Bilginin serüveni* (1.baskı). Atatürk kültür merkezi yayını.
- Özdemir, O. (2012). Psikiyatride tanıya yardımcı bir araç: sezgi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 25, 283-284
- Özkan, M. A. (2010). The Truman Show, “Nereye Varacak Bu İşin Sonu?” <https://www.hayalperdesi.net/sinefil/18-nereye-varacak-bu-isin-sonu.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Özlem, D. (1996) *Felsefe ve doğa bilimleri* (2.baskı). İnkılap Yayınevi.
- Pascal, B. (2003). *Düşünceler* (5.baskı). (Karabaşoğlu, M., Çev.). Kaknüs Yayınları.

- Pınarbaşı, B. & Özdemir, F. (2019). *Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi onbirinci sınıf ders kitabı* (1.baskı). Dikey Yayıncılık.
- Platon, (1998). *Sokrates'in savunması*, (1.baskı). (Berkes, N., Çev.). Çağdaş Matbaacılık.
- Platon, (2005). *Devlet* (2.baskı). (Saraçoğlu, C. & Atayman, V., Çev.). Bordo-Siyah Yayınları.
- Sadler-Smith, E. (2008). *Inside Intuition*. New York: Madison Avenue.
- Saltuklu, Z. (2019). *Sezgisizliğin dramı* (1.baskı). Fenomen Yayınevi.
- Sami, Ş. (2015). *Kamus-i türki* (1.baskı). (Yavuzarslan, P. Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- San, İ. (1979). *Sanatsal yaratma ve çocukta yaratıcılık* (2.baskı). Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Sartre, J. P. (2009). *Varoluşçuluk* (21.baskı). (Bezirci, A., Çev.). Say Yayınları.
- Savran, G. (1977). *Düşünüyorum, öyleyse varım. Felsefe Arkivi*. <https://www.dergipark.org.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Scheler, M. (1988). *İnsanın kozmos'taki yeri* (2.baskı). (Mengüçoğlu, T., Çev.). Yaprak Yayınevi.
- Sena, C. (1974). *Filozoflar ansiklopedisi*, Bergson maddesi. 1.cilt. Remzi Kitabevi.
- Senemoğlu, N. (1998). *Gelişim öğrenme ve öğretim* (1.baskı). Özsen Matbaası.
- Siegel, D. J. & Bryson, T. P. (2020). *Bütün beyinli çocuk* (1. baskı). (Haktanır, H. Ü., Çev.). Diyojen Yayıncılık. (Orjinali 2021 de yayınlanmıştır.)
- Sönmez, V. (2009). *Eğitim felsefesi* (9.baskı). Anı Yayıncılık.
- Spinoza, B. (2011). *Etika* (4.baskı). (Ülken, H., Z., Çev.). Dost Kitabevi.
- Titiz, T. (1996). *Ezbere hayır* (3.baskı). İnkılap Yayınevi.
- Topçu, N. (2015). *Bergson*. (6. baskı). Dergâh Yayınevi.
- Torff, B., & Sternberg, R. (2001). *Understanding and teaching the intuitive mind: student and teacher learnin*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Toynbee, A., & Ikeda, D. (1992). *Yaşamı seçin, diyalog* (1.baskı). (Sözen, N. & Altınel, A. Çev.). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tunalı, İ. (1989). *Estetik* (5.baskı). Remzi Kitabevi.
- Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Truman_Show adresinden edinilmiştir.
- [https://tr.wikipedia.org/wiki/Yorgun_Sava%C5%9F%C3%A7%C4%B1_\(anlam_ayr%C4%B1m%C4%B1\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Yorgun_Sava%C5%9F%C3%A7%C4%B1_(anlam_ayr%C4%B1m%C4%B1)) adresinden edinilmiştir.
- West, D. (1998). *Kıta Avrupa felsefesine giriş* (1.baskı). (Cevizci, A., Çev.). Paradigma Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2013). *Tractatus Logico-philosophicus* (2.baskı). (Aruoba, O., Çev.). Metis Yayınları.
- Yalçın, Ş. (2016). Neyi bilebiliriz. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 7-20.
- Yaren, T. (2003). Sezgi. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 1(37), 29-33.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Soyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C. (2019). *Matematiksel düşünme* (15.baskı). Remzi Kitabevi.

EKLER

T.C.
NEVŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-82671082-44-25223849
Konu : Araştırma İzni (Ganime AKGÜN)

18/05/2021

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü, Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 20.04.2021 tarihli ve 2100111410 sayılı yazısı.

Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ganime AKGÜN'ün "Bir Bilgi Kaynağı Olarak Sezgi ve Sezgi Türlerinin Eğitimde Değerlendirilmesi" konulu tez çalışması izin talebi, Müdürlüğümüz Ölçme Değerlendirme ve Sınav Şubesi tarafından incelenerek, gönüllülük esasına dayalı ve eğitim öğretimi aksatmayacak şekilde uygulanmasında bir sakınca olmadığına dair "İzin ve Uygulama Kontrol Çizelgesi" ekte sunulmuştur.

Anılan araştırma izninin 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılında, Müdürlüğümüze bağlı Fen Liselerinde, gönüllülük esasına dayalı, eğitim öğretimi aksatmamak şartı ve Okul/Kurum Müdürlüğünün muvafakatinde yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Murat DEMİR
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
Mehmet MARAŞLI
Vali a.
Vali Yardımcısı V.

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Kayseri Cad. Hükümet Konağı 50100 Mrk/NEVŞEHİR

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Bilgi için: Mustafa BIÇER - VHK1

Telefon No : 0 (384) 213 79 33

E-Posta: olcunesinav50@meb.gov.tr

Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni

Faks: 3842132068

İnternet Adresi: www.nevsehirmeb.gov.tr

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 457f-6f64-38f6-98ff-dbb0 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZ GEÇMİŞ

Ganime AKGÜN; İlköğrenimini Sümer ilköğretim okulunda tamamladı. Lise eğitimini 1995 de Ereğli lisesinde bitirdi. 1996 yılında lisans eğitimini Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümüne başladı ve 2000 yılında mezun oldu. 2002 yılında ilk görev yeri olan Hakkâri de mecburi hizmetini tamamladıktan sonra, memleketin farklı yerlerinde Van, Yozgat ve son olarak Nevşehir de Felsefe Grubu Öğretmenliği yaptı. 19 yıldır felsefe öğretmenliği yapan G. AKGÜN şuan Nevşehir H. Avni İncekara Fen Lisesinde Felsefe Grubu Öğretmenliği görevine devam etmektedir.

